ПрАТ«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»
ЛЬВІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ - 2017

Матеріали доповідей та статей

Всеукраїнської науково-практичної конференції

Україна

м. Львів - 2017

ПрАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ЛЬВІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ

«Актуальні питання юридичної науки – 2017»

Матеріали доповідей та статей Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Львів, 27 квітня 2017 року

2017

Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського інституту МАУП
(протокол № 05/16/17 від 06 квітня 2017 року)

УДК 34
ББК 67.0
А 43

Актуальні питання юридичної науки – 2017 : збірник доповідей та статей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання юридичної науки – 2017» (м. Львів, 27 квіт. 2017 р.). – Львів : Львівський інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2017. – 266 с.

Збірник містить тези доповідей, які були оприлюднені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання юридичної науки – 2017», що відбулася 27 квітня 2017 року у Львівському інституті Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Збірник розрахований на наукових, науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, наукових установ, студентів, аспірантів, практичних працівників.

Відповідальний за випуск:
директор Львівського інституту МАУП Лелик Л.І.

УДК 34
ББК 67.0
А. 43

Повну відповідальність за зміст поданого матеріалу несуть автори

© Львівський інститут МАУП, 2017

Шановні гості, дорогі співробітники, учасники конференції!

Вже стало доброю традицією проведення науково-практичної конференції у стінах нашого інституту. Усі наші зусилля спрямовані на плекання науково обдарованої молоді, адже саме вона є тією рушійною силою, яка може вивести розвиток держави на якісно новий рівень у правовому, соціально-економічному, науковому, культурному, освітньому напрямку. Нам приємно, що до цього наукового заходу щороку все більше долучаються кращі фахівці в галузі юриспруденції, педагоги, практики, представники наукової еліти. Уся наша команда – колектив Львівського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом переконані, інтелект – найцінніший скарб нашої держави.

Наука потребує подальшого обговорення проблем та фундаментальних питань права, історико-теоретичних та філософських проблем юридичної науки, проблем та перспектив розвитку галузей права в Україні, питань удосконалення законодавства, перспектив правових реформ, становлення та розвитку основних державних інститутів, економічних перспектив розвитку суспільства в умовах формування ринкових відносин та становлення правової держави, філософсько-правових та психологічних проблем реалізації правових норм в умовах сьогодення.

Маю надію, що Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання юридичної науки – 2017» об’єднає зусилля фахівців у галузі права та представників молодої генерації юристів з метою пошуку нових шляхів реформування вітчизняної правової системи. Бажаю нам плідної праці та інтелектуального задоволення, наукових звершень.

Директор Львівського інституту
Міжрегіональної Академії управління персоналом
кандидат економічних наук, професор Лелик Л.І.

ГОЛУБКА М.М.
викладач вищої категорії
Голова циклової комісії обліку та фінансово-економічної діяльності
Львівського кооперативного коледжу економіки і права

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ОПОДАТКУВАННЯ ТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛІ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

В умовах поглиблення євроінтеграційних процесів та розвитку інформаційних технологій популярність інтернет-торгівлі зростає: адже цей спосіб продажів зручний, як для продавців так і покупців. Еволюція існуючих інформаційних технологій і повсюдне поширення використання мережі Інтернет стимулюють активний розвиток такої форми товарних відносин, як дистанційна торгівля, а саме інтернет-торгівля.

Під електронною торгівлею розуміють вид дистанційного продажу товарів із використанням для опосередкування цього процесу комп'ютерної техніки.

Торгівля у інтернет-магазинах може класифікуватись по-різному, у залежності від різних факторів:

- як роздрібна торгівля, так як через магазини мережі Інтернет у переважній більшості випадків здійснюється реалізація товарів та різних видів торговельних послуг зацікавленим у їх отриманні клієнтам;

- як реалізація товарів та послуг на замовлення, та у якості дистанційної торгівлі, оскільки договір укладається віддалено, а покупець здійснює попереднє замовлення товару у продавця; процес торгівлі відбувається поза офісними або торговельними приміщеннями, а вибір

конкретного товару і його замовлення різняться у часі із фактом передачі товару покупцеві.

Вітчизняним законодавством не передбачено спеціального нормативного документа, що регламентував би здійснення торгівельних операцій через інтернет-магазини, таким чином цей процес регламентується тими ж видами документів, що й інші форми торгівлі.

Вагомим аспектом проведення торгівельних операцій, у тому числі здійснення торгівлі із використанням мережі Інтернет, є патентування процедури проведення торговельної діяльності. Таким чином, суб'єкту господарювання, задіяному у сфері торгівлі засобами інтернет-магазину, необхідно купувати торговий патент у ряді таких випадків (рис. 1).

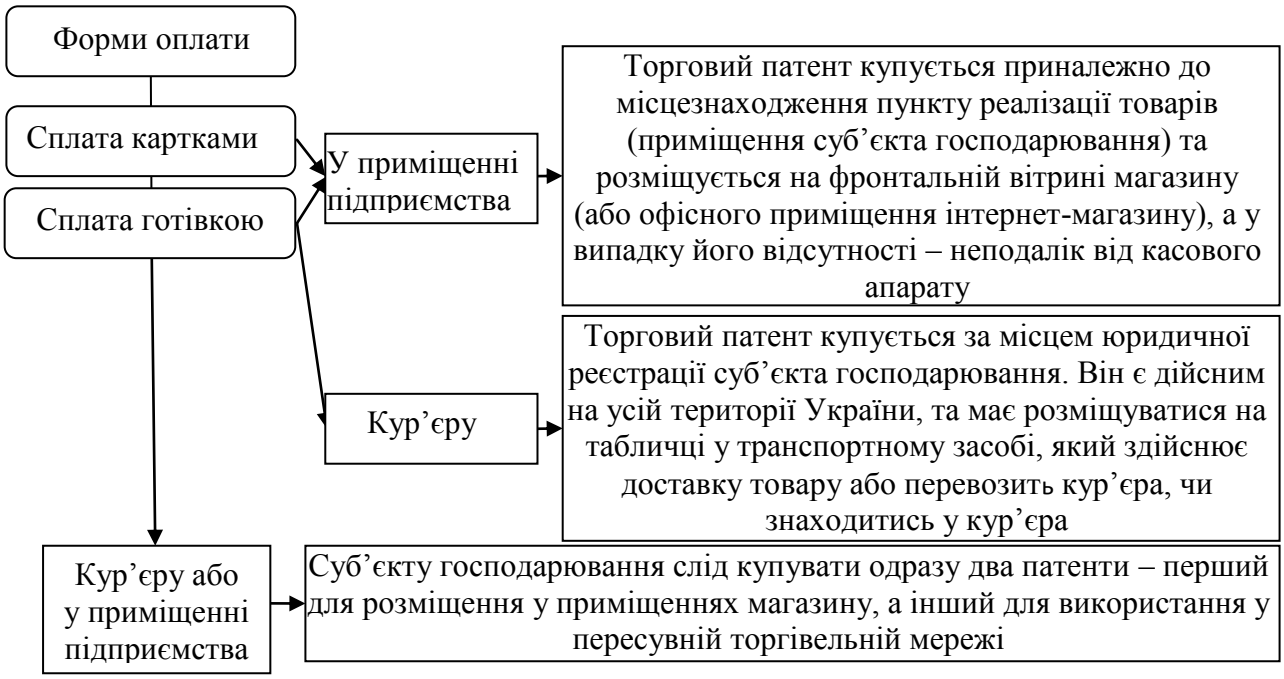

Рис. 1. Придбання торгового патенту при здійсненні інтернет-торгівлі*
* Авторська розробка

Особливості оподаткування інтернет-торгівлі у вітчизняній практиці полягають у наступному:

1. Згідно Податкового кодексу України, норми спрощеної системи оподаткування не мають поширення на торгівельні підприємства, які реалізують товари (послуги) через мережу Інтернет; останні повинні користуватись загальною системою оподаткування діяльності.

2. Особа, що займається доставкою товарів (послуг) у межах митної території України із активним використанням глобальної або локальної комп'ютерної мережі, має пройти обов'язкову реєстрацію як платник ПДВ, не залежно від обсягу річного доходу. Одночасно, особа-нерезидент має право провадити таку діяльність лише із використанням власного постійного представництва, яке зареєстроване ним на території України.

Таким чином, для здійснення інтернет-торгівлі фізична чи юридична особа не може користуватись пільгами спрощеної системи оподаткування діяльності та має бути платником податку на додану вартість.

Податковий і бухгалтерський облік операцій у межах здійснення електронної торгівлі має дві пріоритетні складові: облік витрат, необхідних для створення і подальшої діяльності інтернет-магазинів, і облік розрахунків із покупцями товарів і послуг.

Дослідимо більш детально процедуру обліку витрат, спрямованих на започаткування і функціонування інтернет-магазинів у сучасних економічних реаліях.

Так, витрати на забезпечення виготовлення Web-сайту у системі обліку суб'єкта господарювання доцільно відображати за такою схемою: визнати Web-сайт формою нематеріального активу, а витрати, спрямовані на його створення, віднести до капітальних витрат.

Оскільки розробка Web-сайту є результатом творчої діяльності, то сам сайт є об'єктом реалізації авторського права, а воно, у свою чергу, належить суб'єкту господарювання.

Якщо ж у договорі на замовлення розробки веб-сайту передбачено перехід до платників податку, тобто замовників, прав інтелектуальної власності (авторських прав) на веб-сайт, тоді витрати, що були здійснені такими платниками у відповідності до такого договору, підпадають під норми амортизації.

Сума витрат підприємства, яка була спрямована на створення Web-сайту, обліковується на субрахунку 154 «Придбання (створення) НМА», а під час введення сайту в експлуатацію, ця сума списується на субрахунку 125 «Авторське право і суміжні з ним права». Введення Web-сайту в експлуатацію розпочинається на основі «Акту введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності в складі нематеріальних активів».

Здійснення нарахування амортизаційних відрахувань на Web-сайт відбувається впродовж терміну його корисного використання, що визначається наказом під час зарахування його на баланс. Конкретний метод амортизації НМА також вибирається суб'єктом господарювання самостійно, відповідно до умов отримання у перспективі економічної вигоди (п. 27 П(С)БО 8). Якщо такі умови заздалегідь визначити не видається можливим, то використовується прямолінійний метод списання активів. Суми амортизаційних відрахувань нараховуються до досягнення межі залишкової вартості НМА, яка дорівнює нулю.

Витрати на оплату послуг хостінгу, тобто оренди дискового простору, коллокейшину, тобто орендування серверу у провайдера, сплата за домен (оскільки доменне ім'я сайту не відчужується, а тільки передається у тимчасове використання) належать до обсягу витрат як витрати, що пов'язані із підготовкою і організацією виробничої діяльності, а також із продажом продукції, товарів, робіт та послуг, тобто витрати, спрямовані на

утримання Web-сайту, і можуть відображатися на рахунку 93 «Витрати на збут».

Відображення у системі бухгалтерського обліку операцій щодо розрахунків із покупцями у процесі електронної торгівлі здійснюється у залежності від конкретного способу доставки товару (кур'єрська доставка; передача товару в офісі продавця; доставка товару поштою) та форми розрахунків (готівкова або безготівкова).

У межах бухгалтерського та податкового обліку торгівельних операцій через мережі інтернет-магазинів можна виокремити три типи проведення розрахункових операцій, а саме: 1. оплата за товари готівкою; через засоби кур'єрської служби суб'єкта господарювання; із використанням послуг сторонньої кур'єрської служби; через відділення пошти; сплата у готівковій формі в офісі магазину, 2. проведення безготівкового розрахунку (у формі банківського переказу) та 3. розрахунок електронними коштами.

Дослідимо ці операції більш детально: 1. У випадку наявності у компанії власної кур'єрської служби, вона повинна здійснювати розрахунки із використанням РРО, у даному конкретному випадку портативного. У такому випадку, підприємство формує «Звіт про використання РРО». Суб'єкт господарювання також має купити торговий патент, так як створюється місце реалізації товарів. Патент повинен знаходитися у кур'єра під час реалізації товару.

Якщо суб'єкт господарювання користується послугами кур'єрської служби доставки, то кур'єр, який отримує оплату за товар, вносить її на розрахунковий рахунок підприємства. Для цього із кур'єрською службою повинен бути укладений договір, у якому передбачено передачу матеріальної відповідальності і надання звітності про виконання означеного замовлення.

В умовах доставки товару поштою, товар одночасно із супровідними документами передається відповідальній особі, із якою укладається угода щодо повної матеріальної відповідальності. Ця особа займається оформленням відправлення за адресою покупця та сплачує вартість поштових послуг за доставку. Про факт одержання товару продавцеві зазвичай надсилають повідомлення. Якщо за умовами договору продавця із покупцем та договору продавця із поштою передбачається оплата у момент одержання товару у відділенні поштового зв'язку, покупець вносить належну суму коштів для перерахування на розрахунковий рахунок продавця у банку.

При отриманні товару в офісному приміщенні продавця момент прийому-передачі товару фіксується у бланку замовлення на доставку товару, який складається у двох екземплярах – для покупця та для продавця. Прийом готівки за товар оформлюється за допомогою РРО. У той самий час покупцеві можуть надаватися і інші документи, на зразок технічного паспорту на товарні цінності, або другий примірник податкових накладних, якщо покупець виступає платником податку на додану вартість. 2. Під час розрахунків із використанням банківських переказів, покупець може роздрукувати документ із сайту і сплатити рахунок через банківський переказ коштів на банківський рахунок суб'єкта господарювання.

Форма бланку замовлення розробляється самостійно кожним магазином. Заповнене замовлення, яке надіслане продавцю та підтверджене ним, виконує функцію договору між продавцем і покупцем, тобто фіксує обов'язок продавця надати товар та обов'язок покупця його оплатити.

Традиційно, бланк замовлення має містити наступні дані : назву підприємства, місце його знаходження, банківські реквізити для сплати за

товар; найменування товару, його ціну; загальну кількість товару; загальну вартість товару або товарів; вартість усіх додаткових послуг; дату (час), коли буде виконане замовлення; місце перебування одержувача товару, тощо.

Окрім того, згідно Закону України «Про захист прав споживачів», у бланках замовлення товару належить відзначити гарантійні зобов'язання і інші види послуг, пов'язані із утриманням, ремонтом чи сервісним обслуговуванням продукції. 3. За умови розрахунків електронними грошима, клієнти можуть скористатись такими платіжними системами як webmoney, rupay, тощо. Проведення розрахунків за допомогою електронних грошей регулюється «Положенням про електронні гроші», яке було затверджене Постановою НБУ від 25.06.2008 р. № 178 [8].

У окремих випадках у процесі інтернет-торгівлі має місце оплата товару із використанням банківської платіжної картки (БПК) та електронних грошей.

На разі існує декілька варіантів здійснення розрахунків з БПК. Найпоширеніший з них – через посередників, коли продавці укладають угоду з фінансовими посередниками щодо одержання ними оплати за товари від покупців. У такому випадку на офіційному сайті інтернет-магазину розміщується розділ «Оплатити БПК». Зайшовши до нього, покупець переадресовується на сайт фінансового посередника, вводить дані власної банківської картки, суму оплати та списує необхідну суму коштів з рахунка. Кошти на початку спрямовуються на рахунок фінансового посередника, а уже потім, після вирахування комісії фінансового посередника, перераховуються на розрахунковий рахунок продавця товару.

Під час розрахунків електронними грошима факт оплати підтверджує виписка щодо стану електронного гаманця, що її продавець та покупець

одержують здебільшого в електронному вигляді. Розрахунки електронними грошима ускладнені тим, що із метою розрахунку бази оподаткування, суми одержаного доходу повинні бути підтверджені випискаами з банку, а отже, такі розрахунки повинні проводитись за посередництвом банківської установи.Стає очевидним, що, не зважаючи на швидкий розвиток сфери інтернет-торгівлі, вона і досі залишається недостатньо врегульованою у правовому полі.

Нещодавно було прийнято Закон № 675, який на сьогоднішній день є, по суті, єдиним нормативним актом, що регламентує особливості інтернет-торгівлі.

На інтернет-торгівлю поширюються й положення "загальних" нормативів: ЦКУ, Закону № 1023, Закону № 2297, Закону № 265/95, Закону № 2346 та інших. Є й "підзаконні" нормативи, зокрема Правила № 103, Правила № 206, Правила № 104, Правила № 185, Порядок № 833.

Підприємницькі структури, що здійснюють торгівлю через мережу Інтернет, повинні перебувати на загальній системі оподаткування і бути зареєстрованими у якості платника ПДВ, у незалежності від розміру суми річних доходів.

Web-сайт вважається нематеріальним активом підприємства, а витрати на сплату послуг хостінгу, коллокейшину, сплату за домен належить включати до переліку загальновиробничих витрат підприємства чи витрат на збут продукції. Бухгалтерський облік здійснення розрахунків із покупцями проводиться у залежності від конкретного типу розрахункових операцій.

Відображення в документах бухгалтерського обліку операцій щодо розрахунків із покупцями у процесі електронної торгівлі відбувається у залежності від способу доставки та форми розрахунків з клієнтами. Водночас, розрахунки із використанням електронних грошей

ускладняються тією обставиною, що із метою конкретизації оподатковуваної суми отримані доходи повинні підтверджуватись банківськими документами, а отже, подібні розрахунки мають здійснюватися за банківського посередництва.

Отже, в умовах інтеграції у електронне бізнес-середовище та можливостей доступу до мережі Інтернет і постійного зростання його користувачів, вітчизняні підприємства одержали потенціальні можливості для активної он-лайн торгівлі та просування продукції через Інтернет, що в свою чергу стало необхідною умовою підвищення ступеня довіри користувачів (покупців) до продавців у мережі. Для покращення роботи та відповідальності, необхідно врегулювати на законодавчому рівні всі моменти електронної торгівлі. Знати правові основи діяльності інтернет-магазину та забезпечувати виконання законних вимог в ході організації торгівлі, оскільки з розвитком інтернет-технологій кількість правочинів, що укладаються в мережі Інтернет постійно зростає.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – 40-44. – Ст.356.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст.112.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст.144.
4. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.91 р. № 1023-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – № 30. – Ст.3.
5. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 34. – Ст. 481.

6. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 45. – Ст.410.

7. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22.05.2003 р. № 852-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 36. – Ст.276.

8. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Закон України від 06.07.95 р. № 265/95 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – № 28. – Ст.205.

9. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 29. – Ст.1.

10. Гура И. О. Облік видів економічної діяльності : навч. посіб. / И. О. Гура. – Київ : Знання, 2004. – 541 с.

11. Куцик П. О. Звітність підприємств : навч. посіб. / П. О. Куцик, О. А. Полянська, Р. А. Марценюк. – Львів : Видавництво ЛКА, 2015. – 138 с.

12. Хомяк В. І. Бухгалтерський облік в Україні / В. І. Хомяк, В. Лемішовський. – 7-ме вид., доп. і перероб. – Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», «Інтелект-Захід». – 2008. – 1224 с.

13. Апопій В. В. Організація торгівлі : підручник / В. В. Апопій, І. П. Міщук, В. М. Ребицький [та ін.] ; за ред. В. В. Апопія. – 2-ге вид. – Київ : ЦНЛ, 2005. – 615 с.

14. Макарова М. В. Електронна комерція / М. В. Макарова. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. – 272 с.

15. Плескач В. Л. Електронна комерція : підручник / В. Л. Плескач, Т. Г. Затонацька. – Київ : Знання, 2007. – 535 с.

16. Соболєв В. О. Сутність основних понять Інтернет-торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http: //www. rusnauka. com/15_DNI_2008/ Economics /33645.doc.htm

ГРАБ М.І.
к.ю.н., доцент кафедри права
Львівського інституту МАУП

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИРОДНОСТІ ПРИРОДНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Історичні етапи вивчення природного права складалися протягом не однієї доби як стародавніми мудрецями, філософами, священнослужителями, так і юристами.

Природне право (jus naturale) – це система норм та принципів, які визначають поведінку людей у суспільстві незалежно від позитивного права. Природне право виникло і розвивалось як право Бога (всесвітнього розуму) з метою визначення системи правил та принципів, які регулюють людську поведінку і мають універсальний характер, тобто стосуються всіх людей незалежно від національних юрисдикцій. Як вважають прихильники природного права, воно є обов'язковим для всіх людей незалежно від позитивних законів, через що іноді може суперечити нормативним приписам світської влади. Доктрина природного права переконує в тому, що немає зобов'язання, яке б не містило елементів морального схвалення. Людські закони нечинні, якщо вони суперечать законам Божим.

На думку середньовічних теоретиків права, природне право є результатом волевиявлення Бога, вираженим як у Господній відвертості, так і в людському розумі та совісті.

В процесі аналізу зв'язків між природним правом і справедливістю досліджуються основні положення деонтологічних систем природного

права та права природи, а також для вдосконалення інструментарію дослідження тих сучасних теоретико-правових проблем, які стосуються розбудови конкретних моделей ґенези права, його впливу на суспільні відносини, зв'язку з моральністю, визначення його онтологічних і деонтологічних передумов.

У теорії виділяють три системи природного права: деонтологічну, логічну та онтологічну. Деонтологічна система природного права походить від голандського правника XVII століття Гуто Гроція «Природне право є приписом здорового глузду, згідно з яким та чи інша дія залежно від її відповідності або протилежності розумній природі визнається або морально ганебною, або морально необхідною» [1, с. 45]. Г. Гроцій право ототожнює із справедливістю.

В. Нерсесянц зазначає, що Г. Гроцій чітко визначив необхідність розробки загальної наукової теорії права, що дозволяє не тільки відрізняти природне право від волеустановленого права, а й утвердити предмет юриспруденції як науки про право і справедливість [2, с. 236–237].

Р. Мухаєва пише: «Гуго Гроцій є одним з творців нової раціоналістичної філософії права, заснованої на теорії природного права» [3, с. 184].

Є. Спекторський одним із перших чітко вказав на факт існування істотних розбіжностей у тих підходах в обґрунтуванні природного права, які були запропоновані в Новий час, включаючи й ранні етапи становлення новочасної юридичної думки [4, с. 55]. Зокрема, про це пише У. Кашапов, відмічаючи загальний внесок Є. Спекторського у розв'язання цілого ряду фундаментальних проблем виникнення права та його генезису (включаючи й проблем природного права [5, с. 5–7]).

Ш. Монтеск'є, славнозвісного автора не тільки праці «Про дух законів», а й «Перських листів». Природними законами (всього, за Ш. Мон-

теск'є, існує чотири основних природних закони, якими є: прагнення миру, пошук їжі, комунікація з іншими індивідами, спільне життя) і природним правом він вважав все те, що випливає з «природного влаштування людської істоти» [6, с. 13].

Список використаних джерел

1. Гроций Г. О праве войны и мира / Г. Гроций. – Москва : Ладомир, 1994. – С. 45.

2. История политических и правовых учений : учеб. для вузов / под общ. ред. В. С. Нерсесянца. – Москва : ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – С. 236–237.

3. Мухаев Р. Т. История политических и правовых учений / Р. Т. Мухаев. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – С. 184.

4. Спекторский Е. В. Проблема социальной физики в XVII столетии / Е. В. Спекторский. – Санкт-Петербург : Наука, 2006. – Т. 2. – С. 55.

5. Кашапов У. А. Философско-правовые идеи Е. В. Спекторского / У. А. Кашапов // Философия права. – 2001. – № 1. – С. 5–7.

6. Монтескье Ш. Л. О духе законов / Ш. Л. Монтескье. – Москва : Мысль, 1999. – С. 13.

ГУЛІЙ А.М.
заступник директора з безпеки та ділової інформації Львівського інституту МАУП, старший викладач кафедри права

КАНОНІЧНЕ ШЛЮБНО-СІМЕЙНЕ ПРАВО В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ КІНЦЯ XII–ПОЧАТКУ XIII СТОЛІТТЯ

У статті розглядається питання виникнення, існування правових понять шлюбно-сімейного права як підгалузі канонічного права XII-XIII ст., коли після так званої Папської революції західна Церква відстояла своє

політичне, правове становище і свою незалежність від імператорів, королів і феодалів. Також досліджується правова природа канонічного шлюбу, умов його дійсності, перешкод до укладення шлюбу, підстав визнання його нечинним та підстави припинення, в тому числі і розлучення, а також їх правові наслідки.

Потреба наукового підходу дослідження поняття канонічних шлюбно-сімейних відносин обумовлена необхідністю правильного розуміння поняття «церковний шлюб», його ознак, канонічних умов вступу в шлюб, перешкод до його укладення, наслідків його розірвання та співвідношення його зі світським шлюбом як підставою виникнення сімейних правовідносин в середньовічній Україні відповідно до чинного законодавства того часу.

Над даною проблематикою працювали та присвятили ряд публікацій такі вчені: Е. Аннерс, Н. Афанасьєв, Г. Берман, В. Глинянський, Д. Ліберо, С. Мудрий, А. Павлов, В. Поспішіл, О. Рапов, В. Ципін, І. Юркевич. Зважаючи на актуальність теми плюралізму щодо розуміння поняття «канонічного шлюбу», неоднозначних наукових підходів, є необхідність глибшого дослідження даної теми.

З найдавніших часів Церква активно висловлювалася про шлюб і сім'ю. В язичних культурах, де панувала полігамія і приниження жінок, шлюби за попередньою домовленістю, Церква проповідувала ідею моногамного шлюбу, який був заснованний на вільній згоді чоловіка та жінки. На Заході цій ідеї довелося витримати боротьбу з глибоко укоріненими феодальними звичаями щодо шлюбно-сімейних відносин. У X ст. церковні органи влади вже видавали акти, що стосувалися подружньої вірності, зради, закононародження дитини та з інших питань. Проте батьки надалі одружували дітей ще з народження, а в сімейних відносинах переважали традиційні звичаєві норми племен народів Західної

Європи. У звичаєвому праві європейських країн, як і в класичному римському праві були заборонені шюби між особами різних класів (наприклад, між вільними та рабами). Розлучення допускалося за волею одного із подружжя, на практиці це, як правило, була воля чоловіка. Для розлучення не треба було навіть формальних підстав. Для того, щоб шлюб був дійсним, достатньо було батьківської згоди. Лише деякі взаємні зобов'язання подружжя носили правовий характер [2, с. 219].

За твердженням Кульчицького В. С. та Тищика Б. Й., сімейні відносини за часів Київської Русі мали патріархальний характер, що утвердився завдяки монополізації чоловіком, як главою сім'ї, приватної власності і регулювалися як нормами звичаєвого права, так і чинним княжим законодавством, а після запровадження Християнства – ще й церковними уставами [4, с. 172]. Шлюбно-сімейне право дохристиянської доби допускало багатоженство, купівлю, викрадення і приведення нареченої. Відомо, що до хрещення князь Володимир Великий мав 5 дружин і близько 800 наложниць. Після прийняття християнства сімейне право розвивалося в Київській Русі відповідно до візантійського канонічного права [4, с. 174]. Проте, якщо візантійські джерела трактували шлюб як звичайний договір, то для Церкви шлюб – не договір, а таїнство.

Великий переворот кінця XI-початку XII ст., піком якого стала так звана Папська революція, дозволив втілити у життя політику Церкви стосовно шлюбу та сім'ї. Ключову роль відіграли соціальні, політичні та економічні фактори: міграція населення, збільшення тогочасних міст, формування єдиного відокремленого церковного державного утворення на чолі з папою, накладення целібату на священиків. Не менш важливі були також правові зміни, через які здійснювалася політика Церкви в області сімейних відносин, зокрема, вже з того часу почалася систематизація канонічного права, особливо шлюбно-сімейного, що дало змогу донести

політику церковних органів до населення, забезпечити прихильність до неї і заставити її працювати [1, с. 231].

Після надання церковним законам про шлюб та сім'ю обов'язкового характеру, виникла необхідність їх формалізування і надання точності та повноти викладу норм. Оскільки всі сімейні відносини повинні базуватися на таїнстві шлюбу, виникла необхідність точно визначити правову природу такого таїнства. Церква досить тривалий час дотримувалася думки, що для укладення шлюбу немає потреби у жодних формальностях, самі сторони були «священиками таїнства шлюбу». Присутність священика стала обов'язковою у XVI ст. Однак відсутність формальностей щодо укладення шлюбу, робила відкритим та спірним питання щодо дати і процедури укладення шлюбу. Деякі ранні релігійні тексти вказували на те, що шлюб вважається укладеним в момент обміну обіцянкою про вступ у нього. Інші вказували, що шлюб не вважається укладеним до того часу, поки не існують інтимні відносини між чоловіком і жінкою. Тобто, на той час існувало досить багато думок, щодо моменту виникнення шлюбно-сімейних відносин, але більшість з них зводилися до одного – вільна згода, включаючи згоду на фізичний союз. У результаті тогочасне канонічне право розрізняло наступні етапи виникнення шлюбу:

1. Обмін обіцянкою вступити в шлюб в майбутньому, що скріплювалося договором про заручини, який можна було розірвати в певних випадках з ініціативи однієї із сторін, а також завжди за взаємною згодою обидвох.

2. Обмін обіцянкою вступу в шлюб негайно, що підтверджувалося складанням договору про шлюб.

3. Згода на інтимні стосунки після укладення шлюбу, що складало закінчення шлюбу [2, с. 220].

Правила згоди на шлюб кодифіковано в цілий звід договірного права. Згода повинна бути дана з доброї волі. Помилка відносно особистості партнера або його суттєвих якостей не допускала згоди і робила шлюб недійсним. Шлюб також вважався недійсним і у випадку фізичного або психічного впливу на наречену, так як він порушував добровільність згоди. Шлюб міг бути визнаним недійсним з підстави того, що він був укладеним під впливом страху або обману.

У ці часи зароджувалися основи не тільки сучасного сімейного права, але і основні базові поняття сучасного цивільного, зокрема, зобов'язального права (поняття свободи договору, поняття помилки при укладенні угоди, правових наслідків недійсності правочину тощо).

Каноністи розробили умови, які необхідні для дійсності шлюбно-сімейних відносин, зокрема шлюбу. У XII-XIII ст. в цілому дотримувалися встановлених ще римським правом вікові обмеження щодо вступу в шлюб. Однак були винятки вступу у шлюб до досягнення шлюбного віку, які були продиктовані нормами місцевих звичаїв, за умови, що сторони були фізіологічно готові до зачаття дітей і розуміли значення своїх дій.

Слід зазначити, що українці аж до початку XX ст. одружувалися у ранньому віці: звичайний вік нареченого становив 18-19 років, а нареченої – 16-17 років. За часів Київської Русі шлюбний вік визначався згідно з візантійським законодавством і становив для юнаків 14-15 років, а для дівчат – 12-13 років. Литовський статут 1566 року встановлював шлюбний вік для дівчини з 15 років, для юнаків – з 18 років. Але згодом III Литовський Статут 1588 року знову понизив шлюбний вік жінки до 13 років. Така подія підтверджує те, що Великі князі литовські, проголосивши принцип: «старовини не рухати, новини не заводити», цим не лише підтвердили українським землям звичаєве право, а й сприяли його розвитку [4, с. 65]. Звід законів цивільних (X том Зводу законів Російської

імперії) визначає граничні вікові рамки для вступу у шлюб: заборонено вступати у шлюб особам чоловічої статі, яким не виповнилося 18 років, а жіночої – 16 років; а також особам, які мають понад 80 років від народження [5, с. 106].

Норми канонічного права вважали недійсним шлюб між особами християнської та язичницької віри, оскільки хрещення було обов'язковою умовою участі особи в будь-якому таїнстві, зокрема і у вінчанні. Однак, Церква визнавала шлюб, укладений між католиком і єретиком, або особою, яка відлучена від церковної спільноти, а також законність шлюбу між кріпаком і вільною особою. Таке твердження дещо незрозуміле та нелогічне з точки зору каноністики, особливо що стосується шлюбу між християнином та особою, яка відлучена від Церкви [3, с. 154].

Канонічне право XII-XIII ст. спростило та пом'якшило існуючі перешкоди до укладення шлюбу, які були засновані на кровному спорідненні чи свояцтві. Були пом'якшені і перешкоди наказного характеру, такі як перелюб і викрадення нареченої. Особа, яка вчинила перелюб, могла покаятися в правопорушенні шляхом укладення шлюбу з цією особою, а наречений, який викрав наречену, – визволити її і укласти з нею шлюб. Шлюб священиків, який допускався раніше, визнавався незаконним, оскільки священослужителі обов'язково приймали целібат.

Якщо сторони вступили в шлюб, помилково не знаючи про існуючі перешкоди, Церква вважає, що діти від такого шлюбу законнонародженні, а сам шлюб є дійсним до того, поки хтось не визнає його недійсним. У канонічному праві внаслідок цього ввели новий термін «удаваний шлюб». Більше того, шлюб не міг бути анульований без пред'явлення позову, а коло осіб, які могли подати такий позов, обмежувалося. Якщо не було близьких родичів, то перевагу надавали особам, які мали «благі наміри». Нормативного акту, який би встановлював позовну давність не існувало,

ніхто і ніщо не заважало бажаючій особі подати позов про анулювання шлюбу, навіть якщо вона це вже робила і програла судовий процес. Як не дивно, але Церква в цей час навіть дозволяла тимчасове роздільне проживання подружжя. Такий дозвіл надавав церковний суд, якщо було доказано наявність позашлюбних зв'язків одного з подружжя, зраду або прояв жорстокості чоловіка стосовно до жінки. Проте розлучення в тогочасному розумінні було заборонене, шлюб як таїнство, яке було накладено з дотриманням усіх формальних правил, вважався нерозлучним аж до смерті одного з подружжя. Але і з цього правила були винятки. Так, шлюб міг бути розірваним, якщо одна із сторін подружжя вступила в релігійний орден (в будь-якому випадку такий шлюб розірвався би Папою). Другий випадок розірвання шлюбу мав місце тоді, коли один з подружжя залишився в язичництві чи перейшов з Християнства у язичницьку віру [8, с. 145].

Тогочасні норми канонічного права, на противагу звичаєвому праву суспільства захищали права жінок у шлюбі. Перед Богом обидва партнери в шлюбі є рівними. Уперше, на відміну від інших релігій, ця теорія запропонована Християнством. На практиці це означало, що всі зобов'язання, зокрема обов'язок подружньої вірності, були взаємними. Тим не менше, чоловік був главою сім'ї і в силу свого статусу міг вільно обирати місце проживання, в розумних межах критикувати та виправляти свою дружину і вимагати від неї виконання домашніх обов'язків. На чоловікові лежав обов'язок матеріально забезпечувати сім'ю. Церква в основному приймала і схвалювала суворі обмеження, які накладалися світськими законами на майнові права жінки, але тим не менше, заради захисту прав вдови наполягала, що шлюб не може бути укладеним без приданого, тобто створення так званого фонду засобів, який робить жінку майново незалежною.

Шлюбно-сімейне право як підгалузь канонічного права існувало між концепцією таїнства шлюбу як добровільного союзу чоловіка та жінки в присутності Бога, і концепцією таїнства шлюбу як правового вчинку в рамках правової структури Церкви – корпоративного утворення. З одного боку, робився акцент на внутрішнє розташування шлюбних партнерів і їх особисті бажання. З другого боку, робився акцент на юрисдикційні повноваження Церкви у відповідності до звичаїв і політики суспільства, як церковного, так і світського. Тогочасне шлюбне канонічне право через суд піднімало і вирішувало такі питання: чи можна вважати шлюб недійсним через помилку, обман чи примус вступу в шлюб?; чи може чоловік залишити свою розпусну жінку?; чи повинна жінка, яка вдруге вийшла заміж, вважаючи, що її чоловік пропав безвісті чи помер, повернутися до нього у разі його повернення?; чи законний шлюб, який укладений без участі третьої особи чи з порушенням формальних вимог? Ці проблемні питання є актуальними сьогодні, і чинний Сімейний кодекс України ці проблеми намагається вирішити в правовому полі [9].

Систематизація сімейного права стала можливою тому, що Церква зосередила свою увагу на юрисдикції церковних органів над здійсненням таїнства шлюбу. Вся структура матеріального шлюбного права була сформульована в термінах «шлюбних справ», які включали законність шлюбу, визнання його недійсним, законнонародженість дітей і власність подружжя. Хоча підсистема сімейного права мала власні структурні ознаки та принципи, вона визнавала загальні принципи канонічного права.

Нова система канонічного права, створена у XII-XIII ст. охопила тількі такі види правових відносин, які підпадали під юрисдикцію Церкви як корпоративного правового утворення. Інші правові відносини підпадали під юрисдикцію інших норм: королівських, сеньйоральних, земельних, окремих міст. Кожна людина у західному християнському світі жила під

управлінням як канонічного права, так і під впливом однієї або декількох світських правових систем [2, с. 223].

Чинне сімейне право України бере свій початок з класичного римського права, яке у свій час мало великий вплив на канонічне право. При аналізі норм чинного шлюбно-сімейного законодавства прослідковуються правові конструкції, які сформульовані і чітко прописані та регламентуються шлюбним канонічним правом. До них відносять:

1. Шлюб за чинною сімейною нормою та церковними канонами – це союз чоловіка та жінки, зареєстрований у відповідному органі з дотриманням певних формальних вимог. Корені шлюбу як правового інституту – у прадавніх часах, він заснований на глибоких почуттях, подружніх і родинних, і існуватиме доти, доки вони існують. Загальновизнаним є факт, що саме християнська мораль історично мала значний вплив на формування українського національного світогляду. Саме завдяки її авторитету поширювався моральний досвід поколінь, в тому числі по відношенню до шлюбу.

2. Світська норма, так само як і канонічна чітко відстоює позицію визнання лише моногамного шлюбного утворення чоловіка та жінки, оскільки полігамія за всіма показниками (національними, релігійними, економічними, географічними тощо) не притаманна для українців.

3. Шлюбові передував такий інститут як заручини, який має формальне значення щодо зобов’язання вступати чи не вступати у нього. Разом з тим, інститут заручин встановлює правові наслідки відмови вступу в шлюб одним із наречених, зокрема: відшкодувати всі матеріальні затрати, що мали місце при підготовці до весілля, а у деяких випадках ще й моральну шкоду.

4. Церква та держава як політико-правові утворення вважають шлюб, в принципі, довічним союзом чоловіка та жінки.

5. Чинний Сімейний кодекс України встановлює дві умови вступу в шлюб: досягнення шлюбного віку та вільна згода вступити в шлюб [9].

6. Чинна норма, так само як церковна, встановлює певні перешкоди до реєстрації шлюбу (реєстрація шлюбу між родичами прямої чи бокової лінії споріднення, між двоюрідними братами та сестрами, між усиновителем та усиновленою дитиною тощо). Зокрема, норми Кодексу канонів Східних церков містять категоричну заборону вступати у шлюб родичам аж до «шостого коліна» [6].

7. При порушенні даних умов, шлюб може бути визнаний недійсним відповідно до чинного законодавства України. З точки зору Церкви такі шлюби можуть бути уневажненими, тобто ствердження недійсності подружжя і визнання його недійсним перед Богом та Церквою. Отець Роман Іванців, судовий вікарій трибуналу Львівської Архиєпархії УГКЦ роз'яснює, що є три причини на підставі яких шлюб можна вважати уневажненним. Перша – брак приписаної правом форми, друга – перешкода, третя – брак подружньої згоди. Лише ці три речі можуть спонукати до уневажнення шлюбу. Брак приписаної форми можна проілюструвати відсутністю свідків. Навіть якщо є один свідок, то шлюб може бути недійсним. Буває таке, що священик не може вінчати, адже не кожен священик має право на благословіння шлюбу. Перешкода – неохрещеність. Якщо одна особа не має Тайни Хрещення, то треба звертатися до єпископа з проханням про диспензу (важність подружжя) або охреститись. Перешкодою ще може бути приналежність до іншої віри. Щодо браку подружньої згоди, то це стосується причин через хвороби. Для прикладу, в людини є певні психічні відхилення. Тут йдеться про нездатність взяти на себе подружній обов'язок [7, с. 7].

8. Канонічне право того часу встановлює основні принципи не тільки сімейного, але і цивільного, зокрема, договірного права, що

знайшло своє відображення у Цивільному кодексі України (право власності, право власності подружжя, договірні відносини тощо) [10].

9. Зрештою, як в Церкві, так і в світському житті встановлюється особливий порядок та юридичні наслідки припинення шлюбно-сімейних відносин, а також обмежено коло органів, які мають юрисдикційні повноваження на здійснення цих дій.

Велика кількість норм Сімейного кодексу України базується на моральних принципах, що беруть свій початок з церковних правил щодо поняття шлюбу, сімейного життя, взаємовідносин між подружжям, між батьками та дітьми, хоча на законодавчому рівні прописано, що Церква відокремлена від держави і жодна релігія не може визнаватися обов'язковою. Виходячи з вищенаведеного, можна поставити під сумнів це твердження [9].

Список використаних джерел

1. Аннерс Э. История европейского права (пер. со швед.) / Ин-т Европы. – Москва : Наука, 1994. – 397 с.
2. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Дж. Берман ; пер. с анг. – 2-е изд. – Москва : Изд-во МГУ ; Изд. гр. ИНФРА М-НОРМА, 1998. – 624 с.
3. Джероза Ліберо Церковне право / Джероза Ліберо ; пер. з нім. Н. Щиглевської. – Львів : Свічадо, 2001. – 336 с.
4. Кульчицький В. С. Історія держави і права : навч. посіб. / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. – Київ : АТІКА, 2001. – 320 с.
5. Івановська О. П. Звичаєве право в Україні: Етнотворчий аспект : навч. посіб. / О. П. Івановська. – Київ : Ексоб, 2002. – 346 с.
6. Кодекс канонів Східних церков. – Львів : «Свічадо», 1995. – 471 с.

7. Отець Роман Іванців. Уневаження церковного шлюбу нагадує судовий процес / Р. Іванців // Газета «Ратуша». – 2006. – 14 лип. – 7 с.

8. Павлов А. С. Курс церковного права / А. С. Павлов. – СПб. : Изд-во «Лань», 2002. – 384 с.

9. Сімейний кодекс України. – Київ : Видавничий дім «Скіф», 2007. – 84 с.

10. Цивільний кодекс України : Офіційне видання. – Київ : Атіка, 2004. – 416 с.

ГУРАЛЬ Н.Р.
старший викладач кафедри економіки та підприємництва
Львівського інституту МАУП

РЕЗУЛЬТАТИ РЕФОРМУВАННЯ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В РАМКАХ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Здійснення державної митної справи безпосередньо пов’язано з переміщенням через митний кордон, при цьому регулювання митних відносин неможливо здійснювати ізольовано від загальновизнаних міжнародних стандартів [5]. Так, завдяки взаємодії традицій та новацій формуються основні інститути митного права, які в процесі розвитку зазнають безліч трансформацій під впливом політичних, економічних та правових поглядів на здійснення митної справи.

Різноманіття міжнародних економічних і міжнародних митних відносин, а також сфер правового регулювання правом Європейського Союзу висвітлюється в численних наукових працях таких дослідників, як М. Богуславський, К. Борисов, О. Вишняков, Б. Кормич, І. Дюмулен, А. Єршов, Л. Комарова, Д. Лабіну, В. Марченко, В. Муравйов, Р. Петров, К. Семенов, І. Фаминський, Ю. Шишков.

Оскільки, національне митне законодавство слідує принципам міжнародного митного права та тенденціям, що формуються, Україна, взявши курс на євроінтеграцію, зобов'язалася здійснити ряд реформ на митниці. Реформування митниці передбачає імплементацію ряду стандартів ЄС. Колишній голова Державної фіскальної служби України Роман Насіров у своїй статті на порталі «Лівий берег», запевнив, що вже найближчим часом можна буде побачити результати реформ на митниці (рис. 1).

Отже, для поглиблення контролю на митниці необхідним є об'єднання зусиль з міжнародною спільнотою, а саме приєднання до угоди між країнами щодо автоматичного обміну податковою інформацією. Такий захід скоротить час виконання митних процедур на кордоні, мінімізує вплив людського фактору, підвищить достовірність декларування товарів та ефективність боротьби з контрабандою і митними правопорушеннями.

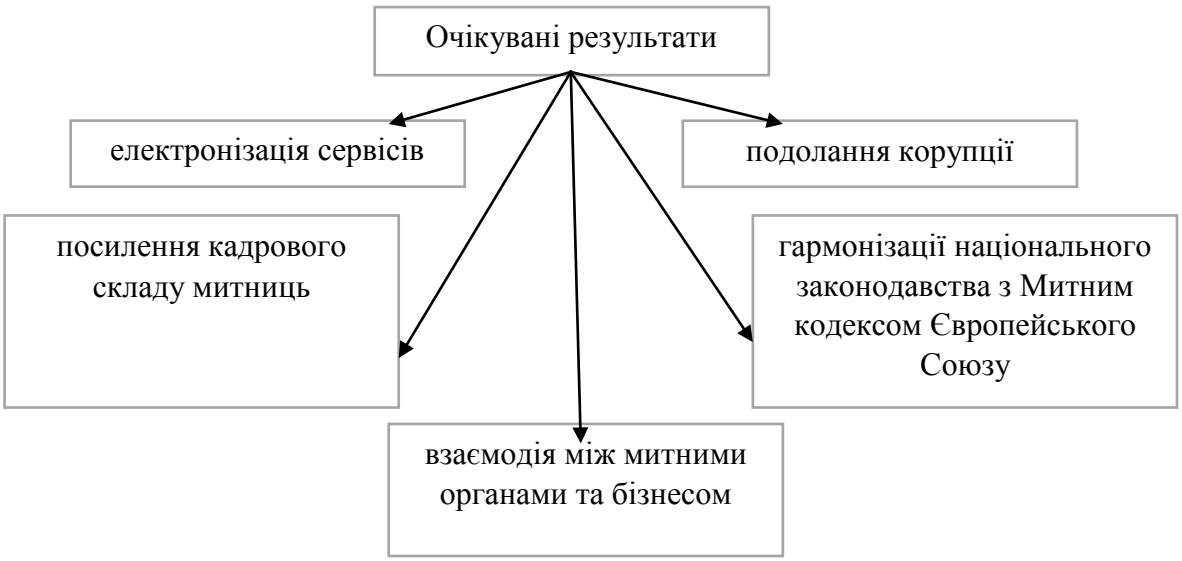

Рис.1. Очікувані результати реформування митниці*

Розроблено автором на основі [4]

На даний момент обмін інформацією з країнами ЄС відбувається за підтримки проекту Twinning, з Республікою Білорусь – проекту

міжнародної технічної допомоги PRINEX. Однак, потрібно передбачити реалізацію подібних проектів і з іншими країнами. Ще одним засобом для інтеграції у митні системи Європи є приєднанням до NCTS – загальноєвропейської комп'ютеризованої системи управління транзитними вантажами, розробленої для електронного документообігу.

Щодо покращення взаємодії між митними органами та бізнесом, то передбачається створення інституту уповноваженого економічного оператора (УЕО), що дозволить пришвидшити митні процедури і встановити новий формат взаємодії між митними органами та бізнесом. Підприємству можуть бути видані 2 види сертифіката уповноваженого економічного оператора: «на спрощення митних процедур» та «щодо надійності і безпеки». Перший передбачає мінімальну участь митниці та усуває «людський фактор», другий прискорює проходження митного контролю. Крім того, в пілотному режимі вже використовується механізм прийняття попереднього рішення стосовно застосування методу та критеріїв для визначення митної вартості, що відповідає стандартам ЄС, та відбувається імплементація іншого стандарту ЄС – «єдиного вікна».

Відомо, що ДФС активно працюють над електронізацією сервісів – використанням електронної черги щодо автоматичного розподілу митних інспекторів на митне оформлення.

Щодо посилення кадрового складу митниці, то враховуючи підписання та імплементацію Угоди про асоціацію між Україною та ЄС важливими, ДФС вважає за доцільне запровадження посади митного аташе. На сьогодні в Україні ця посада існує у складі Представництва України при Європейському Союзі і наявність такого працівника вже довела свою ефективність у відносинах між Україною та Європейською Комісією у митних справах.

Одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є реформування системи запобігання і протидії корупції. Досягнення успіху в цьому процесі є передумовою для формування у суспільстві довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України.

24 квітня 2015 року набув чинності Закон України «Про запобігання корупції». Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

На сьогодні, одним із основних завдань Головного управління внутрішньої безпеки ДФС та підрозділів внутрішньої безпеки територіальних органів ДФС, має бути запобігання і протидія корупції, а також виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню корупційних кримінальних та інших правопорушень з боку працівників органів ДФС, вживання заходів щодо їх усунення.

Для отримання об’єктивної оцінки наявності та рівня корупції, ефективності заходів, спрямованих на його зниження, з’ясування причин та умов, що сприяють існуванню корупції, ГУВБ запроваджено проведення системних соціологічних опитувань серед платників.

Крім того, у антикорупційній діяльності Державної фіскальної служби України задіяні комп’ютерні поліграфи («детектори брехні»), які використовуються як допоміжні засоби у роботі з персоналом для недопущення прийняття на роботу осіб, що мають на меті особисте збагачення, для профілактики протиправних дій, а також для встановлення істини при проведенні службових перевірок та розслідувань. Однак, необхідно особливу увагу приділити впровадженню системного контролю за діями працівників з боку органів ДФС вищого рівня та підрозділів

внутрішньої безпеки. Адже саме особи керівного складу відіграють вирішальну роль у роботі з профілактики, виявлення та припинення корупційних діянь, а також усунення передумов для їх вчинення. До керівників, які допустили послаблення контролю за виконанням законодавчих та відомчих нормативних актів і цим створили передумови для скоєння підлеглими правопорушень, повинні вживатись найстрогіші заходи дисциплінарного впливу із негайним розглядом питання про відповідність займаним посадам.

Безперечно головним управлінням внутрішньої безпеки ДФС та підрозділами внутрішньої безпеки її територіальних органів вживаються певні заходи, спрямовані на упередження, виявлення та припинення проявів корупції, а також спостерігається притягнення працівників, винних у вчиненні корупційних правопорушень, до відповідальності (рис. 2).

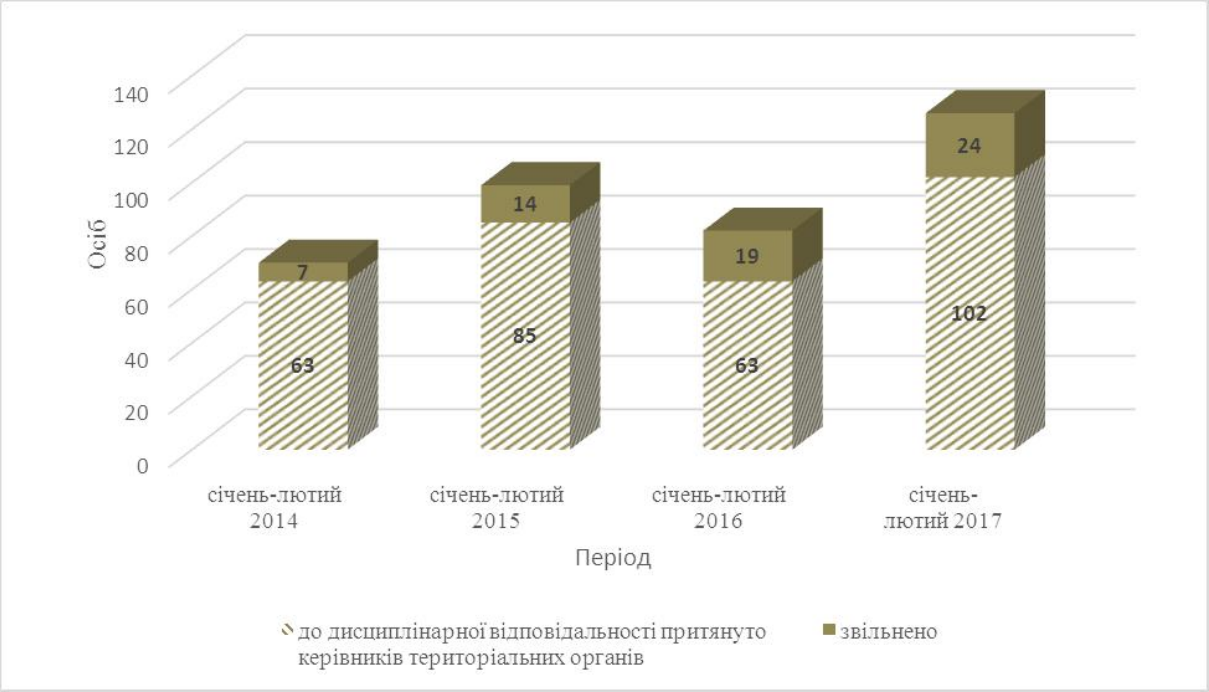

Рис. 2. Діяльність Головного управління внутрішньої безпеки ДФС щодо припинення корупції [3]

Як видно з рисунку 2, лише невелика частина керівників територіальних органів, яких притянуто до дисциплінарної

відповідальності, звільнена із займаних ними посад. Така ситуація є недопустимою і однозначно гальмує боротьбу із проявами корупції та не найкращим чином висвітлює якісний склад працівників органів доходів і зборів.

Згідно інформації Державної фіскальної служби України, упродовж січня-лютого 2017 року за матеріалами підрозділів внутрішньої безпеки розпочато 96 кримінальних проваджень стосовно працівників органів доходів і зборів, з них за фактами одержання неправомірної вигоди відкрито 19 проваджень, за фактами зловживання службовим становищем – 49.

За вказаний період працівниками органів доходів і зборів оголошено 36 повідомлень про підозру у вчиненні злочинів у сфері службової діяльності. До суду надіслано 22 кримінальних провадження, 2-х осіб судом вже визнано винними у скоєнні злочинів [3].

Таким чином, основним стратегічними завданнями, поставленими перед підрозділами внутрішньої безпеки, є системне упередження фактів корупції, виявлення і ліквідація причин і умов її існування, ефективний захист процесу наповнення бюджету від корупційної складової.

Так, Державною фіскальною службою України застосовується інструмент двостороннього зв’язку між громадянами та суб’єктами господарювання, який дає можливість запобігати правопорушенням працівників Державної Фіскальної служби України – інтерактивний антикорупційний сервіс «Пульс».

Згідно даних офіційного сайту ДФС, на даний антикорупційний сервіс надходять дзвінки митного напрямку (рис. 3).

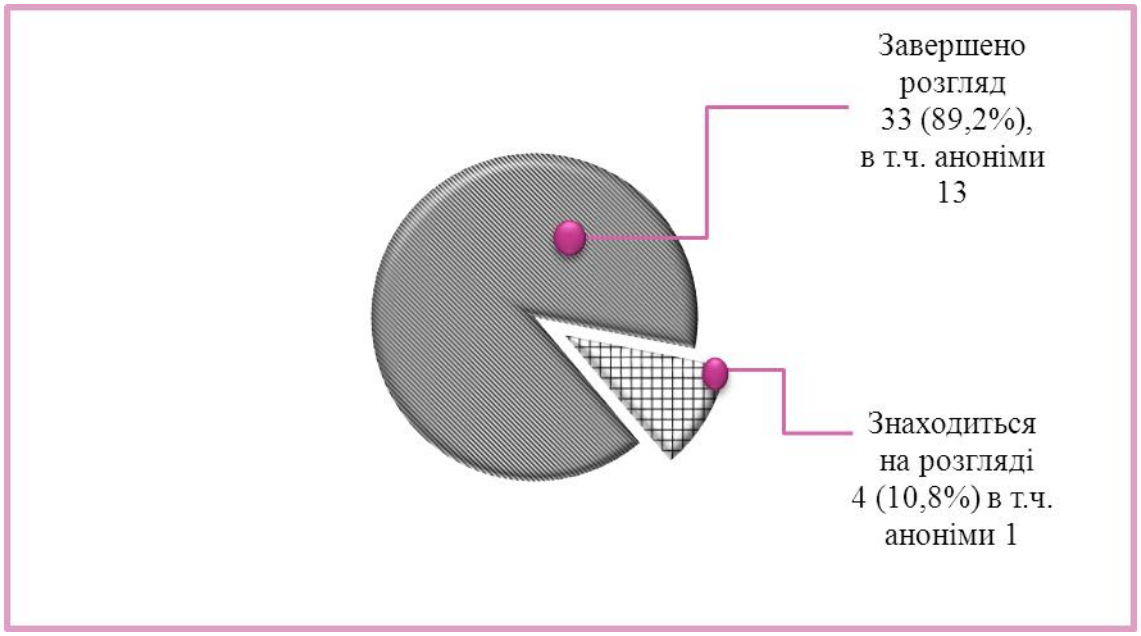

Рис. 3. Загальна кількість дзвінків на митний напрямок, що надійшли на антикорупційний сервіс «Пульс» станом на 01.03.2017 [3]

Найбільше звернень щодо діяльності митних органів надійшло на адресу Львівської області (рис. 4).

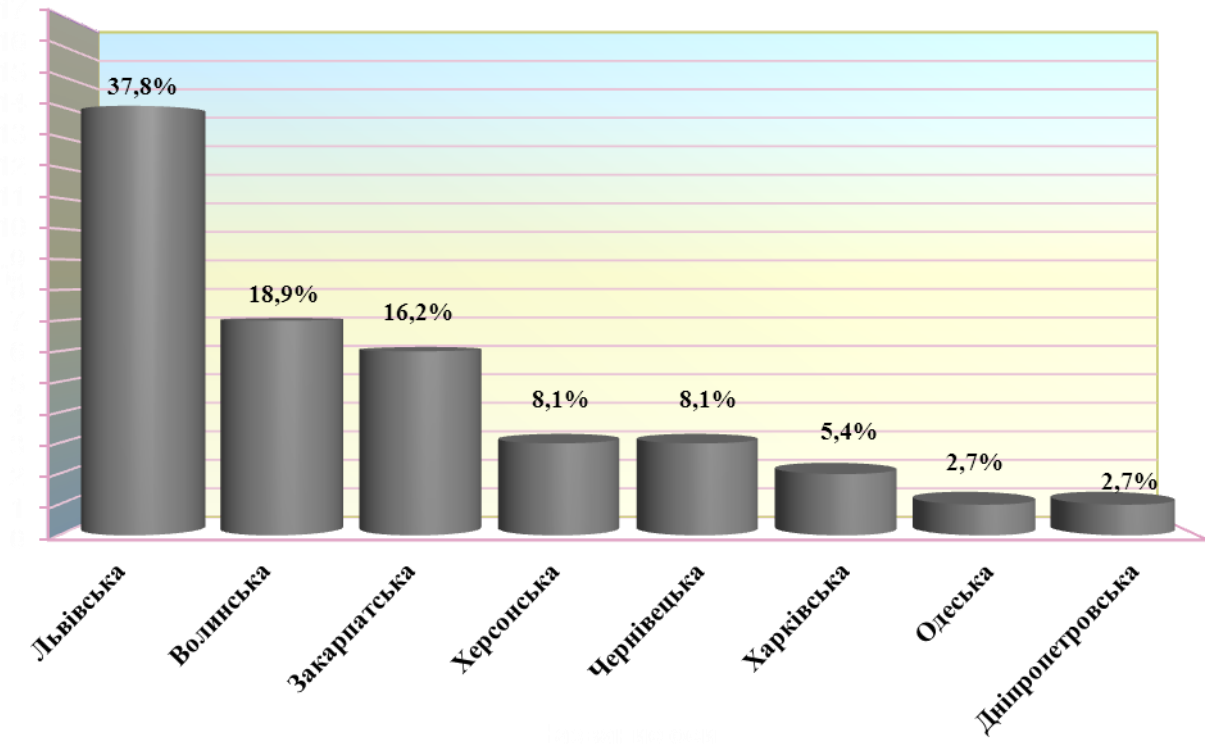

Рис. 4. Надходження звернень у розрізі зон діяльності митниць у січні-лютому 2017 року [3]

Як свідчать соціальні опитування, 90,9 % респондентів вважають діяльність такої гарячої лінії ефективною.

Очевидно, що європейська економічна інтеграції передбачає гармонізацію митних режимів між Україною та ЄС. Так, стратегічною метою реформування митниці повинна стати боротьба з контрабандою і корупцією. Тому важливим елементом реформи митниці є запровадженння фото та відеофіксації оглядів товарів чи транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон, у зонах митного контролю внутрішніх митниць, а також під час виконання міжвідомчими мобільними групами заходів з попередження та виявлення фактів порушень законодавства з питань державної митної справи [8].

Отже, процеси реформування МСУ в рамках міжнародного співробітництва відбуваються повільно. Україна важко виконує зобов'язання щодо побудови ефективної функціональної структури МСУ, механізму громадської оцінки керівництва митних органів та їх комунікацій з бізнесом, протидії корупції на митниці, гармонізації митних процедур, а також автоматизації митної справи. Така ситуація склалась в основному через відсутність або неузгодженість законодавчих актів, проблеми із якісним складом працівників та відсутністю реальної боротьби із корупцією. Митниця повинна максимально сприяти та забезпечувати процеси євроінтеграції, бути відкритою та готовою до міжнародного співробітництва, мінімізувавши перешкоди на шляху торгівлі та інвестицій. Перспективи подальших досліджень в обраному напрямі зумовлені необхідністю не тільки розробки, але й впровадження реформ МСУ, спрямованих на боротьбу з корупцією та покращенням якісного складу працівників.

Список використаних джерел

1. Гавриш С. Б. Не судіть так, і судимі не будете / Степан Богданович Гавриш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gavrysh.org.ua/view_article.php?id=19.
2. Гребельник О. П. Митна справа : підручник / О. П. Гребельник. – 3-тє вид., перероб. та доп. – Київ : ЦУЛ, 2010. – 472 с.
3. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sfs.gov.ua.
4. Реформування митниці передбачає імплементацію ряду стандартів ЄС – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://agropolit.com/news/1093-reformuvannya-mitnitsi-peredbachaye-implementatsiyu -ryadu-standartiv-yes--nasirov.
5. Русских Т. В. Правові акти політичних домовленостей як регулятор державної митної справи в Україні / Т. В. Русских // Митна справа. – 2014. – № 5. – С. 53–59.
6. Федотов О. П. Концепція здійснення державної митної справи в площині організації митного оформлення за принципом «єдиного вікна» / О. П. Федотов // Митна справа. – 2015. – № 3. – С. 28–44.
7. Федотова І. О. Актуальні питання правового забезпечення публічно-сервісної діяльності Міністерства доходів і зборів 37 України у галузі митної справи / І. О. Федотова // Публічне право. – 2014. – № 1 (13). – С. 47–53.
8. Шамборовський Г. О. Реформування митної служби України в умовах Європейської економічної інтеграції / Г. О. Шамборовський. // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 18. – С. 27–31.

ЗАДОРОЖНА М.І.
к.н.з держ. упр., доцент кафедри права
Львівського інституту МАУП

ДЕМОКРАТІЯ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

У демократичних державах невід'ємним правом громадян є право на інформацію щодо політики, яка проводиться державою, що включає не лише гласність та відкритість влади, але і право на донесення до влади громадської думки стосовно суспільно важливих рішень влади. Необхідною умовою прозорості та відкритості органів влади, а відповідно й підвищення ефективності її діяльності в процесі вироблення державної політики, пошуку розв'язання невідкладних проблем Українського народу виступає співпраця органів державної влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства.

Реальними кроками в удосконаленні механізмів забезпечення зворотнього зв'язку органів влади та суспільства стали закони України "Про звернення громадян", "Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації", Указ Президента України "Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості діяльності органів державної влади", постанови Кабінету Міністрів України "Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики", "Про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства", в яких визначено стратегічні напрямки цієї співпраці на основі принципів співпраці, відкритості у діяльності, взаємної відповідальності та соціального партнерства.

Проте недостатня реалізація механізмів діалогу в управлінні державою, зміщення центру взаємодії в цьому процесі на суб'єкти влади,

відсутність з боку держави ефективного зворотнього зв’язку з інституціями громадянського суспільства “створили внутрішньо суперечливу ситуацію в державі і породили високий рівень невдоволеності діяльністю органів влади всіх рівнів, при цьому, чим вищим є рівень влади, тим вище невдоволеність її діяльністю”.

За ситуації, що склалася в Україні, можна стверджувати: на рівні відносин “влада – громадянин” зворотній зв’язок ще діє, а ось на рівні “регіони – центр”, і особливо на рівні місцевого самоврядування, механізму забезпечення центральної влади об’єктивною інформацією фактично не існує. Серед основних причин цього становища – висока особиста залежність представників “виконавчої вертикалі” від центру; формування бюджету зверху до низу; підпорядкованість центральних ЗМІ столичним групам впливу, тому позиції керівників регіональних органів влади можуть бути доведені до центрального керівництва за допомогою преси лише фрагментарно, з вузького кола питань і нечасто.

Державне управління є процесом, що здійснюється через регулювання діяльності певного соціуму як поєднання елементів, що має властивості, яких не має жодна з частин при будь-якому членуванні. Соціум можна назвати системою, тому ефективно впливати на соціальну систему (і особливо на суспільну свідомість) неможливо без урахування такого явища як зворотній зв’язок.

Дослідник системного підходу до процесів у природі та суспільстві Ю. Білодід характеризує систему як сукупність якісно визначених елементів, між якими існує закономірний зв’язок чи взаємодія. Він переконаний, що будь-яка самоорганізуюча система для реалізації певної мети вмикає реактивність (стабілізацію) та адаптацію (динаміку), а також канал зворотнього зв’язку, в тому числі й демпферний канал від’ємного

зворотнього зв’язку. У суспільстві ці функції виконують відповідно: бюрократія, інтелігенція, громадська думка [1].

Для підтримання стабільності живого організму (гомеостазу) природа винайшла зворотній зв’язок, продовжує тему М. Мойсеєв [2]. Він, як вже наголошувалось, сформувався і у суспільстві. Тут, як і в будь-якому живому організмі, значними є дія і вплив випадкових факторів, які неможливо передбачити. Живий організм здатен змінювати свої стани, поведінку відповідно до зовнішніх обставин, що складаються і не підвладні його волі, тим впливам, що справляє на нього зовнішнє середовище. У цьому і полягає принцип зворотнього зв’язку, відкритий в суспільному житті порівняно нещодавно.

Оптимальний режим функціонування самоорганізуючої системи суспільства – це рівновага її елементів (стверджує Ю. Білодід) [3]. Та на практиці в системі час від часу настають кризи, і тоді канал зворотнього зв’зку набуває особливого значення. Його дія забезпечує гласність, демократизм, всебічне обговорення і глибокий розгляд проблем, вироблення оптимальних рішень. Інформацію з каналу зворотнього зв’язку дозволяють відслідковувати вільна преса, чесні журналісти різних засобів масової інформації. Без цього втрачаються суспільні зв’язки, громадяни переносять свою активність і зацікавленість виключно в приватну сферу, зникає можливість контролю влади, затягується прийняття рішень, (які втрачають актуальність), надходить необ’єктивна і неправдива інформація про стан системи. Без зворотнього зв’язку, врахування вільно сформованої громадської думки будь-яка система, котра наближається до бездоганної операційності, опиняється перед лицем своєї смерті, писав Ж. Бодріар [4].

Зворотній зв’язок повноцінно можливий лише за умови існування чіткої громадської позиції, яка не зводиться до захисту суспільних інтересів, що уже закріплені на законодавчому рівні, а передбачає постійне

врахування нових потреб, що неминуче випереджають розвиток держави, але й дозволяють їй рухатись вперед (пришвидшують прогрес). Адже від оперативності реагування на потреби і запити суспільства залежить стабільність соціально-політичної системи, ефективна і гармонійна взаємодія влади і соціуму.

В організації зворотнього зв'язку має проявлятись поєднання направленого розвитку економіки і ринкової діяльності, глибокий науковий аналіз "сигналів" суспільної системи і міра напруженості, накопичення протестних настроїв у суспільстві. Принцип зворотнього зв'язку є визначальним для демократичних політичних режимів. Правлячі еліти відстежують настрої в суспільстві і враховують їх у процесі прийняття рішень і корегування політики держави.

Індикаторами суспільних настроїв слугують результати виборів, опитувань громадської думки тощо, а можливість відкритого прояву поглядів і ставлення до дій і рішень влади забезпечується свободою слова, преси, спілок, зборів і реальною багатопартійністю. Але в тоталітарних системах, де свободи доступу до інформації та свободи висловлювання не існує, не може сформуватись і плюралістична громадська думка. Правителі і таких держав мають потребу в інформації про відгук народу на їх політику. Наприклад, у гітлерівській Німеччині було задіяно розгалужену мережу державних партійних і поліцейських органів, які поставляли рейху "звіти про настрої". Подібна мережа існувала і в сталінському Радянському Союзі (т. зв. "сексоти", КДБ і т. п.). Однак, в державах, де панують диктаторські режими, навіть закрита службова інформація іноді препарується відповідно до уявлень і смаків можновладців, не доходить до перших осіб або ж ігнорується ними. Для диктаторів важливо не те, чи схвалюють маси їхню політику в силу переконаності в її правильності, а

недопущення відкритих виражень невдоволення і публічної критики, оперативне відстеження впливу пропаганди [5].

В демократичних державах найважливішим юридичним поняттям є права людини і громадянина.

Права і свободи людини і громадянина є однією із найважливіших суспільних цінностей, головним об'єктом більшості конституційно-правових відносин.

Кожній людині має бути забезпечена можливість користуватись основними правами і свободами. Держава зобов'язана гарантувати реальне здійснення цих прав і свобод усіма доступними їй засобами.

Правам і свободам людини й громадянина присвячені статті 21-64 розділу II Конституції України. Розміщення цього розділу після розділу "Загальні засади" перед розділами про органи державної влади підкреслює його важливість і нове співвідношення людини й держави, що встановлюється статтею 3 Конституції України: людина визнається найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Положення Конституції України про права і свободи людини й громадянина повністю узгоджуються з відповідними положеннями ратифікованих Україною міжнародних правових актів – Загальної Декларації прав людини (1948 р.), Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.), Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.), Європейської конвенції з прав людини (1950 р.).

Соціальне призначення основних прав і свобод громадян виявляється в тому, що вони втілюють ідеали демократії, гуманізму і справедливості, сприяють всебічному розвиткові особи, надають громадянам широкі

можливості для активної участі в управлінні суспільством і державою, функціонуванні державного й політико-правового механізму, а також сприяють підвищенню рівня загальної та правової культури особи, удосконаленню демократичного способу життя.

Одним з механізмів захисту основних прав є право на інформацію, що забезпечує ефективний зворотній зв'язок.

У демократичних державах зворотній зв'язок використовують, щоб враховувати і не порушувати розгалужені інтереси кожного громадянина, а не формувати гомогенну спільноту. Свобода слова заміняє "звіти про настрої". Слушно стверджує П. Слотердайк, що "у культурі, де заскнілі ідеалізми перетворюють облуди на форму життя, пошук істини залежить від того, чи знаходять люди в собі сили бути достатньо агресивними і вільними, щоб її висловити" [6].

А висловити свою думку в демократичному суспільстві можна різними способами. Якщо ж це будуть певні громадські обговорення, дискусії, статті асоціацій і громадських організацій (думка організації через уповноважених), то допомогти відчитати всі можливі сигнали з такого каналу зворотнього зв'язку можуть теорії комунікації (зокрема і описані Г. Почепцовим) [7]. "Ефективна комунікація, – писав Г. Почепцов, – базується на об'єктивних методах дослідження, серед яких контент-аналіз, пропагандистський аналіз і аналіз чуток" [8]. Всі ці методи вже мають за собою не тільки теорію, але й певний досвід практичного застосування.

На нашу думку, найбільш можливим у застосуванні для вивчення і використання інформації зворотнього зв'язку є метод контент-аналізу, що дозволяє переводити вербальну інформацію в більш об'єктивну невербальну форму (квантитативна (статистична) семантика, техніка для об'єктивного кількісного аналізу змісту комунікацій, техніка висновків з

систематичного встановлення характеристик повідомлень, що надходять). Об’єктивність отриманої від такого аналізу інформації забезпечується чітко визначеними процедурами і правилами його проведення. Наявний результат перевіряється і підтверджується, коли цей результат є однаковим у двох різних дослідників, які виконували однакові процедури над одним і тим же матеріалом. Одиницями контент-аналізу (за Г. Почепцовим) є слово, тема, характер повідомлення (значимі, однозначні, ідентифіковані).

Якщо виникають сумніви щодо джерела інформації (відповідно щодо рівня її важливості, потреби врахування), то можна запропонувати пропагандистський аналіз, що визначає текст за ідеологічною спрямованістю, контекстом особи пропагандиста, структурою пропагандистської організації, цільовою аудиторією, використанням засобів масової комунікації, інші реакції громадськості (контрповідомлення), ефектом повідомлення і оцінками. Г. Почепцов цілком слушно наголошує, що “правильно побудована комунікація вигідна і економічно [окрім політичної вигоди], оскільки отримати потрібні результати від неї можна за рахунок затрати меншого об’єму фінансових та інтелектуальних ресурсів” [9].

Вивчаючи працю з масовою свідомістю і способи, що роблять її успішною, важливо проявляти найбільший інтерес (зацікавленість) у перейманні досвіду масової комунікації і масової культури. У масовому комунікативному просторі, що сконструйований первинними і вторинними комунікативними процесами, вторинні (післякомунікативні) процеси, пов’язані з первинними. Тільки тоді взаємодія між людьми є успішною.

Серед численних досліджень соціального впливу варто звернути увагу на працю Ф. Зімбардо і М. Ляйппе. Ці дослідники наголошують, що “існує багато технік соціального впливу, однак всі вони вкладаються в рамки

порівняно небагатьох основних процесів, які залежать від того, як саме люди думають, запам’ятовують, відчувають і приймають рішення [10].

Середовище, в якому здійснюється соціальний вплив, може бути міжособистісним, штучно створеним і середовищем засобів масової інформації (межа між цими середовищами може пролягати в різному рівні індивідуалізованості впливу, різній широті охоплення цільової аудиторії).

Ф. Зімбардо і М. Ляйппе стверджують, що “процес соціального впливу передбачає таку поведінку однієї людини, яка має своїм наслідком або ціллю зміну того, як інша людина поводиться, що вона відчуває чи думає стосовно певного стимулу” [11]. В якості стимулу може виступити будь-яка соціально значима проблема, продукт, дія.

Соціальний вплив включає переконання, поступливість, конформність, підкорення авторитету, дисонанс і самоатрибуцію, соціальне навчання і обмовлення, взаємозв’язок установок і поведінки, суб’єктивну значимість установки, упередженість, невербальну комунікацію, підпороговий вплив. Як пишуть Ф. Зімбардо і М. Ляйппе, “мати становище в суспільстві для нас означає брати участь в процесах “соціального обміну”, бути вплетеним в тканину соціального контексту, що наповнює сенсом наше життя” [12].

Звичайно, у цього явища є і зворотній бік – та частина нашої особистості, що виявляється джерелом впливу і сама прагне впливати на інших. Ця сітка повсюдного соціального впливу розкриває широкі можливості інтеграції в суспільство гуманістичних ідей і принципів через авторитети.

Ще однією причиною для детального вивчення і здійснення можливого (і етичного) впливу на суспільну свідомість є та, що сфера суспільної свідомості – це сфера формування потреб людей, що відмічені інтересами групи, спільноти, суспільства, (а їх задоволення – основа

стабільності і гармонії в суспільстві). Тут доречно згадати застереження Ф. Зімбардо і М. Ляйппе, що “методика здійснення соціального впливу видасться неетичною, якщо вона заснована на обмані, передбачає цензуру протилежних думок або знищує мотивацію чи здатність захищатись від впливу” [13]. Попри повсюдне наголошення на негативному, корисливому (передвиборчому) впливові на суспільну свідомість варто звернути увагу на можливість позитивного використання багатого арсеналу маніпулятивно-пропагандистських засобів, щоб, не змінюючи і не руйнуючи суспільну свідомість, природно інтегрувати гуманістичні принципи заради гарантії забезпечення прав людини, стабільності й гармонії в суспільстві.

Емоції приязні чи неприязні, наприклад, викликаються різними стимулами і часто формуються з допомогою неусвідомлюваних процесів. Один з них – класичне обмовлення (багаторазове поєднання нейтрального і значимого стимулу) дає таку ж реакцію нейтральному стимулу, як і значимому. Ось це і можна використати для впливу на упередження, які панують в будь-якому суспільстві стосовно певних груп, (конкретно - певних представників “табуйованих” груп), негативні й несправедливі установки можна і треба міняти (наприклад, змінюючи мотивації), щоб не виникало проблеми дискримінації людини за будь-якою ознакою (релігії, нації, раси, статі), бо такі стосунки руйнують довіру в суспільстві, утруднюють взаємодію людей, сприяють порушенню прав і свобод людини та громадянина (не говорячи вже про психологічний дискомфорт приниженої людини, неможливість самореалізуватись і використати свій потенціал на користь собі і суспільству, пробудження злоби і ненависті до кривдників).

З метою гуманізації суспільної свідомості держава повинна з увагою і повагою ставитись до своїх громадян, сприяти їх моральному, фізичному і

психологічному комфорту, робити все можливе, щоб ніхто не залишився відкинутим суспільством, а отже не заслужено покараним через неправильні установки – це ціннісна диспозиція стосовно того чи іншого об'єкту, як визначають Ф. Зімбардо і М. Ляйппе [14]. Негативна оцінка когось (чи чогось) може призвести до багатьох деструктивних дій значної потужності.

Важливою складовою успішного впливу на гуманізацію суспільної свідомості є ораторські вміння, здібності й навички владних осіб. Двома основними факторами, що визначають успіх переконання Ф. Зімбардо і М. Ляйппе вважають вміння оратора створити у слухачів враження, що він "свій", а також сконструювати позитивні асоціативні зв'язки в свідомості людей (додатковими факторами є недвозначність і доступність повідомлення, відповідна атмосфера, місце, оформлення, символіка).

Важливо для нашої теми зауважити, що дослідження впливу на підсвідомість широко розвинулись і здобули популярність не лише завдяки З. Фрейду, але і Густаву Лебону, який особливо гостро наголошував, що "організований натовп грав завжди велику роль в житті народів, але роль ця ще ніколи не мала такого важливого значення, як в дану хвилину" [15], однак у натовпі свідома діяльність індивіда замінюється безсвідомою діяльністю натовпу. "Авторитетність і нетерпимість, – писав Г. Лебон, – являють собою такі визначені почуття, які легко усвідомлюються і засвоюються натовпом і так само легко впроваджуються ним в практику, як тільки вони будуть натовпу нав'язані" [16]. Це покладає велику відповідальність на лідера, але й полегшує інтеграцію доброзичливих почуттів, застосовуючи виявлений "ефект натовпу". Адже, "діючи на індивіда в натовпі, легко можна змусити його пожертвувати навіть своїм життям, якщо викликати у нього почуття слави, честі, релігії чи патріотизму" [17].

Г. Лебон стверджує, що “натовп спрямовує почуття та ідеї кожного в одному напрямку”. Так виникає організований чи одушевлений натовп, що підкоряється законам духовної єдності. І якщо аудиторію засобів масової інформації, наприклад, можна вважати масою (чи своєрідним натовпом), як вважають деякі дослідники, то її теж можна “заразити” не лише негативними, а й позитивними емоціями чи ідеями.

Отже перевіреним і визнаним методом впливу (у нашому випадку суто позитивного) на гуманізацію суспільної свідомості є пропаганда, (яка вже давно і успішно використовується владними структурами, дозволяючи досягати численних державно важливих цілей). Саме пропаганда, яка найчастіше все ж використовувалась для досягнення короткочасних результатів і поверхневого впливу на суспільну свідомість, (не зачіпаючи усталених норм і традицій), може підтримати найбільш цінні й здорові глибинні пласти суспільної свідомості, розвиваючи спільне для всього світу і особливе для конкретної країни етичне ядро, “золотий стандарт” моральності. Це дасть змогу яскравіше втілювати те, що робить кожного окремого індивіда людиною – істотою, яка виділяється з тваринного світу і є унікальним явищем на землі, здатним творити духовні надбання, а не тільки матеріальні цінності.

Не так техніка, як інтелект і духовність рухають культуру (та й цивілізацію) вперед, примножують гармонію, красу і добро. Тому суспільна свідомість має бути пріоритетом і основою владної управлінської діяльності. Моральний кодекс кожного політика, службовця, чиновника має бути непорушною гарантією проти зловживань, перевищення повноважень, корупції та інших негативних явищ, які ще не облишили повністю жодну державу і політичну систему.

Саме такі високі морально-етичні принципи на найвищих щаблях владної ієрархії здатні уможливити потребу і повне використання того, що

В. Матвієнко називає “петлею зворотнього зв’язку”, запровадженою для позначення зворотної інформації і способів використання її переваг [18]. У свою чергу відчуття соціумом реакції влади на його потреби сприятиме консолідації громадян, чого так не вистачає державі на етапі зміни політико-економічної системи.

Врахування зворотнього зв’язку в державному управлінні задля гуманізації суспільної свідомості усуває суспільну напругу лише за умови, що влада вчасно реагує на імпульси, що надходять від системи. Цей механізм, як вважає В. Матвієнко, “має властивість регулювати спосіб дій в майбутньому з урахуванням минулого досвіду, дає уявлення про наближеність до мети і необхідні зміни” (втілення принципу послідовності та кумулятивності) [19].

Зворотній зв’язок надає інформацію про характер системи, зовнішнє середовище, опір системи, наявні ресурси. Ця інформація особливо важлива при впровадженні в систему широких інновацій. З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що дослідження в системах зворотнього зв’язку стверджують виключну важливість цього механізму в сучасному управлінні, політичній і громадській діяльності.

Варто згадати спостереження В. Полосіна, який досліджував сприйняття нацією глави держави і його ролі в самозбереженні, єдності, розвитку народу: “Оскільки в суспільстві зберігається хоча б моральний контроль за відповідністю людини при владі міфу про главу держави, жодну структуру влади не можна назвати абсолютним самодержавством” [20]. Він пояснював свою думку тим, що міфологічне сприйняття нацією лідера як надлюдини (святенність посади) важливе не лише для аналізу критеріїв легітимності політичної влади, що містяться в цій національно-політичній міфології, а й для прогнозування стійкості цієї влади з точки зору її опори на здоровий глузд і прагматичний розрахунок.

З огляду на значну складність проблеми, політична мета зміцнення громадянських суспільств шляхом скорочення чи усунення насильства може бути досягнута лише настільки, наскільки культивуватиметься множинність стратегій – від договорів на макрорівні про скорочення озброєнь, трибуналів з військових злочинів та регіональної інтеграції суверенних держав, до таких заходів на макрорівні, як закони проти хуліганства та побутового насильства. Але в будь-якому разі всі ці методи залишаться недостатньо розвиненими чи й неефективними, або поволі зводитимуться до авторитарної стратегії "встановлення порядку", якщо культура "цивілізованості" не буде розвиватись на рівні громадянського суспільства.

У Декларації про державний суверенітет України, Акті про незалежність Української держави, в Конституції Україна проголосила про побудову демократичної, правової, соціальної, соборної держави. Також Україною підписані основні міжнародні документи, що стосуються охорони прав людини. Отже, будь-яка державна діяльність повинна слугувати як інтересам Української держави, так і світової спільноти для створення повноцінного соціокультурного середовища. Це не можливо поза принципом відкритості державної діяльності і формуванням довіри до влади і держави, поза створенням зусиллями всіх державних органів максимально сприятливих умов для розвитку гуманітарної сфери суспільства і гуманізації суспільної свідомості.

Закінчити розгляд теми варто зауваженням А. Уледова: "Громадська думка може виконувати регулятивну функцію тому, що в ній публічно оцінюється поведінка соціального суб'єкта, який не може не рахуватися з оцінкою" [21]. Громадська думка приписує суб'єкту визначений спосіб дій, оскільки за нею стоїть колектив, клас, народ. Це є ефективним стримуючим засобом проти порушення прав людини і громадянина.

Зворотній зв’язок як своєрідний регулятор влади виконує функції контролю, консультування, припису. Саме виконання побажань громадськості є гарантом, що владний вплив на суспільну свідомість буде не маніпуляцією, а актуалізацією здібностей і можливостей кожного громадянина, пробудженням гуманістичного потенціалу суспільної свідомості, що сприятиме повному і всебічному захисту прав людини, які є основною демократичною цінністю.

Список використаних джерел

1. Білодід Ю. Гуманістична філософська традиція. Український акцент / Ю. Білодід // Віче. – 1995. – Вересень. – С. 92.
2. Мойсеев Н. Н. Пути к созиданию / Н. Н. Мойсеев. – Москва : Республика, 1992. – С. 41.
3. Білодід Ю. Гуманістична філософська традиція. Український акцент / Ю. Білодід // Віче. – 1995. – Вересень. – С. 52.
4. Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть / Ж. Бодріяр. – Львів : Кальварія, 2004. – С. 17.
5. Мадієвський С. Як це робилося в третьому рейху / С. Мадієвський // Дзеркало тижня. – № 6 (635). – 2007. – 17 лют. – С. 20.
6. Слотердайк П. Критика цинічного розуму / П. Слотердайк ; пер. з нім. – Київ : Тандем, 2002. – С. 58.
7. Почепцов Г. Г. Теория и практика коммуникации / Г. Г. Почепцов. – Москва : Центр, 1998. – 352 с.
8. Там же. – С. 204.
9. Там же. – С. 204.
10. Зимбардо Ф. Социальное влияние / Ф. Зимбардо, М. Ляйппе. – СПб. : Питер, 2001. – С. 16.
11. Там же. – С. 16.

12. Там же. – С. 15.

13. Там же. – С. 44.

14. Там же. – С. 45.

15. Лебон Гюстав Психология народов и масс / Лебон Гюстав. – СПб. : Макет, 1995. – С. 145.

16. Там же. – С. 184.

17. Там же. – С. 185.

18. Матвієнко В. Я. Соціальні технології / В. Я. Матвієнко. – Київ : Українські пропілеї, 2001. – С. 13.

19. Там же. – С. 28.

20. Полосин В. С. Миф. Религия. Государство / В. С. Полосин. – Москва : Ладомир, 1999. –С. 175.

21. Уледов А. К. Общественная психология и идеология / А. К. Уледов. – Москва : Мысль, 1985. – С. 214.

ЛЕПЕХ Ю.С.
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Львівського інституту МАУП

ФУНКЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ

Зазначимо, що в науковій літературі піднімається питання щодо сутності та переліку функцій правотворчості. Однак, вважаємо за потрібне, детальніше зупинитися саме на функціях адміністративної правотворчості органів публічного управління, оскільки саме цьому питанню не приділено потрібної уваги.

Таким чином, необхідно спочатку дослідити, що означає поняття «функція».

Термін «функція» (від лат. Functio, здійснення) характеризується багатозначністю. Його запровадив у науковий обіг у другій половині XVII століття німецький учений Г. Лейбніц. Початково ця категорія використовувалася переважно у технічних науках. Щодо наукових напрямів соціального профілю, то тут феномен «функція» не застосовувався до початку XIX століття. Український науковець-правник О. В. Батанов зазначив, що це зовсім не означає, що функціональний підхід не застосовувався мислителями на більш ранніх стадіях соціально-політичного розвитку [1, с.124]. Р. Фрідманський, досліджуючи функціональне призначення Кабінету Міністрів України, також зазначає, що «функція» – це поняття, якому в різних галузях знань надається далеко не однозначний зміст [2, с. 119].

Правотворчість виконує ряд функцій:

1) регулювання суспільних відносин;
2) оновлення правових норм;
3) ліквідація колізій у праві;
4) впорядкування нормативно-правового матеріалу [3, с. 51].

О. Скакун функціями правотворчості називає напрями діяльності, пов’язаної зі встановленням, зміною або скасуванням правових норм, створенням і розвитком законодавства [4, с. 197]. Зокрема науковець виокремлює функції первинного регулювання суспільних відносин, відновлення правового матеріалу, заповнення прогалин у праві, упорядкування нормативно-правового матеріалу. Також звертається увага на виокремленні функцій правотворчості, на специфічні діяльності суб’єктів правотворчості та їх цілеспрямованості [5, с. 321].

М. Марченко, у свою чергу, виділяє функцію оновлення нормативно-правового матеріалу, яка має вагоме значення для правотворчості, упорядкування діючого законодавства на основі використання результатів оновлення і заповнення прогалин нормативно-правового матеріалу. Окрім того, виокремлюючи ще функцію упорядкування діючого законодавства, вчений передбачає не лише наявність функції, а й надання їм систематизованого характеру, тобто рис системності й узгодженості, що унеможливлює наявність хаотичності нормативно-правової бази. Аналогічного підходу дотримується Н. Крестовська, виокремлюючи функції первинного регулювання суспільних відносин, оновлення правового матеріалу, ліквідації прогалин в праві, систематизації нормативно-правового матеріалу [6, с. 43-44].

На думку І. М. Погрібного основним призначенням правотворчості є розробка та прийняття нових норм, а іншими, допоміжними проявами правотворчості є зміна, відміна і систематизація норм права [7, с. 42].

Однією з ознак адміністративної правотворчості є те, що остання здійснюється з дотриманням встановленої законом процедури. В подальшому будемо виділяти окремі стадії адміністративної правотворчості і можна стверджувати, що на кожній із них вирішуються різні завдання і виконуються певні функції.

О. Дзюбенко суб’єктами відомчої нормотворчості називає міністрів, голів державних комітетів (служб), голів центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, керівників урядових органів державного управління.

Свої нормотворчі функції суб’єкти відомчої нормотворчості здійснюють такими способами:

безпосереднім виданням відомчих підзаконних актів;

санкціонуванням актів структурних підрозділів шляхом видання наказів;

спільним виданням нормативних актів із уповноваженими суб’єктами відомчої нормотворчості та суб’єктами нормотворчості;

затвердженням рішень Колегії центральних органів виконавчої влади [8, с. 14].

Також можна виділити такі функції адміністративної правотворчості:

1) функція регулювання суспільних відносин. Так, Кабінет Міністрів України розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України [9].

2) функція удосконалення законодавства. Для прикладу, метою Державної цільової соціально-економічної програми будівництва (придбання) доступного житла є підвищення рівня забезпечення громадян, що потребують поліпшення житлових умов відповідно до законодавства, житлом шляхом удосконалення існуючого та запровадження нового ефективного фінансово-інвестиційного механізму державної підтримки будівництва (придбання) доступного житла [10]. У Державній програмі забезпечення молоді житлом на 2013-2017 роки передбачено, що житлову проблему можна розв’язати шляхом нормативно-правового удосконалення існуючого механізму пільгового довгострокового кредитування

будівництва (реконструкції) і придбання житла для молодих сімей та одиноких молодих громадян, а також механізму залучення у молодіжне житлове будівництво інвестицій [11].

3) функція систематизації законодавства. Так, на забезпечення достатнього життєвого рівня кожного в Україні спрямовані загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального розвитку, які розробляє і здійснює Кабінет Міністрів України і затверджує ВРУ. До останніх слід віднести: Державну цільову соціально-економічну програму будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки, яка затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 1249 від 11 листопада 2009 року, Концепцію Державної програми "Соціальне житло", Державну програму забезпечення молоді житлом на 2013-2017 роки, регіональні програми будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки.

Отже функції адміністративної правотворчості – це напрями діяльності Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, голів місцевих державних адміністрацій щодо створення правових актів з метою врегулювання суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Данічева К. П. Функції Кабінету Міністрів України як провідні напрямки діяльності / К. П. Данічева // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 124-129.

2. Фрідманський Р. М. Функціональне призначення Кабінету Міністрів України / Р. М. Фрідманський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2013. – № 22. – Том 1. – С. 119-121.

3. Бобровник С. В. Правотворчість / С. В. Бобровник, В. Є. Щебельський // Юридична енциклопедія : у 6 т. – Київ : Укр. енцикл., 2003. – Т. 5. – С. 51.

4. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник / О. Ф. Скакун. – Харьков : Эспада, 2005. – 840 с.

5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / Скакун О.Ф. ; пер. з рос. – Харків : Консул, 2001. – 656 с.

6. Чаплюк О. І. Функціональні аспекти національної і міжнародної правотворчості / О. І. Чаплюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. – 2013. – № 6-3. – Том 1. – С. 43-46.

7. Погребной И. М. Теория права : учеб. пособ. / И. М. Погребной. – 3-е изд., испр. и дораб. – Харьков : Основа, 2003. – 128 с.

8. Дзюбенко О. Л. Теоретичний аспект відомчої нормотворчості / О. Л. Дзюбенко // Право і суспільство. – 2009. – № 4. – С. 12-16.

9. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.

10. Про затвердження Державної цільової соціально-економічної програми будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2009 року № 1249 // Урядовий кур'єр. –2009. – № 228.

11. Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом на 2013-2017 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2012 року № 967 // Урядовий кур'єр. –2012. – № 218.

ЛЕУС М.М.
викладач кафедри економіки та підприємництва
Львівського інституту МАУП

САНАЦІЯ ЯК ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ БАНКРУТСТВА

Становлення ринкової системи та формування фінансових відносин в Україні іноді супроводжується кризовими явищами, внаслідок яких погіршується фінансовий стан підприємств. Банкрутство – правовий процес конкурентної боротьби, під час якого слабкі підприємства вибувають з життєвого циклу господарювання, а держава, в свою чергу, отримує економічно міцних конкурентоспроможних суб'єктів господарювання. Саме порушення показників-індикаторів «життєздатності» підприємства призводить до дестабілізації фінансової рівноваги суб'єкта. Відповідно, на цьому етапі керівнику необхідно визначитися: втрачати підприємство чи виводити його зі стану неплатоспроможності.

Успішне та своєчасне виявлення стану неплатоспроможності боржника та його всебічний аналіз дозволяють провести систему заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство. Така система заходів допомагає запобігти визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, її спрямованість полягає в оздоровленні фінансово-господарського становища боржника, а також задоволенні в повному обсязі або частково вимог кредиторів через реструктуризацію підприємства, боргів і активів та/або зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Правові аспекти процедури відновлення платоспроможності були досліджені в працях таких вчених, як І. А. Бланка, І. Н. Карпуня, А. М.

Поддєрьогіна, М. І. Тітова, О. О. Терещенка, С. Я.Салиги, Б. Бекенферде, М. Гелінга та інші.

Наприкінці XIX – на початку XX століть правовий інститут банкрутства існував задля рівномірного розподілу майна боржника між його кредиторами. Сьогодні основним завданням цієї процедури є забезпечення цілості боржника на основі застосування заходів реабілітаційного характеру. Відтак, зважаючи на економічну, політичну й фінансову нестабільність та численні банкрутства вітчизняних підприємств, в Україні зростає інтерес до методів усунення кризових явищ, зокрема до процесу санації. За своєю правовою суттю всі процедури, окрім ліквідації, застосовуються не для прискорення банкрутства підприємства, а з метою відновлення його платоспроможності [6, с. 32]. В принципі, санацію можна назвати найдієвішим способом фінансового оздоровлення неплатоспроможного або збанкрутілого підприємства.

За умов поглиблення фінансово-економічної кризи, актуальною залишається проблема реформування інституту банкрутства. Тому особливої уваги потребує категоріальне визначення санації як явища, тлумачення механізму її застосування до неплатоспроможних і проблемних підприємств, а також дослідження системи оцінки ефективності впровадження санаційних заходів і санаційної спроможності суб'єктів господарювання. Тільки завдяки ефективному застосуванню санації можна відновити платоспроможність і прибутковість основної маси платників податків та, відповідно, комплексно оздоровити державну фінансову систему.

Однак треба враховувати, що інститут неспроможності (банкрутства), функціонування якого має забезпечувати дотримання не тільки приватних, а й публічних економічних інтересів держави й усього суспільства, є

об’єктом як цивільно-правового, так і адміністративно-правового регулювання.

Під час аналізу ключових засад функціонування інституту банкрутства та особливостей застосування санаційних заходів на підприємствах країн із ринковою економікою встановлено, що процедура банкрутства, як така, передбачає синтез ринкових механізмів та адміністративних методів економічного впливу. Приміром, у Німеччині та Швейцарії існує практика, відповідно до якої спостережний орган, удаючись до жорсткішого контролю й заходів «морального впливу», спонукає акціонерів чи нових власників до надання банкрутові додаткового капіталу.

Дослідивши й проаналізувавши наукові джерела з цієї тематики, можна стверджувати, що найповнішим є підхід до визначення поняття «санація», запропонований Б. Бекенферде, М. Гелінгом та Н. Здравомисловим. Учені розглядають цей процес як комплексне застосування фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості та конкурентоспроможності підприємства боржника протягом довгострокового періоду [4, с. 14–17].

Детальніше досліджуючи сутність таких фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, О. Терещенко виокремлює два види санації:

1) санація без залучення додаткових фінансових ресурсів, застосування якої супроводжується зменшенням номінального капіталу підприємства; конверсією власності в борг; конверсією боргу у власність; пролонгацією строків виплати заборгованості; добровільним зменшенням заборгованості; самофінансуванням;

2) санація із залученням нового фінансового капіталу, котра може набувати форм альтернативної санації; зменшення номінального капіталу з подальшим його збільшенням; безповоротної фінансової допомоги власників; безповоротної фінансової допомоги персоналу [5, с. 380–384].

Український законодавець, у свою чергу, розрізняє досудову та судову санацію. Згідно із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року досудова санація є системою заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, інвестор із метою запобігання банкрутству боржника шляхом реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до початку порушення провадження у справі про банкрутство. Натомість, судова санація визначається як система заходів, що здійснюються під час провадження в справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та/або зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника [1].

Механізм правового регулювання санації включає кілька етапів, які впроваджуються в чітко визначеній послідовності. Так звана класична модель санації, котра широко використовується як основа для розроблення механізму правового регулювання фінансового оздоровлення конкретних суб’єктів господарювання в країнах із розвиненою ринковою економікою, є цілісною системою проведення санації окремого підприємства.

Перший етап на шляху до відновлення платоспроможності боржника передбачає виявлення та вивчення зовнішніх та внутрішніх чинників виникнення кризи. Наступним етапом є проведення її причинно-наслідкового аналізу, під час якого на підставі даних різних носіїв інформації (первісні бухгалтерські документи, рішення зборів акціонерів, фінансові плани тощо) визначається її глибина, а також фінансовий стан підприємства.

У межах внутрішнього аналізу проводиться розрахунок низки коефіцієнтів, серед яких провідну роль відіграють показники ліквідності, платоспроможності, фінансового левериджу, рентабельності підприємства тощо. Отримавши всі дані, що стосуються фінансового стану суб'єкта господарювання, під час застосування класичної моделі санації потрібно зробити висновок про доцільність або недоцільність її проведення. За умови істотного руйнування виробничого потенціалу підприємства приймають рішення про його ліквідацію.

Якщо суб'єкт господарювання має реальні надії на виправлення свого фінансово-економічного становища, приймають рішення про розроблення санаційної концепції, яка передбачає проведення його фінансового оздоровлення та визначення цільових орієнтирів подальшого розвитку. Інтенсифікація процесу санації на такому підприємстві підвищує її шанси на успіх.

Окремим аналітичним блоком класичної моделі є формування стратегічних цілей і тактики процесу проведення санації. Визначаючи цілі санації, варто враховувати, що кожне підприємство має обмежені ресурси й можливості збуту продукції та зобов'язане вести свою діяльність у межах правового поля держави, в якій воно розташоване.

Головною стратегічною метою санації є відновлення ефективної роботи підприємства на довгострокову перспективу. На жаль, українське

законодавство не містить норм, котрі регулювали б проведення прискореної процедури санації. Така можливість була вперше передбачена французькими нормативно-правовими актами в сфері банкрутства. Згідно з їхніми положеннями прискорена процедура відновлення підприємства (аналог судової процедури санації) застосовується до суб'єктів господарювання, які мають менш як 50 осіб персоналу і визначений законом обсяг річного обороту. Ці заходи прості, швидкі та дешеві. Оскільки сьогодні сповільнення процесу впровадження санації на вітчизняних підприємствах можна пояснити недосконалістю нормативно-правової бази з питань банкрутства, а також відсутністю її належного теоретико-методологічного забезпечення, вважаємо, що законодавство України у відповідній галузі доцільно було б доповнити нормами щодо проведення прискореної процедури санації, узявши за основу наявний світовий досвід.

Досягнення стратегічної мети санації підприємства можливе виключно за умови узгодженості тактичних цілей усіх зацікавлених осіб, а також суб'єктів, безпосередньо задіяних у процесі відновлення його платоспроможності.

Обрана стратегія є підґрунтям для розроблення програми санації, що містить послідовний перелік заходів, необхідних для фінансового оздоровлення підприємства. Програма правового регулювання санації формується на підставі вивчення причин фінансової кризи, аналізу внутрішніх резервів суб'єкта, висновків щодо можливості залучення стороннього капіталу та визначення стратегічних завдань фірми.

Наступним етапом передбачено створення проекту або плану санації. Він має містити перелік заходів щодо відновлення платоспроможності боржника; умов залучення інвесторів (за їх наявності) до процедур повного або часткового задоволення вимог кредиторів, зокрема шляхом

переведення боргу (частини боргу) на інвестора; строків виплати боржником або інвестором боргу кредиторам і визначення черговості таких виплат; умов відповідальності інвестора за невиконання зобов'язань, узятих на нього згідно з планом санації. План санації також має передбачати строк відновлення платоспроможності боржника. Остання вважається відновленою за відсутності ознак банкрутства, визначених законом. Крім того, план санації має обов'язково враховувати інтереси й пріоритети кредиторів, податкових органів, позикодавців, акціонерів і власників інших цінних паперів, постачальників тощо, а в разі наявності інвесторів – розроблятися та погоджуватися за їхньою участю. План санації затверджується арбітражним судом, а його виконання щоквартально контролюється комітетом кредиторів, які до того ж можуть уносити до нього певні корективи. Тобто план санації має враховувати інтереси всіх кредиторів і бути реальним для виконання [3].

Важливим компонентом правового регулювання санаційного процесу є координація та контроль якості під час реалізації запланованих заходів. Проведення менеджменту підприємств має сприяти своєчасному виявленню та використанню нових санаційних резервів, а також прийняттю об'єктивних кваліфікованих рішень для подолання можливих перешкод під час реалізації оздоровчих заходів. Істотне значення в цьому сенсі також має оперативний санаційний контролінг, під час застосування якого відбувається синтез інформаційної, планової, консалтингової, координаційної та контрольної функцій адміністрації. Завданнями санаційного контролінгу є ідентифікація оперативних результатів, аналіз відхилень та підготовка проектів рішень, що стосуються використання виявлених резервів та подолання додаткових перешкод у процесі відновлення платоспроможності підприємства [2].

Проведення санації суб’єкта господарювання вважається складною і багатогранною процедурою, будь-який етап планування та впровадження якої супроводжується численними ризиками. Санаційний ризик визначається як можливість фінансових, майнових або інших збитків, котрих може зазнати підприємство внаслідок відхилення реальних подій, що мають місце в процесі його фінансового оздоровлення, від запланованих.

Станом на сьогоднішній день, науковці ще не виробили єдиної системи оцінки ефективності впровадження санаційних заходів чи шкали оцінювання санаційної спроможності суб’єктів господарювання. Аналізуючи класичну модель санації, учені стверджують, що санаційні заходи можна вважати успішними, якщо підприємству вдалося розрахуватися з кредиторами і відновити конкурентні позиції на ринку. В економічній літературі немає чітких методик оцінки ефективності санації. Законодавство України про банкрутство визначає, що процедура санації вважається успішною в разі відновлення платоспроможності боржника, а платоспроможність, у свою чергу, розглядається як відновлена за відсутності ознак банкрутства, визначених законодавством.

Вважаємо, що попередження банкрутства підприємства ще не означає його оздоровлення та повноцінний вихід із кризового стану. Досліджуючи процедуру санації, науковці пропонують проводити оцінку окремих показників або взагалі не порушують проблем визначення її ефективності. Тому добір критеріїв для оцінювання ефективності виконання санації є важливим напрямом досліджень цієї проблематики. Однак пріоритет має бути надано розробленню механізму моніторингу здійснення санації, адже оздоровлення неплатоспроможного підприємства супроводжується значними ризиками. Саме моніторинг процесу реалізації санації надасть

можливість здійснювати ефективний контроль за його перебігом та забезпечить результативність упровадження необхідних заходів.

Для збільшення достовірності результатів оцінки ефективності застосування санації, на нашу думку, слід використовувати метод зіставлення результатів розрахунку інтегрального показника фінансового стану підприємства з індексами його стабільного, незадовільного або критичного стану, виведеними на основі галузевої класифікації та розгруповування перспективних, проблемних і кризових підприємств.

Оцінка санаційної спроможності суб'єктів господарювання повинна ґрунтуватися на показниках їхнього виробничого потенціалу, тобто на інформації щодо наявних можливостей та резервів для подальшого ефективного функціонування. Під час виокремлення таких даних треба враховувати ключові елементи потенціалу підприємства, їхні кількісні та якісні характеристики. З метою спрощення процедури визначення санаційної спроможності суб'єкта, вважаємо за доцільне запропонувати застосування єдиного інтегрального коефіцієнта, оскільки його виведення надасть можливість мінімізувати витрати часу та створить передумови для прийняття оптимальних управлінських рішень.

Крім того, процедуру банкрутства в нашій державі корисно було б здійснювати, використовуючи адміністративні методи, засновані на ринкових механізмах. Адміністративні методи вирізняються високою дієвістю, оперативністю й невідворотністю, оскільки спираються на апарат примусу, що обов'язково застосовується в разі недотримання встановлених законодавством правил і норм. Їхня ефективність підвищується за наявності належної вертикалі управління та чітко визначеної сфери дії норм господарського права. Незважаючи на чималу кількість схвальних відгуків щодо процедури санації та тверде переконання вітчизняних економістів у доцільності її проведення, частка ліквідованих підприємств в

Україні доволі значна. Це можна пояснити браком кваліфікованих кадрів, незацікавленістю держави в налагодженні роботи життєздатних підприємств, відсутністю ефективних схем відновлення платоспроможності.

Відповідно, задля обґрунтування необхідності й доцільності проведення санації у кожному конкретному випадку потрібно проводити оцінку санаційної спроможності суб'єкта господарювання. Проте вітчизняні дослідники практично залишають поза увагою вивчення методики такої оцінки. Крім того, досі не запропоновано системи оцінки ефективності впровадження санаційних заходів. Окремі аспекти зазначених проблем, звичайно, розглядалися в деяких економічних дослідженнях, однак про цілісну теоретичну систему говорити поки що зарано.

Отже, доречним було б доповнити національне законодавство про банкрутство насамперед нормами, котрі регулювали б застосування прискореної процедури санації, адже вона є значно простішою, швидшою й дешевшою.

Список використаних джерел

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України № 2343XII від 14 трав. 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/234312

2. Про внесення зміни до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» щодо заборони на порушення справ про банкрутство гірничих підприємств : Закон України № 155VII від 22 бер. 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/15518

3. Малюська Д. Банкрутство відсутнього боржника / Д. Малюська // Юридичний журнал. – 2006. – № 9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2404

4. Мар'яненко Л. В. Особливості та передумови провадження санаційних процесів на підприємствах України / Л. В. Мар'яненко // Економіка. Фінанси. Право. – 2007. – № 10. – С. 14–21.

5. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств / О. О. Терещенко. – Київ : КНЕУ, 2004. – 412 с.

6. Чернявський С. Кримінальне банкрутство: актуальні проблеми протидії / С. Чернявський // Віче. – 2009. – № 12. – С. 29–32.

МАГАС Н.В.
к.е.н, доцент, завідувач кафедри
економіки та підприємництва
Львівського інституту МАУП

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Проблема конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах трансформації національної економіки висувається на перше місце. Підприємства повинні постійно слідкувати за змінами законодавства, фіскальної політики, валютними коливаннями національної валюти, соціальної політики, мінливими потребами споживачів, купівельною спроможністю населення тощо. Ці фактори є важким тягарем для підприємств, адже для збереження своєї конкурентоспроможності їм необхідно весь час слідкувати за мінливою економічною ситуацією в країні. Саме тому підприємства повинні мати ефективні фінансові механізми забезпечення відповідного рівня своєї конкурентоспроможності на певному сегменті ринку.

Дослідження питання конкурентоспроможності підприємств відображені в роботах таких вчених як: С. М. Ільчишин, С. М. Гайдар, К. В. Бєляєва, І. Б. Садовська, Н. В. Сергійчук, А. О. Вознюк, О. Є. Бабина, О. П. Фещенко, В. М. Полозова, О. І. Іляш та багато інших. Однак в сучасних умовах особливості фінансового механізму конкурентоспроможності підприємств все ще залишаються актуальними і тому потребують додаткового вивчення.

Поняття конкурентоспроможності є одним з найбільш комплексних економічних характеристик підприємства. Суб'єкт господарювання з високим рівнем конкурентоспроможності має вищі шанси на успішніше функціонування на ринку в порівнянні з конкурентами, розвиток власної торгової мережі, розширення торгових площ, збільшення товарних запасів та формування інтелектуально-кадрового потенціалу подальшого розвитку. Щодо безпосередньо конкурентоспроможності, то цей термін вперше використав наприкінці сімдесятих років XX ст. М. Портер. Науковець встановив чотири найважливіших чинники конкурентоспроможності, які розмістив у межах т. зв. ромба конкурентних сил, що на сьогодні широко використовується при аналізі стану конкурентоспроможності на галузевому та макрорівнях.

Звернімо увагу на те, що у працях М. Портера наголос робиться на кінцеві результати та ефективність фінансово-господарської діяльності об'єкта конкурентоспроможності. Тобто для підприємства – це рентабельність та продуктивність використання ресурсів. На думку М. Портера, конкурентоспроможність є характеристикою економічного агента виступати на ринку нарівні з суб'єктами господарювання, що пропонують аналогічні товари (роботи, послуги) [1, с. 22].

О. Єфременко, ототожнюючи поняття конкурентоспроможності, конкурентних переваг та конкурентних позицій підприємства, зазначає, що

це місце, яке посідає суб'єкт господарювання на ринку відносно конкурентів. Воно визначається порівняльною характеристикою результатів діяльності підприємства, його іманентною здатністю виробляти і реалізовувати продукцію швидко (своєчасно), за доступною ціною, якісно, у достатній кількості, при високому технологічному рівні обслуговування [2, с. 5-6].

Конкурентоспроможність, на нашу думку, це не лише виробництво і збут, це ще й планування розвитку та місця підприємства на ринку, ефективне управління наявними фінансовими ресурсами, можливість постійного розвитку та удосконалення.

Загалом за результатами вивчення профільної економічної літератури є підстави стверджувати, що механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства є комплексним і системним явищем, що передбачає застосування у чітко визначених пропорціях та послідовності сукупності методів, інструментів та заходів з метою посилення і стійкого забезпечення його конкурентних переваг.

Фінансовий механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства буде тільки тоді ефективним, коли буде виконувати покладені на нього функції, а саме:

- аналіз фінансового стану діяльності підприємства (комплексний аналіз та оцінювання внутрішнього фінансового стану, зовнішнього конкурентного та інституційного середовища, формування інформаційно-аналітичної бази прийняття управлінських рішень з посилення конкурентних переваг підприємства);

- формування ефективної інформаційної системи (поширення серед суб'єктів механізму управління забезпеченням конкурентоспроможності підприємства інформації про мету, цілі, завдання, принципи, інструменти та заходи політики, її очікувані результати, формування методичних

рекомендацій з оцінювання та забезпечення конкурентоспроможності і її складових);

- планування фінансової діяльності (формування стратегічних пріоритетів, тактичних завдань, розробка поточних планів та бюджетів досягнення цілей і мети політики забезпечення конкурентоспроможності підприємства, складання плану коригуючих дій в критичних ситуаціях та з метою усунення ризиків і загроз діяльності);

- організація та реалізація плану дій із забезпечення конкурентоспроможності (реалізація комплексних системних заходів за всіма функціонально-структурними напрямами забезпечення конкурентоспроможності підприємства; мотивування персоналу та інших суб'єктів механізму забезпечення конкурентоспроможності за виконання поставлених цілей і завдань);

- фінансовий контроль конкурентних позицій (створення системи моніторингу за внутрішнім і зовнішнім конкурентним середовищем з дотриманням вимог постійності, системності, наукової обґрунтованості, оперативного виявлення та реагування на ризики і загрози, які виникають у фінансовій сфері підприємства).

Діяльність підприємств має особливості, що значною мірою визначають характеристики фінансового механізму забезпечення їх конкурентоспроможності. Це залежність до зміни умов зовнішнього середовища, соціальних та політичних чинників, державного регулювання та системи постачання товарів; значна частка оборотних активів та залученого капіталу; високий рівень трансакційних та витрат обігу; необхідність ритмічності продажу товарів; широкий діапазон організаційних форм та підходів до діяльності; ув'язка асортиментної та цінової політики з якістю обслуговування покупців; істотна соціальна роль; залежність від купівельної спроможності населення, товарної спеціалізації та міжгалузевої співпраці;

мережевий тип розвитку та інвестування у бізнес-процеси; необхідність позиціонування торгово-технологічного процесу поміж сфер виробництва та споживання, ринкової та торговельної інфраструктури. Особливості фінансового механізму дадуть позитивних ефект тільки при виконанні основних функцій забезпечення конкурентоспроможності підприємства [3].

Список використаних джерел

1. Портер М. Конкуретное преимущество: создание и обеспечение более высокого уровня деятельности / М. Портер. – Нью-Йорк : Фри-Пресс, 1995. – 757 с.

2. Єфременко О. В. Використання оцінки конкурентостійкості в оцінюванні конкурентоспроможності підприємства : автореф. дис. к.е.н. за спец. 08.00.04 / О. В. Єфременко. – Луганськ : Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2011. – 19 с.

3. Магас Н. В. Фінансово-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності роздрібних торговельних підприємств: теоретико-прикладні аспекти : монографія / Н. В. Магас, Т. Г. Васильців, Н. О. Маргіта. – Львів : Видавець Бадікова Н.О., 2014. – 218 с.

МЕЛЬНИЧЕНКО Б.Б.
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри права Львівського інституту МАУП

ПРАВОВА ПРИРОДА ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ: ДОСВІД СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

В 1989-1991 рр. у східноєвропейських державах було здебільшого завершено демонтаж соціалістичної держави і права; закладено основи правової держави, політичного плюралізму та демократії; розпочато

люстрацію в державному апараті, правоохоронних структурах, органах судочинства. Відмітимо, західні країни активно підтримували ті демократичні зміни, які відбулися у державах регіону, що мало значний вплив на зміну ними зовнішньополітичного курсу.

Засідання Європейської Ради 21-22 червня 1993 р. у Копенгагені стало поворотним пунктом у відносинах між ЄС та державами ЦСЄ. Лідери держав ЄС прийняли рішення про приєднання держав ЦСЄ до ЄС, як тільки «асоційовані держави будуть в змозі взяти на себе зобов'язання держав-членів, виконавши всі економічні та політичні вимоги» [1].

7 березня 1994 р. у Брюсселі відбулося урочисте відкриття засідання Ради Асоціації ЄС – Польща й Ради Асоціації ЄС – Угорщина, скликаних на основі Європейських угод. Це було перше засідання нового змішаного органу прийняття рішень, в межах якого обговорювались політичні та економічні аспекти взаємовідносин. Державам ЦСЄ було запропоновано подати заявки на вступ до ЄС. Таким чином, було покладено початок процесу розвитку зовнішньополітичних відносин цих держав з ЄС.

5 квітня Польща подала офіційну заявку на вступ до ЄС. Словаччина подала запит на вступ 27 червня 1995 р., а Чехія – 17 січня 1996 р. Після подання заявок держави ЦСЄ почали підготовку до вступу в ЄС, що визначалась "копенгагенськими критеріями" членства, які були програмою дій для урядів держав ЦСЄ. Згідно даних критеріїв відбувалась трансформація економічної й політичної систем. Про виконання основних вимог щодо членства держави ЦСЄ регулярно звітувалися перед ЄК (Європейською Комісією), тобто відбувалось це під пильною увагою та контролем з боку ЄС.

У контексті дослідження, важливо проаналізувати положення так званої Білої книги «Підготовки асоційованих країн Центральної та Східної Європи до інтеграції у внутрішній ринок Європейського Союзу»,

яка була прийнята на засіданні Європейської Ради в Ессені 3 травня 1995 р. [2]. Зауважимо, її положення є лише частиною права ЄС, а предметом переговорів при вступі було прийняття усієї системи права Європейського Союзу. Акцент було поставлено на «освоєнні державами-кандидатами 80 тис. сторінок юридичних норм й інших досягнень ЄС» [3, с. 75–90].

Цей документ містив конкретний план дій щодо входження в ринок Євросоюзу, передбачав створення Спільного внутрішнього ринку [2].

Суттєвою характеристикою Білої книги є те, що вона не була обов'язковим юридичним документом, а мала рекомендаційний характер. Отже, єдиною правовою основою договірних відносин між державами-кандидатами та ЄС залишалися Європейські угоди [4, с. 46].

Ще одним кроком у напрямку розширення ЄС на Схід стало засідання Європейської Ради, яке відбулося 16 грудня 1995 р. у Мадриді. На засіданні ЄР запропонувала ЄК підготувати рекомендації для держав-кандидатів. Важливою частиною роботи Комісії стала підготовка детального аналізу фінансової системи ЄС із врахуванням перспектив розширення та його наслідків для запровадження Спільної сільськогосподарської політики та Структурних фондів. Цей аналіз пізніше прийнято за основу розробленого ЄК в 1997 р. «Порядку денного 2000» («Agenda 2000») – фактичної програми розширення ЄС, що стало важливим кроком у контексті «східної політики» ЄС. Окрім того, наголошувалося на важливості перебудови адміністративних структур держав-кандидатів і створенні умов для поступової гармонійної інтеграції держав регіону в ЄС. ЄК на прохання ЄР мала підготувати доповідь щодо економічного, політичного та соціального розвитку держав ЦСЄ з метою визначення їх відповідності встановленим критеріям членства. Варто

відзначити, право вирішувати питання про приєднання нових членів ЄС залишала за собою [5].

У травні 1997 р. Комісія підготувала аналіз виконання «копенгагенських критеріїв» державами-кандидатами ЦСЄ, який визначав готовність Польщі, Чехії та Словаччини й інших асоційованих держав до початку переговорів про вступ до ЄС.

16 липня 1997 р. було представлено офіційні рекомендації Комісії, зафіксовані в «Порядку денному 2000». Ці рекомендації фактично впроваджували стратегію «вступу хвилями», основану на диференційованому підході до кандидатів із врахуванням об'єктивної оцінки їх готовності до вступу [6].

В «першу хвилю» розширення були включені шість держав (Угорщина, Чехія, Словенія, Польща, Естонія, Кіпр) – вони на думку Комісії у більшій мірі відповідали критеріям членства в ЄС. До «другої хвилі» увійшли Словаччина, Латвія, Литва, Мальта, Болгарія, Румунія.

У квітні 1998 р. було здійснено перевірку відповідності права держав-кандидатів до стандартів ЄС згідно із спеціальною процедурою «скринінгу» (від англійського screen – екран), тобто шляхом порівняння національного законодавства до acquis communautaire.

Нормативно-правові акти, що діяли в державах ЦСЄ, було розділено на три категорії згідно зі структурою acquis communautaire. До першої категорії було віднесено ті з них, що містили правові норми, які повністю відповідали союзному законодавству, до другої увійшли підзаконні акти, адаптація яких зводилась до виконання процедур технічного характеру, третю категорію склали чинні законодавчі акти, окремі статті яких потребували узгодження на переговорах про вступ. Здійснюваний із 29 розділів скринінг (усього acquis communautaire містить 31 розділ) охопив усі держави ЦСЄ, зокрема держави так званої люксембурзької групи, до

якої увійшли Польща, Угорщина, Чехія, Естонія та Словенія, і гельсінської групи у складі Словаччини, Латвії, Литви, Румунії та Болгарії. Урядам держав-кандидатів процес скринінгу надав можливість визначити, які саме правові норми слід скоригувати або замінити, аби держава змогла якомога швидше після приєднання до ЄС твердо дотримуватися його законодавства [7, с. 138–142].

У грудні 1999 р. в Гельсінкі Комісія подала другий річний звіт щодо виконання членських вимог державами-кандидатами, що стало першим кроком на шляху диференціації кандидатів другої групи [8].

Одним із найважливіших практичних кроків розширення ЄС на Схід стало проведення саміту Європейського Союзу в Копенгагені 12-13 грудня 2002 р., під час якого учасники ухвалити остаточне рішення щодо приєднання східноєвропейських держав до ЄС. Сторони досягнули домовленості й прийняли рішення про те, що з 1 травня 2004 р. десять держав – Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, Словенія, Латвія, Литва, Естонія і дві острівні держави – Мальта й Кіпр стануть повноправними членами Європейського Союзу. Укладену в межах Європейської Ради Угоду про приєднання було передано до Європейського Парламенту й офіційно підписано 16 квітня 2003 р. в Афінах, після чого пройшла ратифікація Угоди [9].

Завершення процесів інтеграції держав-кандидатів означало визнання європейською спільнотою завершеності процесів реформування правових інститутів колишніх держав світової системи соціалізму в руслі визнання ними загальнолюдських цінностей, демократизації суспільного життя, створення ринкової економки.

Список використаних джерел

1. Копійка В. В. Європейський Союз: Досвід розширення і Україна / В. В. Копійка. – Київ : Юридична думка, 2005. – 448 с.

2. Preparation of the Associated Countries of Central and Eastern Europe for Integration into the Internal Market of the Union – White Paper. COM (95) 163 final, 3 May 1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://aei.pitt.edu/1120.

3. Biała Księga : przygotowanie krajów stowarzyszonych Europy Środkowej i Wschodniej do integracji z Rynkiem Wewnętrznym Unii Europejskiej / konsultacja nauk. Andrzej Wojciechowski. – Warszawa : Unia Europejska, 1995. – Cz. 2. – 436 s.

4. Maresceau M. On Association, Partnership, Pre-accession and Accesion, in Enlarging the European Union. Relations between the EU and Eastern Europe / M. Maresceau. – London, 1997. – 125 p.

5. Європейський Союз : словник-довідник / [ред. Ю. Марченко]. – Київ : К.І.С., 2001. – 152 с.

6. Поздняков В. Новые страны на пороге Европейского Союза / В. Поздняков, С. Ганжа // Международная жизнь. – 1999. – № 3. – С. 37–44.

7. Regular report 1999 from the Commission on Poland's progress towards accession [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/poland_en.pdf.

8. Regular report 1999 from the Commission on Slovakia's progress towards accession [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/slovakia_en.pdf.

9. Глосарій термінів Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://n-europe.eu/glossary/5.

НЕБОРАЧОК О.І.
викладач кафедри права
Львівського інституту МАУП

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Сучасна Україна – економічно стабільна, політично грамотна, демократична та правова держава, де громадянин – це той, хто приймає активну участь в усіх сферах життєдіяльності держави, де кожен на своєму місці виконує певну роботу професійно та якісно, бо за це його цінять, він отримує гідну винагороду, і він є відданим патріотом своєї країни.

Реформування країни є суспільно необхідним, потребує суттєвих змін, які повинні бути спрямовані на створення відкритої політичної системи, а також розвиток громадянського суспільства і зростання рівня благополуччя кожного окремого громадянина.

Адже існуючий адміністративно-територіальний устрій держави має принципові недоліки, які унеможливлюють децентралізацію та ефективне функціонування місцевого самоврядування в інтересах громадян.

Ідею децентралізації публічної влади, реалізовано у переважній більшості розвинутих держав світу. Завдяки децентралізації ефективність публічної влади загалом у багатьох демократичних державах було піднято на якісно новий рівень. Водночас реалізація цієї ідеї в Україні повинна бути виваженою і враховувати особливості розвитку суспільних та державних інститутів, що склались у нашій країні [1].

Децентралізація є доволі складним поняттям, яке можна розкривати через його вплив на адміністративно-територіальний устрій держави,

систему органів публічної адміністрації, розподіл між ними функцій, повноважень та фінансових ресурсів.

Проблемою децентралізації державної влади й органів місцевого самоврядування в Україні займались відомі вчені-юристи, такі як Р. Колишко, Р. Мінченко, В. Ковальова, А. Ткачук, К. Линьов, Л. Белей та ін.

Аналізуючи децентралізацію влади, потрібно проаналізувати перспективи децентралізації влади, а також з'ясувати й оцінити очікувані можливі ризики. Тому це питання потребує свого висвітлення та вирішення в умовах сьогодення.

Децентралізацію задекларовано у статті 132 Конституції України як одну із засад, на яких ґрунтується територіальний устрій держави. Проте, на відміну від Конституцій багатьох зарубіжних держав, засадою є не сама децентралізація, а «поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади». Інакше кажучи, децентралізація не є винятковим принципом за названою конституційною нормою, а згадане «поєднання» відображає постійні коливання українського суспільства та його політикуму між Сходом і Заходом.

Три роки тому, 1 квітня 2014 року, стартувала реформа місцевого самоврядування, яка базується на основі положень Європейської Хартії місцевого самоврядування і впроваджується на основі Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади [2]. Було ухвалено базові нормативні документи, окреслено певне бачення реформи територіально-адміністративного устрою та місцевого самоврядування, що й створило передумови для реальних кроків децентралізації, свідками якої ми стали вже наступного 2015 року.

Важливі нормативні засади: Верховна Рада 17 червня 2014 року прийняла Закон України «Про співробітництво територіальних громад»

(саме про співпрацю, а не добровільне об'єднання, це різні закони – важливо їх розрізняти) [3].

Спираючись на такі інституційні засади, як Позачергове послання Президента України, затверджену Кабміном (також у 2014 році) Стратегію сталого розвитку «Україна 2020», Коаліційну угоду, Програму діяльності Кабінету Міністрів України, Верховна Рада затвердила План законодавчого забезпечення реформ в Україні [4]. Головною подією децентралізації 2015 року стало ухвалення 5 лютого 2015 року Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад»[5]. Ухвалення Закону дало початок дуже важливому процесу укрупнення базових територіально-адміністративних одиниць в Україні, яких до реформи було надзвичайно багато, але ефективність діяльності органів влади там була низька. Ось прості цифри. До реформи в України існувало 11520 територіальних громад: із них 458 міських, 783 селищних і 10279 сільських. Після завершення об'єднавчого процесу заплановано створення приблизно 1500 потужних дієздатних громад [6].

Головним завданням реформи є досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації.

Незважаючи на це, проблематика децентралізації як одного із засобів підвищення ефективності функціонування публічної влади вже впродовж тривалого часу перебуває в полі зору вітчизняних науковців та експертів. Це зумовлено, зокрема, успішною реалізацією засади децентралізації у практиці більшості держав Європейського Союзу.

Тому для України, в якій ще не завершено процес реформування державних інститутів, надзвичайно важливим є ознайомлення з кращими прикладами впровадження децентралізації у зарубіжних державах, таких

як Польща, Словаччина, Литва, Латвія, Естонія, скандинавські країни – усі вони пройшли через таку реформу, що дало поштовх економіці, соціальному розвитку цих країн, особливо їхніх сільських територій.

Виходячи із принципу розподілу влад, для кожної демократичної держави необхідним є розмежування компетенції органів публічної адміністрації. У свою чергу, надзвичайно важливим є визначення оптимального рівня концентрації владних повноважень для кожної інституційної ланки в системі публічної адміністрації – з подальшою передачею «надлишкових» повноважень максимально наближеним до населення суб'єктам, тобто їх децентралізацією.

Децентралізація означає такий спосіб визначення та розмежування завдань і функцій, за якого більшість із них передається з рівня центральних органів на рівень нижчий і стає власним завданням та повноваженням органів нижчого рівня. Можна також зазначити, що питома вага адміністративної діяльності покладається на місцеві органи або інші уповноважені державою суб'єкти. Така децентралізація влади в державі сприяє розвитку демократії, адже відбувається розширення впливу територіальних громад, соціальних груп та громадськості в цілому на справи публічного значення. Демократична держава завжди прагне залучити громадськість до здійснення публічних функцій урядування з метою оптимального задоволення різнобічних потреб людини та народу загалом.

Польський професор Є. Рушковський, аналізуючи територіальну децентралізацію, виокремлює три її системотворчі компоненти:

1. Децентралізація політична (відповідний устрій). Публічно-правовий статус органів місцевого самоврядування походить від специфічного способу формування цих органів та їх представницького характеру. Відповідні конституційні гарантії формування системи органів місцевого

самоврядування, її зміст та організація засвідчують незалежність таких органів від держави.

2. Децентралізація адміністративна полягає в тому, що на органи місцевого самоврядування покладено завдання, а відтак функції і повноваження щодо задоволення публічного інтересу в межах відповідної території.

3. Децентралізація фінансова передбачає наявність власних фінансових та матеріальних засобів і означає здійснення правоможностей щодо володіння, користування і розпорядження фінансовими ресурсами, які перебувають у власності громад [7].

Отже зупинимось на останній. Фінансова децентралізація зробила незалежними місцеві бюджети від державного бюджету і створила можливості планування розвитку територій, можливості втілення реальних проектів. Такого висновку не складно дійти, якщо завітати у ті населені пункти, де ще вчора буденна сірість роз'їдала очі, а сьогодні, на подив, там закипіла робота: ремонтуються дороги, рекреаційні майданчики, оновлюються будівлі шкіл, дитячих садків, лікарень, відкриваються спортивні і культурні центри. Громади, які створюються як просторова основа нового ефективного місцевого самоврядування, наповнилися якісним змістом.

Першим кроком на шляху реалізації реформи – стало завдання щодо фінансової децентралізації, яка розпочалася з прийняття змін до Бюджетного та Податкового кодексів України. Про позитивні результати фінансової децентралізації вже багато раз наголошувалося – це щорічне зростання обсягів власних ресурсів місцевих бюджетів, їх частки в структурі зведеного бюджету України, можливість органів місцевого самоврядування спрямовувати кошти на видатки розвитку, реалізація інфраструктурних проектів та ін.

Також, крім передачі органам місцевого самоврядування додаткових видаткових повноважень та стабільних джерел доходів для їх реалізації, було закладено законодавчі основи для стимулювання територіальних громад до об'єднання та переходу на прямі міжбюджетні відносини з ресурсним забезпеченням і повноваженнями, як для міст обласного значення.

Крім того, держава фінансово підтримала об'єднані територіальні громади та передбачила в державному бюджеті субвенцію на формування інфраструктури їх територій.

Законодавчі умови, засновані на принципі добровільності, сприяли тому, що у 2015 році об'єдналося 794 сільських, селищних та міських рад у перші 159 об'єднаних територіальних громад (ОТГ), та вже у 2016 році вони перейшли на прямі міжбюджетні відносини з державою і отримали повноваження та відповідні фінансові ресурси для їх здійснення [8].

Групою з фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Мінрегіоні підготовлено детальний фінансовий аналіз щодо виконання місцевих бюджетів 159-ти ОТГ. Він надає можливість порівняти та відобразити динаміку показників місцевих бюджетів територіальних громад за 2015 рік, до часу їх входження у склад добровільно об'єднаних територіальних громад, та показників 2016 року – першого року формування та виконання бюджетів вже об'єднаних громад [9].

Аналіз свідчить, що надходження до загального фонду місцевих бюджетів ОТГ за 2016 рік зросли майже в 7 разів, порівняно з надходженнями 2015 року до їх місцевих рад, які увійшли до складу ОТГ, та склали 7,1 млрд грн, у тому числі за рахунок:

- податків та зборів – 3,3 млрд грн, з яких зарахування 60% податку на доходи фізичних осіб склали 1,7 млрд грн;

- міжбюджетних трансфертів у вигляді базової дотації, освітньої та медичної субвенції – 2,8 млрд грн;

- субвенції на формування інфраструктури громад – 1 млрд грн [9].

Крім того, громади отримали субвенцію з державного бюджету на соціально-економічний розвиток територій у сумі 50 млн грн та кошти з Державного фонду регіонального розвитку на реалізацію інвестиційних програм – 134 млн грн.

Із розрахунку на 1 мешканця об'єднаної громади, в середньому, показник власних доходів зріс на 1645 грн (з 700 грн до 2345 грн). Найбільше коштів із розрахунку на 1 мешканця отримала Слобожанська ОТГ Дніпропетровської області – 16 тис грн. [8].

Ці фінансові ресурси, дозволили громадам:

- реалізувати видаткові повноваження в соціально-культурній сфері, а саме: фінансувати заклади середньої освіти та дитячі садочки на загальну суму 2,5 млрд грн; організовувати надання первинної медичної допомоги мешканцям громад та фінансувати послуги вторинної медицини – 0,9 млрд грн; забезпечувати утримання та організацію роботи будинків культури, бібліотек, спортивних закладів, надавати соціальну допомогу населенню – 0,5 млрд грн;

- утримувати виконавчі апарати органів місцевого самоврядування – 0,5 млрд грн;

- реалізувати інфраструктурні проекти та місцеві програми і заходи – 1,9 млрд грн, у тому числі ремонт, будівництво доріг, благоустрій територій та проекти в житлово-комунальному господарстві – 1,1 млрд грн, ремонт та реконструкція закладів соціально-культурної сфери – 0,6 млрд грн. [9];

- надавати адміністративні послуги, створювати в громадах відповідні центри та здійснювати інші видатки, які віднесені до їх повноважень.

Слід зазначити, що найбільшу частину фінансових ресурсів громади спрямовували на реалізацію повноважень у соціально-культурній сфері – 60-70%, на реалізацію інфраструктурних об'єктів та інвестиційних проектів – 25-30%. Це є свідченням того, що вже в перший рік свого функціонування в новому статусі, об'єднані громади змогли третину коштів спрямувати на розвиток своїх територій.

Крім того, не зважаючи на брак досвіду з реалізації інвестиційних проектів, громади довели свою здатність працювати на результат – вони освоїли 95% коштів з 1 млрд грн субвенції на розвиток інфраструктури.

Варто зауважити, що середній показник частки видатків на утримання службовців у 159 ОТГ становить 15% в їх власному ресурсі (без субвенцій), тоді як у більшості бюджетів сільських/селищних рад цей показник складає понад 80-90%.

Проте, слід зупинитися і на проблемних питаннях тих громад, які ухвалили рішення про об'єднання не у відповідності до Перспективного плану формування територій громад та не враховували свій фінансовий, економічний, людський потенціал. Такі громади є у кожній області.

Наприклад, є громади з чисельністю до 2 тисяч мешканців (найменша за чисельністю є Макіївська ОТГ – 1,6 тисяч населення). Звісно, їх фінансова та кадрова спроможність недостатня для виконання покладених на них повноважень у порівнянні з тими громадами, які мають чисельність населення 10 і більше тисяч. Утворена у 2015 році Куцурубська ОТГ Миколаївської області (3,5 тис. мешканців) переосмислила свої перспективи, виходячи з розуміння потреб підсилити свою спроможність, інвестиційну привабливість, і у 2016 році провела перевибори з метою приєднання до себе інших територіальних громад [9].

Зрозуміло, якщо ОТГ має невеликий обсяг власних фінансових ресурсів, то питома вага видатків на утримання своїх службовців значно

зростає. До прикладу, найбільша частка таких видатків припала на бюджет Білобожницької ОТГ – 44% ! Така структура видатків обмежує можливості громади реалізовувати місцеві проекти та програми і належно фінансувати інші соціально важливі сфери.

Отже, такі фактори, як чисельність населення, кількість дітей, площа, наявність економічного потенціалу, обсяг фінансового ресурсу, мережа соціально-культурної сфери впливають на спроможність ОТГ та на можливість органів місцевого самоврядування надавати якісні публічні послуги. І фінансовий аналіз виконання місцевих бюджетів 159-ти ОТГ за 2016 рік, результати їх соціально-економічної діяльності, реалізації розвиткових проектів чітко демонструє, що необхідно зважено та відповідально підходити до формування нових громад. Ключовим має бути саме їхня спроможність. В цьому контексті обласним державним адміністраціям, обласним радам, при підготовці і схваленні перспективних планів формування територій громад, необхідно керуватися не політичними, а економічними розрахунками. Громадам, які вирішили об’єднатися, теж необхідно на це зважати.

Загалом, наявність достатніх фінансових ресурсів у розпорядженні органів місцевого самоврядування дозволила їм протягом року, за виключенням поодиноких випадків, не звертатися до органів державного казначейства за отриманням короткотермінових позичок. ОТГ в повному об’ємі виконали свої видаткові повноваження та акумулювали на казначейських рахунках залишки коштів, які на 1 січня 2017 року (загальний фонд) склали 1,1 млрд грн. Це майже у 4 рази більше, ніж на початку 2016 року (0,3 млрд грн) [9].

Спроможні громади. Повноваження, фінансові ресурси і контроль – три кити, на яких базується ефективна модель місцевого самоврядування.

Громади мають бути спроможні взяти на себе широкі повноваження у вирішенні місцевих проблем [10]. Отримавши відповідні економічні інструменти (перш за все податки і збори), вони мають заробити для себе необхідні ресурси.

Сьогодні більшість наших сіл – дотаційні, вони не можуть заробити навіть на утримання сільради. А це, в свою чергу, позбавляє сільську владу будь-яких стимулів для розвитку. І справді – при нинішній системі управління обраний голова села може нічого не робити взагалі, але він і ще декілька працівників сільради будуть отримувати зарплатню з держбюджету. Нинішня система управління на селі склалася ще в 20-30 роках минулого століття. За цей час кардинально змінилася і економічна, і демографічна ситуація в країні. Села, в яких жило 5-6 тисяч людей і в яких люди у віці 20-50 років складали до 70% населення, не лише зменшилися, але й постаріли. Та сама ситуація і в містечках. Тому заради збереження українського села і постала гостра необхідність добровільного об'єднання громад, яке дасть стимул для розвитку цих територій.

Водночас при втіленні реформи в життя проявилася ще одна із ключових проблем – дефіцит кваліфікованих кадрів. В об'єднаній територіальній громаді необхідно створити нові виконавчі органи влади – відділи освіти, охорони здоров'я, фінансового та господарського напрямків тощо. На часі й інші законодавчі зміни – зокрема про використання земельних ресурсів. Нині, всупереч здоровій логіці, громади, що об'єднуються, не можуть розпоряджатися землями, які розташовані поза межами населених пунктів. Цю ситуацію треба негайно вирішувати.

Дана реформа децентралізації має покращити якість життя людини за рахунок створення умов для сталого розвитку територіальних громад як самостійних і дієздатних соціальних спільнот, члени яких матимуть можливість ефективно захищати власні права та інтереси шляхом участі у

вирішенні питань місцевого значення саме з метою забезпечення необхідною кількістю та якістю соціальних і адміністративних послуг.

Якщо ж спростити до максимуму: то суть цієї реформи – більше повноважень на місцях, більше фінансів на місцях, але і відповідальність за ефективність роботи – теж на місцях. Тобто, держава дала інструменти: справа за малим – беріть та робіть! А от уже, як зробите – справа ваша, перекласти відповідальність на когось іншого більше не вдасться. Для цього нам слід сформувати сильні територіальні громади.

Таким чином, результатом реформи з децентралізації влади в Україні має стати формування нової демократичної моделі управління, зорієнтованої на посиленні ролі територіальних громад, що дасть змогу їм отримати значний об'єм владних повноважень та контроль над власними справами. Впровадження децентралізаційних процесів в свою чергу сприятиме посиленню демократії в державі та підвищенню її стабільності.

Список використаних джерел

1. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.] ; Центр політико-правових реформ. – Київ : Москаленко О. М., 2012. – 212 с.

2. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р / Законодавство України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

3. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII / Законодавство України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

4. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385 / Законодавство України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

5. Про добровільне об’єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII / Законодавство України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

7. Finanse publiczne a prawo fi nansowe. Wyd. 2 / C. Kosikowski, E. Ruśkowski (red.). – Warszawa : Dom wydawniczy ABC, 2006. – S. 163.

8. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.despro.org.ua

9. Офіційний сайт Офіси реформ – Децентралізація влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://decentralization.gov.ua/

10. Методика формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015р. № 214 / Законодавство України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

НІКАНОРОВА О.В.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Львівського інституту МАУП

МИТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЯК РІЗНОВИД ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Митна служба України становить собою систему органів виконавчої влади та інших державних установ, які в межах наданої їм компетенції безпосередньо здійснюють державне управління, реалізуючи покладені на них функції у сфері державного управління.

Безпосередньо управлінську діяльність здійснює Державна митна служба України, як один із центральних органів виконавчої влади, митні органи на місцях, спеціалізовані підрозділи, посадові особи та інші службовці митних органів.

Діяльність митних органів України значною мірою процесуалізована, адже ще з радянських часів відомо, що саме процесуалізація діяльності суб'єктів державної влади є одним з найбільш надійних способів забезпечення суворого дотримання режиму законності в управлінському процесі.

Однак і в тих випадках, коли процесуальні норми не регулюють порядку виконання того чи іншого завдання, митні органи мають дотримуватись принципу законності. Тож варто пам'ятати, що органи державної влади, їхні посадові та службові особи мають діяти лише на підставі, у межах повноважень і в спосіб, передбачений Конституцією та законами України.

Проблему митних правовідносин як різновиду правових відносин в Україні на науковому рівні, попри її значущість, фактично не порушували. Відсутність самостійного дослідження і напрацювання сталої позиції щодо задекларованої проблематики істотно ускладнює правильне розуміння

сутності таких правовідносин. Ось чому постала потреба приділити особливу увагу розв'язанню цієї проблеми. Також необхідно чітко охарактеризувати ознаки та коло обов'язкових учасників митних правовідносин як різновиду правових відносин в Україні.

Вагомими дослідниками зі значними науковими доробками в цій сфері є такі учені: В. Авер'янов, О. Бандурка, Д. Бахрах, Ю. Битяк, І. Голосніченко, Р. Калюжний, Ю. Козлов, Л. Коваль, В. Колпаков, І. Коліушко, А. Комзюк, О. Кузьменко, Є. Курінний, П. Недбайло, Н. Нижник, О. Остапенко, Ю. Старилов та ін.

Попри те, необхідно відзначити, що оскільки діяльність митних органів має бути повністю врегульована нормами права, то й реалізовуватись вона має тільки через конкретні правові відносини, що виникають між митними органами та іншими суб'єктами. Недослідженими залишаються питання про те, що це за правові відносини, яка їхня природа.

Визнання митного права самостійною, окремою галуззю права потребує наявності специфічного предмета правового регулювання. Як відомо з теорії права, таким предметом мають виступати специфічні правові відносини. У нашому випадку має йтися про митні правові відносини. Та чи існують такі правовідносини? У науковій літературі радянських часів про них немає жодної згадки. Звичайно, для цього є об'єктивні причини. Це і обмежені обсяги зовнішньої торгівлі радянської держави, і відсутність відособленої, відносно незалежної системи митних органів (митна служба була структурним підрозділом Міністерства фінансів СРСР), і часткова деформація функцій митних органів. Цілком логічно, що за таких обставин ніхто не висловлював пропозицій щодо виокремлення митного права в самостійну галузь і питання про митні правовідносини не порушувалось.

Усе це викликало надзвичайно жвавий інтерес до такої категорії, як «митні правовідносини». Багато науковців, розпочинаючи дослідження різних аспектів митної справи, зовсім не пов’язаних із цією проблемою, і бажаючи надати їм більшої поважності і вагомості, викладали свої погляди на сутність митних правових відносин. Це призвело до формування досить широкого кола наукових підходів до питання.

Так, А. Козирін пише, що митні правові відносини – це такі правовідносини, що виникають у процесі чи з приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон держави. На його думку, їх можна розділити на відносини, що виникли до переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, під час переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон та після переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон [2, с. 16–17]. Близьку позицію відстоює М. Шульга [3, с. 50–51].

А. Ноздрачов стверджує, що митними є такі правові відносини, які виникають у зв’язку з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон, оформленням, контролем та сплатою різноманітних митних платежів [4, с. 50].

Аналогічні позиції відстоюють і вітчизняні автори. Скажімо, у К. Сандоровського можна прочитати, що митні правовідносини – це такі суспільні відносини, які завжди пов’язані з наявним у кожній державі порядком пропуску через митний кордон фізичних осіб, транспортних засобів та інших предметів [5, с. 38].

Узагальнюючи, можна назвати підхід згаданих авторів до визначення категорії митних правовідносин як емпіричний. Можливо, він склався в результаті спільного для всіх учених прагнення довести факт існування нового виду правових відносин, можливо, під впливом адміністративного

права, з якого митне право й виокремлюється. Та все ж, на нашу думку, він є досить прямолінійним і дещо спрощеним.

Усі цитовані визначення вказують на існування якоїсь залежності між митними правовідносинами і процесом переміщення через митний кордон матеріальних цінностей (товарів і транспортних засобів). Однак, що являє собою таке переміщення: технічний процес, самостійні правові відносини чи інше юридичне явище? У чому полягає взаємозалежність митних правових відносин та переміщення через митний кордон? Якого рівня зв'язку між ними достатньо, щоб з певністю стверджувати, що одні правовідносини є митними, а інші – ні? Відповіді на ці та інші запитання наведені вище визначення не дають. Немає і чітко встановленого переліку специфічних ознак, що мають бути властиві митним правовим відносинам.

Більш складним є підхід до сутності митних правовідносин, який пропонують В. Драганов та М. Рассолов. Автори виділили дві риси митних правовідносин. З формально юридичного погляду, митні правовідносини – це такі суспільні відносини, які регулюються нормами митного права, а з іншого боку – відносини з приводу переміщення через митний кордон товарів, транспортних засобів, проведення дізнання у справах про контрабанду тощо [6, с. 69].

Щодо першої ознаки, варто слід згадати позицію С. Ківалова. Він пише: «Митне право – це система норм, які зафіксовані у визначених державою джерелах і є загальнообов'язковим нормативним критерієм правомірно дозволеної поведінки в процесі або з приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України» [7, с. 19]. Це твердження ніби прокладає місток від емпіричних визначень до більш прогресивного підходу російських учених.

На перший погляд, у ньому не йдеться про правові відносини, але докладніше проаналізувавши, можна стверджувати, що правомірна

поведінка (як і правопорушення) реалізуються в межах саме правових відносин. Отож думку С. Ківалова можна розуміти двояко: лише ті норми, що регулюють суспільні відносини з приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, можуть розцінюватись як норми митного права, або митними є лише ті правовідносини, що врегульовані нормами митного права. Тобто акцент робиться на формалізованості державної митної справи, необхідності врегулювання митних правовідносин саме нормами митного права.

Водночас, коли перша ознака митних правовідносин, наведена В. Драгановим та М. Рассоловим, ніби доповнює визначення А. Козиріна, К. Сандоровського та інших, то друга постає як протиставлення їм.

Складається враження, що науковці навмисно не дають вичерпного переліку обставин, з якими може бути пов’язане формування митних правовідносин, намагаючись істотно розширити їхнє коло. Про це свідчить положення, що в межах митних правових відносин можуть реалізовуватись суб’єктивні права та юридичні обов’язки, причому і прямо пов’язані з переміщенням товарів та транспортних засобів через митний кордон, і такі, що мають з ним досить опосередкований зв’язок, а можливо, і взагалі не пов’язані.

Така ідея набула розвитку у працях В. Настюка. Вивчаючи переважно питання митного законодавства та митних норм, він не міг залишити осторонь проблему митних правовідносин. Багатоманітність і строкатість митного законодавства, вкрай складна структура державної митної справи дали підстави вченому стверджувати, що, з одного боку, не всі відносини, які складаються в царині державної митної справи, регулюються нормами митного права, а з іншого – норми митного права регулюють не лише відносини, пов’язані з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон (як приклад наведено внутрішньоорганізаційні відносини,

які складаються в митних органах, та відносини, які встановлюються у зв'язку з виконанням міжнародних договорів з питань митної справи) [8, с. 25–26].

Просуваючись далі та спираючись на проаналізований матеріал, визначимо риси, характерні для митних правовідносин, перелік яких дозволить остаточно підтвердити факт існування останніх. На нашу думку, митним правовідносинам властиві такі специфічні риси.

По-перше, обов'язковим учасником таких правовідносин завжди виступає митний орган, його структурний підрозділ, посадова особа чи інший службовець митного органу. Можлива ситуація, коли всі учасники правовідносин належать до згаданих суб'єктів.

По-друге, ці правовідносини виникають, розвиваються і припиняються в царині державної митної справи, і значна частина з них прямо чи опосередковано пов'язані з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон.

По-третє, митні правовідносини майже завжди пов'язані з реалізацією митної політики держави. Запроваджений у чинному МК України термін «державна політика у сфері державної митної справи» вважаємо вкрай невдалим. Це викликано тим, що обсяг понять, закріплених у ст. 5 та ст. 7 МК України, явно не сумірний за масштабом.

По-четверте, митні правовідносини регулюються нормами митного права.

Говорячи про митні правовідносини та їхні риси, треба пам'ятати, що Державна митна служба України є центральним органом виконавчої влади [9], а інші митні органи – органами виконавчої влади на місцях. Тож їхнє головне призначення – здійснювати державне управління. Відносини ж у сфері державного управління регулюються нормами адміністративного

права, застосування яких веде до перетворення звичайних суспільних відносин на адміністративні правовідносини.

У який же спосіб співвідносяться адміністративні та митні правовідносини. Ретельних досліджень з цього приводу не проводилось, однак можна використати напрацювання окремих науковців, які досліджували комплексні галузі права, що обслуговуються такими інститутами, як адміністративний процес, державний контроль тощо. Тут напрацювань достатньо. Як приклад наведемо результати наукового пошуку, які одержано під час аналізу згаданої проблематики в аграрному праві. Чому саме аграрне право, тому що тут, на рівні докторських дисертацій, досліджено не лише проблеми аграрних правовідносин, а й проблеми адміністративних відносин у сільському господарстві та взаємовідношення перших й останніх. Схоже завдання стоїть і перед нами.

Учений-адміністративіст В. Курило, дослідивши адміністративні правовідносини в сільському господарстві України, дійшов висновку, що адміністративно-правові відносини в аграрному секторі треба розуміти як урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини в цій галузі у вигляді стійких правових зв’язків між їхніми сторонами (суб’єктами), що виникають у процесі реалізації ними суб’єктивних прав та обов’язків на підставі приписів адміністративно-правових норм, якими встановлені і гарантовані. Причому ці відносини відрізняються від аграрних за двома критеріями, такими як: «(1) наявність (чи відсутність) серед суб’єктів правовідносин державного органу чи органу місцевого самоврядування або громадської організації, наділених владно-розпорядчими державними функціями по відношенню до іншого суб’єкта цих правовідносин; (2) наявність у аграрних правовідносинах управлінського характеру самоврядування і демократії» [10, с. 24].

На його думку, «суспільні відносини, одним із суб'єктів яких виступає державний орган, орган місцевого самоврядування або громадська організація, наділені владно-розпорядчими державними функціями по відношенню до іншого суб'єкта цих правовідносин, не залежно від галузевої, функціональної чи територіальної сфери (зокрема такі, що виникають у аграрному секторі), підставно віднести до предмету адміністративного права. Будь-які інші організаційно-управлінські відносини, що виникають у аграрній сфері, одним із суб'єктів яких не виступають зазначені вище суб'єкти права, або у них присутні самоврядування і демократія, підставно відносити до предмету аграрного права».

Повернувшись від теоретичних питань безпосередньо до предмета нашого дослідження, зазначимо, що митне право може претендувати на визнання лише як комплексна галузь. Саме так його й позиціонує більшість прибічників, особливо наполегливо акцентуючи на факті наявності у сфері його регулювання приватних правових відносин. У такому випадку є підстави стверджувати, що митне право регулюватиме низку правовідносин, яким властиві встановлені нами риси (обов'язкового учасника – митний орган, його підрозділ чи працівник; виникають у царині державної митної справи; митні правовідносини цілком виправдано зараховувати до сфери регулювання митного права. Оскільки вони пов'язані з реалізацією митної політики; регулюються нормами митного права). Одночасно всі ці правовідносини мають належати і до сфери регулювання однієї з інших, головних галузей права. Одне з визначальних місць належить адміністративному праву. Це зумовлено, передусім, тим, що митне право утворюється шляхом відокремлення, виділення з права адміністративного. Тривалий час воно розглядалось як інститут чи підінститут особливої частини права адміністративного і багато зв'язків між

дочірньою та материнською галузями збереглися й існуватимуть тривалий час.

Дійшовши висновку, що митні правові відносини перебувають у сфері регулювання одночасно двох галузей права – митного як комплексної галузі та ще однієї з базових галузей, можна запропонувати класифікацію митних правових відносин, яка базуватиметься саме на такому критерії, як друга належність. Згідно з цією класифікацією можна виділити такі групи правовідносин: (1) митно-адміністративні правові відносин; (2) митно-податкові правові відносин; (3) інші публічні митні правові відносин; (4) митно-приватні правові відносини.

Звертаємо увагу, що одна з ознак, які характеризують адміністративні та митні правовідносини, є, по суті, ідентичною і відрізняється лише масштабом. Обов'язковим учасником адміністративних правових відносин є органи державного управління чи інші суб'єкти державно-владних повноважень, обов'язковим же учасником митних правових відносин – митний орган, його підрозділ, посадова чи службова особа.

Діяльності митних органів, як й інших органів виконавчої влади, має виконавчо-розпорядчий характер. Як нам відомо, розпорядчий елемент державного управління реалізується у внутрішньоапаратних відносинах, а виконавчий – у позаапаратних відносинах. Тобто можна стверджувати, що митно-адміністративні відносини можуть бути і внутрішньоапаратними (щодо організації роботи митної служби України), і позаапаратними (щодо безпосереднього здійснення державної митної справи).

Один із сучасних авторів, який вивчає питання митного права, запропонував специфічну класифікацію, орієнтовану саме на митні правовідносини. Її критерієм є зміст правовідносин. Відповідно, виділяють такі групи: (1) деліктні (охоронні) митні правовідносини; (2) правовідносини, пов'язані зі здійсненням митного контролю та митного оформлення;

(3) правовідносини, пов’язані з митною статистикою; (4) податкові відносини; (5) правовідносини щодо верифікації; (6) внутрішньоорганізаційні (внутріапаратні) правовідносини; (7) сервісні правовідносини тощо.

На наш погляд, назвати такий перелік класифікацією не можна. У ньому змішано різні критерії поділу. Це веде до того, що одні й ті самі правовідносини потрапляють відразу до кількох груп, а інші взагалі не охоплені класифікацією.

Окреслимо сферу застосування (реалізації) досліджуваних відносин. Правильніше за все буде розпочати із зазначення, що митно-адміністративні правові відносини тісно пов’язані з такою категорією, як адміністративна діяльність митних органів.

Функції митних та інших органів державного управління реалізуються через вчинення конкретних дій. Будучи належно нормативно врегульованими, ці дії перетворюються на конкретні правові відносини. Сукупність таких дій-правовідносин і є діяльністю митних органів.

Оскільки функцій у митних органів кілька (на нашу думку, сім), то цілком логічно зробити висновок, що кожна з них реалізується через різні види правових відносин. Зв’язок правовідносин з реалізацією однієї з функцій митних органів може бути критерієм специфічної, властивої лише митним правовідносинам, класифікації. Згідно з такою класифікацією можна виділити: (1) правовідносини, через які реалізується фіскальна функція митних органів; (2) правовідносини, через які реалізується контрольна функція митних органів; (3) правовідносини, через які реалізується правоохоронна функція митних органів; (4) правовідносини, через які реалізується дозвільно-ліцензійна функція митних органів; (5) правовідносини, через які реалізується координаційна функція митних органів; (6) правовідносини, через які реалізується зовнішньоорганізаційна

функція митних органів; (7) правовідносини, через які реалізується внутрішньоорганізаційна функція митних органів.

У кожній із цих груп митно-адміністративні відносини представлено по-різному. Серед правовідносин, через які реалізується фіскальна функція, митно-адміністративних відносин немає. Вкрай обмежено вони представлені і серед правовідносин, спрямованих на реалізацію координаційної функції.

Натомість майже всі правові відносини, через які реалізується контрольна функція, є митно-адміністративними. Серед правоохоронних відносин безперечну більшість становлять правові відносини щодо реалізації адміністративного примусу. Найчастіше як приклад наводять відносини, пов’язані з притягненням до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, однак у діяльності митних органів трапляється багато відносин щодо реалізації адміністративного припинення й адміністративного запобігання. Митна варта, спеціалізований підрозділ Держмитслужби, по суті, зорієнтований на діяльність щодо застосування адміністративного припинення. Також і реалізація внутрішньоорганізаційної функції потребує значної кількості адміністративних відносин. Виняток становлять переважно відносини, що виникають у процесі трудової діяльності працівників митних органів, яким не присвоєно спеціальних звань. Тут маємо справу з митно-трудовими відносинами.

Мабуть, найбільш різноманітні правові відносини трапляються під час реалізації зовнішньоорганізаційної функції. Вирішення різних питань щодо забезпечення діяльності митної служби України потребує застосування широкого кола інструментарію. Митним органам доводиться вступати в нехарактерні для їхньої діяльності приватноправові відносини.

Адміністративні правовідносини трапляються тут досить часто, але контактують з цивільно-правовими та іншими правовідносинами.

Дозвільно-ліцензійна функція є найменш розвиненою з усіх наявних функцій митних органів. Можливо, її і не варто було б виокремлювати, якби не одна особливість. Здійснюючи реалізацію дозвільно-ліцензійної функції, митні органи виступають у зовсім не властивій їм ролі, а саме як суб'єкт державного управління у сфері підприємницької чи господарської діяльності. Як наслідок – під час видачі дозволів та ліцензій маємо справу з митно-адміністративними правовими відносинами матеріального і процесуального змісту та, можливо, митно-господарськими правовими відносинами, хоча останнє припущення потребує ретельного додаткового вивчення.

Отже, митним правовідносинам властиві такі специфічні риси: (а) їхнім обов'язковим учасником майже завжди виступає митний орган, його структурний підрозділ чи посадова особа; (б) вони виникають, розвиваються та припиняються в царині державної митної справи, і значна частина з них прямо чи опосередковано пов'язані з переміщенням товарів і транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон; (в) вони майже завжди пов'язані з реалізацією митної політики держави; (г) їх регулювання здійснюється за допомогою норм митного права.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. // Відом. Верх. Ради України. – 2005. – № 35/36, 37. – Ст. 446.

2. Козырин А. Н. Таможенное право России : учеб. пособ. / А. Н. Козырин. – Москва : СПАРК, 1995. – 134 с.

3. Шульга М. Г. Митні правові відносини / М. Г. Шульга // Митна справа. – 2002. – № 2. – С. 50–56.

4. Таможенное право / отв. ред. А. В. Ноздрачев. – Москва : Юрист, 1999. – 416 с.

5. Сандоровский К. К. Таможенное право в Украине : учеб. пособ. для студ. вуз. и фак. / К. К. Сандоровский. – Киев : Вентури, 2000. – 208 с.

6. Таможенное право : учеб. пособ. / под ред. В. Г. Драганова, М. М. Рассолова. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 640 с.

7. Ківалов С. В. Організаційно-правові основи митної справи в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Сергій Васильович Ківалов. – Одеса, 1996. – 40 с.

8. Настюк В. Я. Норми митного права: теорія і практика застосування : монографія / В. Я. Настюк. – Х. : Факт, 2003. – 216 с.

9. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 94. – С. 33-34.

10. Курило В. І. Адміністративні правовідносини у сільському господарстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Володимир Іванович Курило. – Київ, 2008. – 42 с.

ОЛІХОВСЬКА М.В.
к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій
Львівського інституту МАУП

ОЛІХОВСЬКИЙ В.Я.
аспірант кафедри обліку та аналізу
Національного університету «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ В УКРАЇНІ

Податкова система – це сукупність урегульованих правовими нормами податків і зборів, що їх стягують з юридичних і фізичних осіб на території певної країни, принципів форм та методів їх встановлення, а

також дій щодо забезпечення їх сплати, контролю й відповідальності за порушення податкового законодавства. Ця система охоплює дві групи відносин: по-перше, відносини, які регулюють сукупність податків і зборів; по-друге, відносини щодо встановлення, зміни, відміни податків і зборів, забезпечення їх сплати, організації контролю й відповідальності за порушення податкового законодавства.

В Україні стягуються загальнодержавні податки та збори, а також місцеві податки та збори [1].

Місцеві податки і збори (обов'язкові платежі), механізм справляння та порядок їх сплати встановлюються сільськими, селищними, міськими радами відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, установлених законами України. При цьому окремі місцеві податки і збори є обов'язковими для встановлення сільськими, селищними та міськими радами за наявності об'єктів оподаткування або умов, з якими пов'язане запровадження цих податків і зборів.

Загальнодержавні податки встановлює Верховна Рада України та їх стягують в обов'язковому порядку на всій території України незалежно від того, до якого бюджету вони зараховуються. За рахунок податків державний бюджет України формує більшу частину доходів держави, що дає змогу фінансувати програми соціального захисту населення, соціально-культурні заходи, науку та державні капітальні вкладення у розвиток галузей і перебудову економіки [2, с. 426].

З державного бюджету передбачені асигнування на фінансування житлово-комунального та дорожнього господарства, оборони, будівництва житла для військовослужбовців, утримання правоохоронних і митних органів та податкових служб, органів законодавчої і судової влади, зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Нормативно-правове регулювання податків і зборів в Україні можна

представити у вигляді багаторівневої структури (рис.).

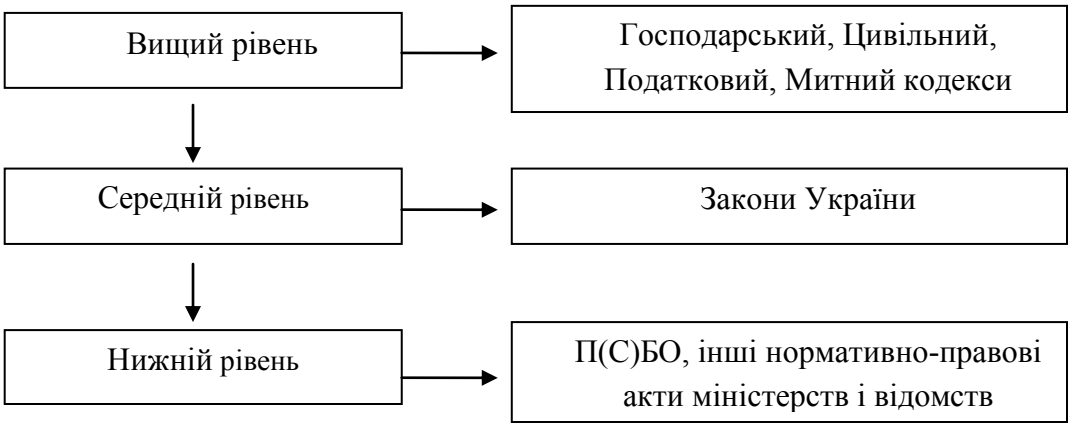

*Рис. Рівні нормативно-правового регулювання податків і зборів в Україні**

* Власні узагальнення авторів

Багаторівнева структура, що наведена нами на рис., побудована за принципом верховенства права, визначеного Конституцією України. Дотримання такого принципу є дуже важливою та необхідною умовою при забезпеченні гармонізації нормативно-правової бази України із законодавством Європейського Союзу.

Найбільшу юридичну силу мають Господарський [3] та Цивільний [4] кодекси України, що належать до найвищого рівня системи управління. В них визначено поняття та основні види зобов'язань, містяться різні підходи до визначення складових зобов'язань, а також охарактеризовано їх лише як категорію права, що ускладнює їх визнання при здійсненні господарської діяльності підприємствами. Тому необхідно керуватися спеціальними податковими законами, що створені для нормативно-правового регулювання заборгованості за податками і зборами з урахуванням їх видів, умов виникнення та погашення, відображення зобов'язань в бухгалтерському обліку та у фінансовій звітності, а також правомірності здійснених операцій при проведенні податкового аудиту.

Правовою основою податкової системи нашої держави є Податковий кодекс України, у якому закладено правовий фундамент податкових

відносин, визначено засади оподаткування, а також який регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Митний кодекс України регулює правовідносини, що виникають у зв'язку з оподаткуванням митом операцій з переміщення товарів через митний кордон України.

Середній рівень ієрархії становлять Закони України з питань оподаткування, зокрема Закон Украйни «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5], «Про аудиторську діяльність» [6] тощо. Вони визначають основні методологічні засади бухгалтерського обліку та аудиту усіх господарських операцій вітчизняних підприємств та операцій з оподаткування зокрема.

До нижчого рівня належать Положення (стандарти) бухгалтерського обліку (далі – П(С)БО) та інші нормативно-правові акти міністерств і відомств з питань методології обліку виконання зобов'язань за податками і зборами. Зокрема, бухгалтерський облік розрахунків за податками і зборами підприємств регулюється НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»; П(С)БО 11 «Зобов'язання» ; П(С)БО 15 «Дохід»; П(С)БО 16 «Витрати»; П(С)БО 17 «Податок на прибуток»; Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку; План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, а також Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій; Методичні

рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку; Накази Міністерства фінансів України щодо затвердження форм податкових декларацій, а також інструкцій щодо їх заповнення тощо.

Важливо зазначити, що основними недоліками податкової системи є нестабільність, недосконалість та громіздкість податкового законодавства, які зумовлені як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. Об'єктивні – це нестабільність ситуації в економічній та фінансовій сферах, яка вимагає вжиття необхідних заходів для збільшення надходжень до бюджету; суб'єктивні – ухвалення помилкових рішень з питань податкового законодавства, зумовлене недостатньою компетентністю, незнанням закономірностей оподаткування, а також відсутність науково обґрунтованої системи оподаткування та введення законодавчих норм, запозичених із західного податкового права, які не відповідають нашим умовам і часто потребують суттєвого коригування.

Разом з тим, постійно проводиться політика щодо реформування чинного податкового законодавства, зокрема: зменшення кількості податків, спрощення їх нарахування та сплати в бюджет різних рівнів, щоб забезпечити сприятливі умови для розвитку підприємництва тощо.

Вважаємо, що податкова система України повинна брати до уваги важку економічну ситуацію, в умовах якої на сьогодні змушені функціонувати підприємства, тому що велике податкове навантаження на підприємство може призвести до його банкрутства чи ліквідації. Тому в державній податковій системі повинні відбутися сприятливі зміни для ведення бізнесу, а саме зменшення податкового тиску на суб'єкти господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12. 2010. – № 2755–VI.

2. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – 3-тє вид., доп. та перероб. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 844 с.

3. Господарський кодекс України від 16.01.2003. – № 436–IV (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – № 19-20, № 21-22. – 144 с.

4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2004р. – № 435–IV (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – 356 с.

5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : закон України від 16.07.1999. – № 996–XIV.

6. Про аудиторську діяльність : закон України від 22.04.93р. – № 3126–XII.

ПАВЛЮК Н.М.
старший викладач кафедри права
Львівського інституту МАУП

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Становлення правової держави і формування громадянського суспільства в Україні потребує перетворення Національної поліції України на важливого суб'єкта протидії правопорушенням у сфері власності.

Зважаючи на труднощі у реформуванні та відсутність швидкого скорочення кількості протиправних діянь щодо власності в Україні, адміністративно-правовий статус Національної поліції України як суб'єкта захисту права власності повинен і надалі удосконалюватися. Потребує удосконалення адміністративно-правове регулювання реалізації компетенції, підвищення ефективності управління різними підрозділами

цього правоохоронного органу, усунення роз'єднаності і дублювання в роботі, удосконалення відомчого регулювання діяльності.

З'ясування елементів адміністративно-правового статусу Національної поліції України як суб'єкта захисту права власності було предметом наукових досліджень В. М. Корельского, І. О. Личенко, М. І. Мотузова та інших.

Термін «статус» є відображенням становища, певного стану [1, с. 405]. Цей термін є похідним від латинського слова «status» та означає стан, становище громадянина чи юридичної особи [2, с. 1023].

Деякі автори зазначають, що правовий статус є універсальною категорією, що відбиває особливості правовідносин держави, суспільства, особи, індивідуальні особливості суб'єктів і реальне становище їх у системі різноманітних суспільних відносин [3, с. 549].

Похідним від цієї категорії є адміністративно-правовий статус як поняття, що характеризує місце суб'єкта в системі суспільного розподілу праці, визначає межі діяльності щодо інших суб'єктів правовідносин, врегульованих адміністративно-правовими нормами.

Цілком слушною є думка, що говорячи про адміністративно-правовий статус Національної поліції, необхідно враховувати специфіку адміністративно-правового статусу його як державного органу [4, с. 183].

Адміністративно-правовий статус Національної поліції України як суб'єкта захисту права власності – це сукупність адміністративно-правових характеристик цього суб'єкта публічної влади, що визначають його взаємозв'язок зі суспільством та державою, зміст його прав, обов'язків, компетенції щодо протидії порушенню права власності, особливості реалізації адміністративно-правових засобів протидії посяганням на права власників, гарантії його функціонування.

Він пов'язаний з управлінською діяльністю цієї державної інституції, реалізацією нею завдань та функцій держави, можливістю прийняття

управлінських рішень та застосування заходів адміністративного примусу від імені держави.

Категорія адміністративно-правового статусу Національної поліції України як суб'єкта захисту права власності має специфічні ознаки: 1) відображає його взаємозв'язок зі суспільством та державою, його специфіку як колективного суб'єкта адміністративного права; 2) обумовлена змістом компетенції, державно-владних повноважень Національної поліції України щодо забезпечення реалізації права володіти, користуватися та розпоряджатися майном, попередження та припинення посягань у сфері власності, відновлення порушених прав та притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у цій сфері; 3) зумовлена специфікою нормативно-правового закріплення функцій, організаційної структури цього суб'єкта публічної влади, джерел фінансування, відповідальності та іншими особливостями взаємозв'язку з державою та її апаратом; 4) формується зважаючи на потреби власників та соціально-правові ризики щодо можливих порушень їхніх прав володіти, користуватися та розпоряджатися майном.

Адміністративно-правовий статус Національної поліції України як суб'єкта захисту права власності має всі ознаки складної, збірної категорії, яка може бути представлена через сукупність елементів, які є специфічними адміністративно-правовими характеристиками цього суб'єкта публічної влади.

Структура адміністративно-правового статусу Національної поліції як суб'єкта захисту права власності включає в себе такі обов'язкові елементи: компетенцію, адміністративну правосуб'єктність та гарантії реалізації повноважень. Елементи адміністративно-правового статусу Національної поліції України як суб'єкта адміністративно-правового захисту права

власності є вичерпним інтегрованим комплексом характеристик такого суб'єкта.

Компетенція є важливою характеристикою Національної поліції України як суб'єкта захисту права власності. Вона охоплює повноваження щодо забезпечення правових можливостей власників володіти, користуватися та розпоряджатися майном, попередження та припинення незаконних посягань на права власників та інші права та обов'язки, відображає предмет відання цього суб'єкта публічної влади.

Другим важливим елементом адміністративно-правового статусу Національної поліції України як суб'єкта захисту права власності є її адміністративна правосуб'єктність. Адміністративна правосуб'єктність характеризує здатність суб'єктів бути носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [5, с. 153].

Важливою ознакою правосуб'єктності Національної поліції України як суб'єкта захисту права власності є наявність організаційної структури, встановленого порядку формування, ліквідації, структури управлінської та правоохоронної діяльності, що дозволяють їй бути носієм державно-владних повноважень.

Наявність чіткої ієрархічної системи органів внутрішніх справ в особі Міністерства внутрішніх справ України, головних управлінь Національної поліції України, відділів, відділень поліції, Департаменту патрульної поліції Національної поліції України, підрозділів патрульної служби Департаменту патрульної поліції Національної поліції України, Департаменту поліції охорони та його структурних підрозділів є важливою запорукою ефективної правоохоронної діяльності, пов'язаної із захистом права власності в Україні.

Ще одним елементом адміністративно-правового статусу Національної поліції України як суб'єкта захисту права власності є

адміністративно-правові гарантії забезпечення реалізації повноважень цього органу публічного управління.

Вони є інструментами, спрямованими на практичну реалізацію адміністративно-правового статусу Національної поліції України як суб'єкта захисту права власності, унеможливлюють виникнення перешкод у процесі реалізації їхніх повноважень.

Зміст правових гарантій розкривається за допомогою сукупності норм права, правозастосовної діяльності, яка на них ґрунтується, та індивідуальних юридичних актів, якими ця діяльність фіксується [6, с. 237].

Удосконалення адміністративно-правової основи правового статусу Національної поліції України як суб'єкта захисту права власності та пошук шляхів підвищення ефективності правозахисної діяльності цього новоствореного органу влади пов'язано з використанням іноземного досвіду та потребою глибокого аналізу результатів його діяльності.

Список використаних джерел

1. Словник української мови : в 11 т. / за ред. Білодід І. К. та ін. – Київ : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 9. – 1978. – 916 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1427 с.

3. Корельский В. М. Теория государства и права / В. М. Корельский, В. Д. Перевалова. – Москва : НОРМА-ИНФА, 2002. – 616 с.

4. Фелик В. І. Особливості адміністративно-правового статусу Національної поліції України як суб'єкта профілактичної діяльності / В. І. Фелик // Вісник ХНУВС. – 2016. – № 3 (74). – С. 181-188.

5. Личенко І. О. Захист законних інтересів громадян України у сфері власності: адміністративно-правове дослідження : [монографія] / І. О.

Личенко. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. – 416 с.

6. Рабинович П. М. Упрочение законности – закономерность социализма. Вопросы теории и методологии исследования / Рабинович П. М. – Львов : Вища шк. ; Изд-во при Львов. ун-те, 1975. – 260 с.

ПЕТРИНИЧ О.Г.
викладач кафедри психології Львівського інституту МАУП

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У період різких переломів у суспільстві часто порушується єдність буття і свідомості, виникає невідповідність взаємодії суб'єктів і соціальних інститутів, неадекватність соціальної політики і моралі. Розмитість норм, ослаблення соціальної регуляції спотворює духовні і культурні підвалини. Відбувається розрив між прагненням до швидкого зростання матеріального добробуту і відсутністю важелів саморегуляції, заснованих на високій культурі та духовності.

Соціальні кризові процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, негативно впливають на психологію людей, породжуючи тривожність і напруженість, озлобленість, жорстокість і насильство. Важке економічне становище країни привело наше суспільство до серйозних труднощів і внутрішніх конфліктів, до значного збільшення рівня поширеності різноманітних форм аморальних вчинків, злочинності й інших видів поведінки. Особливо несприятливо відбивається криза на психологічному стані молоді зокрема підліткового віку.

Внаслідок відхилень від нормальної поведінки відбувається руйнація спокійного укладу життєдіяльності. Молодь є найактивнішим психологічним суб'єктом і тому прояви соціально неприйнятної поведінки

найвиразніше проявляються саме у молодих людей. В цьому віці, коли не сформований стійкий світогляд, особи найбільше піддаються зовнішньому впливу.

Проблема девіантної поведінки та її корекції завжди була важливою у педагогіці, психології, кримінології, але останнім часом вона набуває масового характеру. Посилення соціального розшарування суспільства, непідготовленість соціальних інститутів до забезпечення успішної соціалізації особистості в умовах трансформації суспільства, дефіцит засобів і технологій розвитку соціальних служб, орієнтованих на створення умов для самореалізації кожної людини, недостатньо високий рівень психологічної компетентності більшості населення часто стають підґрунтям проявів девіацій. Особливої актуальності діагностика девіантної поведінки набуває у практичній діяльності шкільного психолога, який повинен не лише виявити симптоматичний характер, але й з'ясувати причини і умови формування цих девіацій. У зв'язку з цим виникає потреба виокремити власне психологічний зміст профілактичної роботи з підлітками, що має базуватися на розумінні психологічних причин девіантної поведінки індивіда. Разом з цим психологічне обґрунтування заходів профілактичної роботи щодо запобігання відхилень від встановлених суспільством норм поведінки потребує врахування особливостей підліткового віку та психологічної природи девіантної поведінки.

Концепція девіантної поведінки була започаткована французьким соціологом Е. Дюркгеймом, який досліджував причини порядку і безпорядку в суспільстві. Окрім Е. Дюркгейма дослідженням даної проблеми займалися й інші вчені. Зокрема, психологічне пояснення цієї проблеми висунув З. Фрейд. Його теорія психоаналізу пояснює виникнення девіації конфліктами, властивими особистості.

У свою чергу Шоу й Маккей запропонували соціологічне пояснення даної проблеми. Їхня концепція «соціальної дезорганізації» припускає, що девіація багатьох видів виникає тоді, коли культурні цінності, норми й соціальні зв'язки відсутні, послабляються або стають суперечливими й неадекватними [5].

У суспільстві, зазвичай, є чинними багато нормативних систем (право, мораль, політичні, естетичні й організаційні норми, звичаї і традиції тощо), які взаємодоповнюють одна одну, утворюючи надзвичайно ефективний регулятор людських вчинків. Взаємодіють також санкції норм різних видів, або норма одного виду може підкріплюватися санкцією норми іншого виду (наприклад, злочин може спричинити не лише до кримінального покарання, але й до морального осуду).

Оцінку нормативній поведінці дають соціальні спільноти (держава, суспільство, соціальні групи, громадські об'єднання, окремі індивіди) залежно від збігу поведінки з тією нормативною системою (підсистемою), якої дотримується певна спільнота. Зазвичай норма розрахована на багаторазове застосування відносно невизначеного кола об'єктів [1].

Девіацію можна визначити як окремі вчинки або їхню сукупність, які входять у протиріччя з прийнятими в суспільстві юридичними, моральними й соціальними нормами. У жодному суспільстві неможливо провести лінію й просто розділити всіх на тих, хто відхиляється від норм, і тих, хто їм підкоряється.

Під девіантною (лат. deviatio – відхилення від норми) поведінкою слід розуміти [2]:

1. Вчинок, дії людини, що не відповідають офіційно встановленим чи фактично сформованим у даному суспільстві нормам (стандартам, шаблонам).

2. Соціальне явище, виражене в масових формах людської діяльності, які не відповідають офіційно встановленим чи фактично сформованим у даному суспільстві нормам (стандартам, шаблонам).

В залежності від способів взаємодії з реальністю та порушенням тих чи інших норм суспільства прояви девіантної поведінки поділяються на такі види [7]:

1. Делінквентний вид девіантної поведінки – сукупність протиправних вчинків та злочинів, які не відповідають формально зафіксованим соціальним та юридичним нормам.

2. Адиктивний вид девіантної поведінки – поведінка, що зумовлюється залежністю від різних хибних пристрастей.

3. Патохарактерологічний вид девіантної поведінки – поведінка, що зумовлюється патологічними змінами характеру, що сформувалися в процесі виховання.

4. Психопатологічний вид девіантної поведінки – ґрунтується на психопатологічних симптомах та синдромах – це прояви тих чи інших психічних порушень та захворювань.

5. Суїцидальна поведінка – включає в себе суїцидальні замахи, спроби та прояви.

Отже, девіантна поведінка – це порушення поведінки, яке не зумовлюється нервово-психічними розладами, а є відхиленням від загальноприйнятих норм взаємовідносин, дій, вчинків, що відбулися в стані психічного здоров'я [3, с. 100].

Девіантна поведінка поділяється на дві групи [4]:

1) поведінка, яка відхиляється від норм психічного здоров'я (шизоїди, астеніки, епілептоїди; особи з акцентуаціями характеру);

2) поведінка, що має відхилення від соціальних та морально-правових норм, які виявляються у форму проступків і злочинів.

Ряд дослідників, зокрема, І. А. Невський, поведінку, що відхиляється, і девіантну поведінку, зв'язують воєдино [1]. В інших класифікаціях розрізняється девіантна (антидисциплінарна, асоціальна) і делінквентна (кримінальна) поведінка. В. В. Ковальов визначає девіантну поведінку як відхилення від етичних норм даного суспільства. На його думку, прояви антигромадської поведінки відрізняються різноманіттям і не завжди легко піддаються систематизації [2].

Ним було виділено 10 основних варіантів девіантної поведінки [1, с. 101]

1. Ухилення від учбової і трудової діяльності. У школярів відмова від навчання, систематичне невиконання завдань, прогули частково пояснювалися пропусками в знаннях, які робили неможливим подальше продовження навчання.

2. Систематичне перебування в антигромадських налаштованих неформальних групах.

3. Антигромадські насильні дії. Вони виражаються в агресії, бійках, здійсненні дрібних грабежів, псуванні і знищенні майна і тому подібних діях.

4. Антигромадські корисливі дії, що виражаються в основному в дрібних крадіжках, дрібній спекуляції, здирстві.

5. Антигромадські дії сексуального характеру. Цей варіант девіантної поведінки, виражається в здійсненні цинічних, непристойних дій сексуального характеру, спрямованих, звичайно, на осіб протилежної статі.

6. Зловживання алкоголем.

7. Вживання наркотичних і токсичних речовин.

8. Бродяжництво.

9. Азартні ігри.

10. Інші види девіантної поведінки.

А. Е. Лічко виділяє наступні форми прояву порушень поведінки:

1. Делінквентна поведінка.
2. Втечі з дому і бродяжництво.
3. Рання алкоголізація як токсикоманічна поведінка.
4. Девіації сексуальної поведінки.
5. Суїцидальна поведінка.

Під делінквентною поведінкою А. Е. Личко має на увазі дрібні антигромадські дії, що не спричиняють за собою кримінальної відповідальності: шкільні прогули, належність до асоціальної групи, дрібне хуліганство, знущання над слабшими, віднімання дрібних грошей тощо [5].

В. В. Васильєв розглядав проблему групової злочинності неповнолітніх та мотиви деліквентної поведінки. Основою у підлітковому віці є самоствердження для підлітка. Якщо це не відбувається через суспільно-корисну працю, то виникає антисуспільна поведінка. Також автор в залежності від ступеня шкоди, що завдається інтересам, соціальній групі, суспільству в цілому, а також від виду порушень класифікував девіантну поведінку неповнолітніх на такі види: деструктивна, при якій шкода завдається лише девіанту (мазохізм); асоціальна – шкода завдається особі та соціальним інститутам (сім’я, сусіди) і проявляться в алкоголізмі, наркоманії, самогубстві тощо; протиправна (деліквентна) поведінка, яка являє собою порушення як моральних, так і правових норм [6].

Е. В. Максименко у своїй праці розглядає виникнення девіації у підлітків під впливом мікросередовища, а також на основі соціальної спадковості, тобто відтворенню як позитивних, так і негативних сторін способу життя суспільства. Автор наголошує на недостатності сімейного виховання [1].

Отже, сім’я – це перша соціальна структура для людини, в якій значною мірою проходить її формування як особистості. Психологи вважають, що вже у п’ять років характер людини сформований принаймні на три чверті, з урахуванням успадкованих моментів. Однак, риси характеру і біологічна спадщина ще не визначають майбутню криміналізацію особи. Дуже важливо, яку систему соціальних цінностей, а на їх фундаменті – і потреб вибудує для себе юний громадянин.

Численні дослідження показують, що у своїй переважній більшості неповнолітні злочинці мали неблагополучну, занедбану сім’ю. Ця занедбаність на практиці буває досить різноплановою. Часто це загальна атмосфера неповаги батьків одне до одного, до дітей, оточуючих, образливі висловлювання на адресу близьких людей, в тому числі – дітей, биття дітей, жорстокість стосовно них, демонстративна байдужість, зайнятість батьків власними проблемами, дух цинізму і зажерливості, який властивий сім’ї, а також пияцтво одного чи обох батьків [5].

У зв’язку з тим, що близько 60-80 % злочинів скоюється підлітками, що мають психічні аномалії [4], облік і знання відхилень від психічної норми (разом з відхиленнями від соціальної) стають надзвичайно важливими, так само, як важливим є знання причин і умов, що сприяють девіантну поведінку молоді. Саме сукупність цих знань дозволяє соціальним інститутам суспільства і держави використовувати найефективніші шляхи і засоби ранньої профілактики девіантної поведінки.

Проблема кризи підліткового віку є складною, тому, розкриваючи її, потрібно виходити із єдності біологічних змін, що настають в організмі підлітка, і змін у соціальних умовах його життя, його взаємин з його ровесниками та дорослими. У підлітковому віці розвиток йде у швидкому

темпі. За короткий час діти дорослішають фізично, морально, розумово, соціально.

За теорією розвитку особистості Еріксона, у якій виокремлюється 8 стадій психосоціального розвитку, підлітковому віку відповідає 5 стадія розвитку особистості. Це вік, коли завершується дитинство, інтенсивно формується ідентичність, базуючись на запереченні та бунті. Вчений називає цей вік віком фізичної зрілості і соціальної незрілості. Дитина значно раніше стає дорослою у фізичному плані, ніж здатною брати на себе соціальні ролі дорослих. Для цього віку характерна емоційна неврівноваженість. Підліток, який щойно переступив вік дитинства, ще немає надійної опори. У стресових ситуаціях він часто повертається до надійної ролі дитини, яка залежна від батьків. Та йому соромно від цієї залежності. Намагаючись ствердити свою незалежність, підліток стає непоступливим, різким і навіть грубим у стосунках з батьками [5].

У цей час на долю батьків та вчителів лягає велике психологічне навантаження, вони мають навчитися розумно реагувати на зміни у взаєминах з підлітком, щоб, з одного боку, надати йому незалежність, до якої він прагне, а з іншого – не втратити реального контролю над його поведінкою, втримуючи її у розумних межах.

У підлітків інтенсивно відбуваються фізіологічні зміни організму: збільшується вага (особливо в юнаків), дуже швидко росте мускульна сила. Більшість юнаків і дівчат уже досягають статевої зрілості. У цьому віці йде велика внутрішня робота із завершення дозрівання різних систем організму, із усунення диспропорцій у їхньому розвитку, викликаних нерівномірністю їхнього дозрівання, що приводить до серйозних перевантажень організму в цілому й особливо нервової системи. Тому поряд з енергією, що б’є через край, у підлітків можна зустрітися із сильно вираженою лінню. Це не та лінь, що стала рисою характеру (хоча звичайно

зустрічається і вона), а так сказати органічна лінь. Йде настільки інтенсивний фізичний ріст, що організм прагне заощаджувати сили на всьому іншому, й у результаті вони часом можуть багато спати, їм просто фізично важко що-небудь робити [6].

Підлітковий вік – це вік допитливого розуму, жадібного прагнення до пізнання, вік кипучої енергії, бурхливої активності, ініціативності, спрага діяльності. Помітний розвиток у цей період здобувають вольові риси характеру – наполегливість, завзятість у досягненні мети, уміння переборювати перешкоди і труднощі. Увага підлітка характеризується не тільки великим обсягом і стійкістю, але і специфічною вибірковістю. У цей період уже може бути навмисна увага. Вибірковим, цілеспрямованим, аналізуючим стає і сприйняття. Значно збільшується обсяг пам'яті, при чому не тільки за рахунок кращого запам'ятовування матеріалу, але і його логічне осмислювання. Пам'ять підлітка, як і увага поступово здобуває характер організованих, регульованих і керованих процесів.

Бурхливо розвиваються почуття підлітків. Їхні емоційні переживання здобувають велику стійкість. У підлітка з'являється підвищений інтерес до своєї особистості, потреба усвідомлення й оцінки своїх особистих якостей. Аналізуючи й оцінюючи свою поведінку, підліток поступово порівнює її з поведінкою оточуючих людей, насамперед своїх товаришів [2].

Головне завдання підлітка – це формування самосвідомості, ідентичності, які можна розглядатись в якості основних психологічних придбань у цьому віці.

Е. Шпрагнер розробив культурно-психологічну концепцію підліткового віку та описав три можливі типи розвитку особистості підлітка [5].

Для першого типу розвитку характерна різка, бурхлива та кризова течія, яка трактується підлітками як друге народження, результатом якого

є становлення нового «Я». Розвиток дитини за іншим типом припускає плавні, повільні та поступові зміни підлітка, без глибоких потрясінь та зрушень у власній особистості. Третій тип розвитку припускає активний та свідомий процес самовиховання, шлях самостійного подолання внутрішніх тривог та криз, що можливо за рахунок розвинутих у підлітка самоконтролю та самодисципліни. Е. Шпрагнер вважав відкриття «Я», виникнення рефлексії, усвідомлення підлітком своєї особистості головними психологічними новоутвореннями цього віку.

На фоні всього вищесказаного можна особливо відмітити одну деталь, на якій роблять акцент багато дослідників, – це різке погіршення поведінки. Воно проявляється у негативізмі, упертості, протиставленні себе батькам та вчителям. Усі ці дані вказують на те, що підлітки схильні до прояву девіантної поведінки.

Отже розмитість норм, ослаблення соціальної регуляції спотворює духовні і культурні підвалини. Відбувається розрив між прагненням до швидкого зростання матеріального добробуту і відсутністю важелів саморегуляції, заснованих на високій культурі та духовності. Питання девіантної поведінки є досить актуальним і цікавим. Саме через неї проходять негативні витоки соціуму. Внаслідок відхилень від нормальної поведінки відбувається руйнація спокійного укладу життєдіяльності. Молодь є найактивнішим психологічним суб’єктом і тому прояви соціально неприйнятної поведінки найвиразніше проявляється саме у них. В цьому віці, коли не сформований стійкий світогляд, особи найбільше піддаються зовнішньому впливу. Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що головною проблемою, яка стоїть перед психологічною наукою є проблема попередження і дослідження девіантної поведінки підлітків.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О. І. Психологія девіантної поведінки : курс лекцій / О. І. Бондарчук. – Київ : МАУП, 2006. – 88 с.
2. Дроздов О. Ю. Проблеми агресивної поведінки особистості : навч. посіб. / О. Ю. Дроздов, М. А. Скок. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. – 156 с.
3. Змановская О. В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения) : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / О. В. Змановская. – Москва : Изд. центр Академия, 2003. – 228 с.
4. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения / Ю. А. Клейберг. – Москва, 2001. – 454 с.
5. Кон И. С. Психология ранней юности: Книга для учителя / И. С. Кон. – Москва : Просвещение, 1989. – 255 с.
6. Маліхіна Т. Психолого-педагогічна робота з попередження аморальної поведінки підлітків // Рідна школа. – 1999. – № 9. – С. 50-53.
7. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки : навч. посіб. / Н. Ю. Максимова. – Київ : ВПУ «Київський університет», 2002. – 308 с.

ПРИШЛЯК Г.Я.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права Львівського інституту
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ «ДЕМОКРАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ»

Наукові дослідження щодо забезпечення демократичного контролю знайшли своє місце не лише в роботах, присвячених адміністративному праву та державному управлінню, а й тих, що стосуються загальних проблем теорії держави і права. Та незважаючи на велике значення та

актуальність проблеми теорії та практики демократичного контролю народу над органами держави, все ще не отримали достатньо повного і ясного висвітлення як у зарубіжній, так і у вітчизняній юридичній літературі.

На нашу думку, наріжним каменем фундаментального підходу до теоретико-правового дослідження контролю повинна стати вихідна теза, тобто та сама абстрактна категорія, яка б дозволяла здійснити шлях сходження від абстрактного до конкретного. А саме, слід почати з визначення сутності контролю як такого взагалі, зіставивши це поняття із загальною теорією соціального управління.

Так, аналізуючи соціологічну літературу, слід відзначити, що в науковий обіг термін «соціальний контроль» був введений французьким соціологом і криміналістом Габріелем Тардом, який розглядав його як засіб повернення злочинця до суспільної діяльності. Згодом, розширивши його значення, він став розглядати соціальний контроль як один із факторів особистої соціалізації, яку Г. Тард розумів, як інтеріоризацію норм через соціальну взаємодію.

На думку Н. Бойко, котра є дослідником соціального контролю у сфері демократизації суспільства, визначається соціальний контроль як соціально детермінований механізм підтримки соціальної рівноваги і в той же час механізм, що сприяє розвитку соціальних змін в суспільстві. Він (соціальний контроль) призначений регламентувати та консолідувати діяльність всіх соціальних суб’єктів суспільства (і владу, і громадян), забезпечуючи його стійке, рівноважне, стабільне функціонування та позитивний соціальний розвиток і прогрес.

Щодо пояснення поняття «контроль» українським тлумачним словником, то там зазначено так: а) перевірка, звіт діяльності кого- чи чого-небудь, нагляд за кимось чи чимось; б) заклад, який здійснює нагляд за кимось або чимось, чи перевіряє когось.

В англійсько-українському словнику термінів і понять з державного управління під контролем розуміється облік, спостереження за будь-чим, перевірка діяльності будь-якої іншої організації або відповідальної особи, звітність, аналіз результатів їх діяльності й виконання стратегічних планів, вжиття заходів щодо корегування таких планів для досягнення необхідних результатів; контроль – це будь-яка перевірка відповідності даного об’єкта встановленим обмеженням та засоби впливу організації на досягнення необхідних результатів і контроль відповідності кількості і якості таких результатів організаційній специфіці.

Сучасний словник іноземних слів містить таке визначення поняття «контроль» – у перекладі з французької – перевірка або спостереження для встановлення відповідності чого-небудь певним вимогам; особи, заклади, що здійснюють таку перевірку; влада, можливість розпоряджатися чим-небудь, регулювати щось.

Пояснення контролю як заключної функції управління відповідає поняттю контролю дослідження багатьох юристів, особливо адміністративістів.

Так, на думку О. Андрійко, контроль є елементом державної влади, а контрольні відносини носять владний характер. Таким чином, вона охарактеризовує призначення державного контролю, яке полягає в тому, що держава через певні організаційні форми і структури створює систему контролю, нагляду, перевірки виконання чинних норм і правил, усунення та недопущення відхилень від визначених параметрів. Як форму державної влади розглядає контроль і В. Ф. Погорілко.

Ю. А. Тихомиров, погоджуючись із авторами, які розглядають контроль як одну з функцій управління, разом з тим акцентує увагу на специфічних особливостях контролю як стадії виконання управлінського рішення.

Професор Н. Нижник вбачає контроль в тому, щоб «… не лише виявити, а й попередити помилки і недоліки в роботі учасників управління, шукати нові резерви та можливості».

Ю. П. Битяк вважає, що контрольна діяльність є одним із важливих способів забезпечення законності і дисципліни в державі та суспільстві, функцією держави та її органів. Вона розглядається і як метод державного управління, який спрямований на забезпечення належної поведінки службовців державних органів та їх апарату, громадян, юридичних осіб та сприяє усуненню недоліків в управлінській діяльності, створенню належного порядку у відносинах між суб'єктами управління, чіткому виконанню законів, інших нормативно-правових актів.

Щодо існуючих в літературі думок, пов'язаних з поняттям «контроль», то М. С. Студенікіна звертала увагу на те, що інколи вони настільки різняться між собою, що може здатися, ніби мова йде про різні речі, а розглядаючи таке явище, як контроль, автори характеризують його як перевірочну діяльність і розглядають її в різних аспектах, з різних точок зору. Їх аналіз дає змогу зробити висновок, що у всіх цих випадках говориться про один і той же контроль, але стосовно того чи іншого об'єкта, а тому логічної суперечності в них немає.

Існування різних поглядів на контроль дає підстави стверджувати, що він є багатогранним і багатоплановим явищем. К. В. Шоріна, досліджуючи проблему контролю за діяльністю органів державного управління, особливо підкреслювала цю багатоплановість, яка є принциповою щодо його розуміння.

Побудувати демократичну та соціально-правову державу неможливо без взаємозв'язку держави та громадянина, їх постійної взаємодії та взаємоконтролю. Контроль народу над органами держави є визначенням відповідності чи невідповідності фактичного стану діяльності держави, її

структури та конкретних дій державних службовців для потреб соціально-економічного розвитку держави. Демократичний контроль покликаний діяти у відповідності з державним будівництвом і виконувати завдання, що поставлені перед ним.

Як видно з вищевикладеного, глибоке осмислення суті й змісту демократичного контролю, а також шляхів його становлення та аналіз впливу на нього різних умов та факторів разом з критеріями оцінки його ролі й місця у підвищенні ефективності соціального керівництва сьогодні далеко не відповідають потребам державно-правової науки та практики. Мабуть, необхідні нові підходи, більш критичне осмислення пройденого наукою та практикою шляху, виважена оцінка ситуації, поглиблений аналіз стану та перспектив розвитку сучасних організаційно-правових форм демократичного контролю. Осмислення різних підходів до розкриття природи й характеру демократичного контролю як соціального феномену загалом, як ефективного способу поєднання безпосередньої (прямої) та представницької демократії у правовій державі показує, що є значні потенційні можливості та резерви, вивчення та використання яких дозволить суттєво оновити загальну теорію держави та права.

О. ПРИШЛЯК М.Б.
голова комісії з питань екології
Львівської Архиєпархії УГКЦ

ЧОРНОБИЛЬСЬКА ЕКОЛОГІЧНА КАТАСТРОФА: ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ

Християнська концепція творіння передбачає позитивне ставлення до втручання людини в природу, яка включає в себе й інші живі істоти, але водночас рішуче вимагає відповідальності за свої вчинки. Адже природа, наголошують християнські богослови – не священна чи божественна

дійсність, на яку людина не може впливати. Природа – це дар Творця спільноті людей, який Він довірив їхній відповідальності і розумному використанню. Тому людина не чинить протизаконно, коли з повагою до порядку, краси та корисності окремих живих істот і їх ролі в екосистемі змінює деякі їх характеристики та якості. Втручання людини стає злочинним, якщо воно завдає шкоди живим істотам, природному середовищу.

В Одкровенні св. Івана Богослова є слова, які в останні післячорнобильські роки часто цитуються: «І затрубив третій Ангел,– і велика зоря спала з неба, палаючи, як смолоскип. І спала вона на третину річок та на водні джерела. А ім'я зорі тій Полинь – Чорнобиль. І стала третина води, як полинь, і багато людей повмирали від води, бо згіркла вона» (Одкр. 8, 10).

На жаль, ми стали свідками цього пророкованого лиха, але висновки зробили малі і невтішні, адже попри плоди Чорнобиля земля страждає від масового знущання людей, які і далі безпощадно її експлуатують, виснажують природні ресурси, забруднюють повітря, отруюють річки та озера. Книга Буття передає слова Творця: «…Будьте плідні й множтеся і наповняйте землю…» (Бут. 1, 28). Однак людина, виявивши перший непослух Богу ще в Раю, неправильно сприйняла цю настанову. Їй було визначено стати творчим працівником в Божому Саду – винограднику, відповідальним управителем землі, даної Богом годувальниці (Бут. 2, 8 – 15). Та людина стала руйнівником природи, за що і суворо карається сьогодні людство. Адам і Єва з'їли у раю заборонений плід, і «заразили» вірусом гріха духовну і тілесну природу своєї особистості, повставши цим проти Бога та проти Його творіння.

Гармонія, у якій вони жили і яка була встановлена завдяки первородній праведності, зруйнована; зруйноване і панування духовних

властивостей душі над тілом (Бут. 3, 7); єдність чоловіка й жінки зазнає кризи (Бут. 3, 11-13); їхні стосунки відтепер позначатимуться пристрастю і жадобою панування (Бут. 3, 16). Гармонія зі створеним світом розірвана: все видиме створіння стало для людини чужим і ворожим (Бут. 3, 17, 19). Людина спричинилася до того, що створіння було «підпорядковане суєті». Гріх призвів до конфлікту між людиною та природою.

На жаль, сьогодні людина виконує подвійну роль на Землі – творця та руйнівника. В свій час Аристотель вказував на обмеженість інтелектуальної сили, яка не опирається на мораль: «Природа дала людині в руки зброю інтелектуальну і моральну (силу), але вона може користуватися цією зброєю і в звороний бік, тому людина без моральних засад виявляється істотою нечестивою і дикою».

Для забезпечення свого існування людина завжди прагнула підкорити природу, тобто здобути владу над нею. М. О. Бердяєв писав: «Нескінчений дух людини претендує на абсолютний, надприродний антропоцентризм, він усвідомлює себе абсолютним центром не тільки даної замкнутої планетарної системи, а усього буття, всіх планів буття, усіх».

Тривалий час над екологічними наслідками своєї діяльності людина не замислювалась. Однак на сучасному етапі розвитку цивілізації виникає необхідність переоцінки згаданих морально-етичних основ. Розмірковуючи над моральністю людини, видатний український філософ Г. С. Сковорода приходить до висновку: «Адже істинна людина і Бог є тотожними». Пізнати себе й зрозуміти Бога – це єдиний процес. А екологічна освіта та моральне виховання повинні підготувати людину до розуміння вичерпності природних ресурсів, а значить до усвідомлення того, що підпорядкування сил природи не може для людини залишитись безкарним, якщо воно буде здійснюватися непродумано.

Протягом тисячоліть людині загрожували сили природи. Сьогодні вже людина загрожує природі такою мірою, що нанесену шкоду надзвичайно важко виправити. Це приводить до екологічної кризи, яка становить якісно нову загрозу для людини. Внаслідок неправильного використання природних ресурсів людина йде назустріч небезпеці руйнування природи і тим самим стає жертвою власної діяльності.

Папа Іван Павло II у «Посланні з нагоди Дня миру» 1990 року визначає екологічну кризу як моральну проблему, яку можна вирішити тільки у солідарній реалізації нашої відповідальності. Відповідальність за природне довкілля має проявлятись у нашій повсякденній поведінці, яка буде якісною, та наслідки від якої будуть гідними не лише перед нашою совістю, перед суспільством, але й перед Богом.

Однією із основоположних моральних ознак екологічної проблеми є брак поваги до життя та його Творця, що проявляється в більшості випадків у забрудненні навколишнього середовища та виснаженні природних ресурсів. Іншим моральним чинником екологічної кризи є непродуманий розвиток науки та техніки, що спрямований тільки на підпорядкування природи та бажання нею володіти, не думаючи про захист довкілля. Людина не хоче усвідомити, що вона є створеною істотою, і все, що є навколо неї, це також створіння, яке Бог дав людині для відповідального управління. На жаль, людина бачить і сприймає себе абсолютним власником всього, що вона посідає. Тому вона поводиться з природою, з навколишнім світом як із засобом досягнення своїх цілей, не звертаючи увагу на те, що природа, світ є домом, як для неї, так і для інших.

Окремої уваги заслуговує спільна декларація Католицької єпископської конференції та Євангельської Церкви Німеччини, де в комплексному аналізі причин екологічної кризи особлива увага

акцентується на світоглядних, соціально-психологічних та моральних причинах.

У документі наголошується, що причини екологічної кризи необхідно шукати насамперед у світоглядному дефіциті чи у відсутності фундаментальних настанов, і що першопричиною є не незнання, а швидше втеча від відповідальності та небажання приймати відповідальні рішення, які пов'язані з певними змінами у звичному стилі життя чи вимогою обмежень і зречень.

Так, на думку В. Шеремети, до світоглядних причин слід зарахувати наступні: непоміркований погляд на природу; неправильне розуміння та використання техніки; вороже ставлення до техніки; віра у прогрес; етичний релятивізм. До соціально-психологічних та моральних причин екологічної кризи В. Шеремета відносить: колективна втеча від усвідомлення актуальності екологічної кризи; небажання відмовитися від злих звичок, стандартів та зручностей, а також орієнтація на споживання та досягнення максимального задоволення; інертність та лінивство; споживацький менталітет (спосіб бажання «мати», і то якомога більше, замість того, щоб «бути»).

Головне послання документа полягає в тому, що ми мусимо усвідомити, що в основі екологічної кризи лежить власна внутрішня криза, криза нашої світоглядної орієнтації та нашої відповідальності.

Церква завжди була потужним джерелом суспільної етики, моралі, свідомості. Нині вона хоч можливо і в ще недостатній мірі, але все активніше прилучається до вирішення природоохоронних питань, чим робить велику послугу прикладній екології, сприяє поширенню екологічної освіти і свідомості. Більшість Церков стоять на сторожі моральних і етичних людських цінностей, стверджуючи екологічні Закони, Принципи, Правила. З позиції релігій зловживання природою, її нещадна

експлуатація, як і людини у тому числі, є не просто аморальними і відверто неетичними діями, але такі вчинки становлять поняття гріха. Зрозуміло, що гріх – це не властивий і протиприродній для людини стан, який необхідно виправляти. В цьому сенсі Церква навчає про необхідність навернення, а в контексті екологічних гріхів сучасного людства – про необхідність «екологічного навернення».

Саме Церква свідома того, що екологічне навернення і зміна стилю життя людини неможливі без попередньо сформованих свідомості та совісті. У даному значенні формування екологічної відповідальності людини визначається одним із основних завдань Церкви на початку XXI ст.

Тому, на нашу думку, потрібно через науковий і релігійний діалог конфесій пропагувати й реалізувати взаємозбагачення культур, а не їх протистояння, виховувати повагу до всього Природного і Божественного, бо людство заблукало у пошуках вищих форм свого розвитку і конче потребує відродження духовності та суворого дотримання десяти Божих заповідей, щоб зберегти все те, що Господь доручив нам «порати й доглядати» (Бут. 2, 15).

РУСАЛЬ Л.М.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права Львівського інституту
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Проблема юридичних фактів залишається актуальною протягом тривалого часу. Вона була актуальною в радянський період розвитку

правової науки і зараз є своєчасною для досліджень, зважаючи на фундаментальність. Водночас триває логічний процес появи нових правових знань, що стимулює науковців повертатися до окресленої проблеми та по-новому переглядати теорію юридичних фактів. Триває процес впровадження людино центристських засад у всі управлінські процеси. З огляду на це посилюється актуальність дослідження проблеми збалансування інтересів працівників і роботодавців, формування сучасних юридичних гарантій захисту трудових прав працівників у разі припинення трудових правовідносин. Наукове дослідження проблем припинення індивідуальних трудових правовідносин є необхідною умовою, є необхідною передумовою належної оцінки сучасного стану та формування пропозицій щодо удосконалення правового регулювання процедури фіксації юридичних фактів, що зумовлюють припинення індивідуальних трудових правовідносин, удосконалення законодавчих гарантій працівникові, який припиняє трудовий договір.

Дослідження проблеми юридичних фактів та впливу їх на правовідносини спирається на праці представників загальної теорії права, а саме – С. Алексєєва, О. Іоффе, В. Ісакова, О. Красавчикова, Л. Луць, П. Рабіновича, Р. Халфіної та низку робіт представників трудового права, зокрема: М. Александров, Г. Бодерськова, М. Бару, Н. Болотіна, В. Венедиктов, Л. Гінцбург, В. Жернаков, І. Зуб, В. Єрьоменко, Р. Кондратьєв, В. Лазор, А. Мацюк, П. Пилипенко, С. Прилипко, О. Процевський, В. Ротань, Л. Солодовник, Б. Сташків, Н. Хуторян, Г. Чанишева, О. Ярошенко. Проблема юридичних фактів як підстав припинення індивідуальних трудових правовідносин, як правило, не є самостійним предметом дослідження, а розглядається в наукових працях виключно в комплексі з низкою інших питань трудового права. Досі існує

потреба комплексного наукового дослідження правових підстав припинення індивідуальних трудових правовідносин.

Юридичні факти – це явища матеріальної дійсності, але при цьому нормативно опосередковані. Саме правовий критерій (складова) свідчить про юридичну природу соціальних фактів. На цьому неодноразово наголошувалося в юридичній літературі [1, с. 8].

У трудовому праві вони є життєвими обставинами, передбаченими нормами трудового права, настання яких приводить до динаміки трудових правовідносин, у зв'язку з якими реалізується правова норма.

Система юридичних фактів, чітко обкреслених у законодавстві, своєчасно, повно і достовірно встановлених у процесі застосування права, є найважливішою гарантією законності. Неправильна юридична оцінка фактів веде до того, що одним обставинами не надається належного правового значення, іншим, навпаки, приписуються невластиві їм якості [2, с. 4].

У науковій літературі існує значна кількість різних наукових підходів щодо систематизації юридичних фактів за кваліфікаційними критеріями. С. Алексєєв до основних критеріїв їх класифікації, свого часу, відносив: 1) наслідки, до яких призводить юридичний факт; 2) форму юридичних фактів (позитивні і негативні); 3) характер дії юридичного факту (факти обмеженої (одноразової) дії і факти-стани); 4) характер зв'язку факту з індивідуальною волею осіб (юридичні події та юридичні дії) [3, с. 157-171].

Водночас існують спроби визнати, що система юридичних фактів включає юридичні факти міжгалузевого характеру, юридичні факти, здатні змінювати або припиняти тільки трудові відносини або відносини, безпосередньо пов'язані з трудовими відносинами (попередні, супутні або випливають з трудових відносин) та юридичні факти, що можуть

змінювати або припиняти виключно трудові правовідносини у вузькому сенсі слова [2, с. 8].

Не заперечуючи правильності існуючих підходів щодо наведеної класифікації юридичних фактів, вважаємо, що найоптимальніший критерій класифікації юридичних фактів, що є підставами припинення індивідуальних трудових правовідносин, є волевиявлення сторін трудового договору. Тож існують дві групи юридичних фактів: за волевиявленням сторін трудового договору та незалежні від такого волевиявлення. Першу групу можемо позначити узагальнювальним терміном «юридичні факти, що припиняють індивідуальні трудові правовідносини за волевиявленням сторін трудового договору», а другу групу становитимуть «обставини, незалежні від волевиявлення сторін трудового договору».

Незважаючи на різні видові прояви юридичних фактів, у будь-якому випадку відповідність життєвої обставини нормі права слугує основною передумовою припинення індивідуальних трудових правовідносин. Вона засвідчує законність підстав спричиненого наслідку та дотримання відповідного порядку досягнення очікуваного результату.

Нормам трудового права властивий деталізований опис тих життєвих обставин, які зумовлюють правові наслідки. Так, у гіпотезі трудоправової норми передбачено конкретні життєві обставини, які слугують підставою припинення індивідуальних трудових правовідносин (як приклад – ст. 40, 41 КЗпП України). І це, звичайно, сприяє уникненню порушення трудових прав працівників. Водночас може призводити до труднощів із застосуванням підстав для звільнення працівника життєва ситуація, яка не відповідає нормі. Працедавець не може застосувати відповідну підставу для звільнення працівника, а тому погоджується на припинення індивідуальних трудових правовідносин за угодою сторін або за власним бажанням працівника.

З іншого боку, нечіткість формулювання деяких конструкцій підстав припинення трудового договору КЗпП України зумовлює їхнє оціночне тлумачення працедавцем та можливість застосування із порушенням трудових прав працівників. Так, на практиці широко тлумачать підставу вчинення працівником, який виконує виховні функції, аморального проступку, не сумісного з продовженням конкретної роботи (п. 3 ст. 41 КЗпП України).

Встановлення юридичних фактів, що зумовлюють припинення індивідуальних трудових правовідносин у підзаконних нормативно-правових актах вважаємо неприпустимим, оскільки це уможливлює порушення одного з основних прав людини – права на працю. Індивідуальні трудові правовідносини є формою реалізації конституційного права особи на працю. Тож пропонуємо вичерпний перелік юридичних фактів, які можуть припинити таку реалізацію або її ускладнити, закріпити винятково в законах.

Дещо інша ситуація з тими підставами, що встановлюються в контракті за взаємним погодженням сторін (п. 8. ч. 1 ст. 36 КЗпП). Закріплення правоприпиняючих підстав у контракті вважаємо прямим порушенням принципу визнання незаконними умов договорів про працю, які погіршують правове становище працівників [4, с. 55-57]. Незаконними вважатимуться умови договорів про працю, які погіршують правове становище працівників у трудових правовідносинах порівняно з нормативно встановленими умовами. Водночас важливо враховувати право сторін контракту в порядку індивідуального правового регулювання визначати умови припинення трудового договору. Зважаючи на наведені аргументи, пропонуємо у змісті контракту вичерпно і чітко формулювати трудові обов’язки працівника,

невиконання яких і дозволить припиняти трудові правовідносини на підставі невиконання положень контракту за п. 8 ст. 36 КЗпП України.

Неналежне оформлення припинення трудового договору може мати наслідком незаконне припинення індивідуальних трудових правовідносин, а неналежне встановлення такого факту – їхнє відновлення (так, неналежна фіксація прогулу, якщо у зв'язку з цим працівника було звільнено, має наслідком поновлення його на роботі). Конкретна життєва ситуація лише тоді породжує правові наслідки, коли вона зафіксована чи встановлена законними засобами у правозастосовній практиці [5, с. 448].

Фіксація юридичних фактів, що є підставами припинення індивідуальних трудових правовідносин, – це реєстраційна діяльність роботодавця щодо встановлення чи документального закріплення фактичних обставин, які відповідно до законодавства чи контракту можуть зумовити або обов'язково спричиняють припинення правовідносин означеного виду.

Важливо відзначити, що законодавчо не врегульовано низки процедур, які вчиняє працедавець, коли звільняє працівника. Зокрема, щодо видання наказу і вручення його копії працівникові є вказівка в чинному КЗпП України, однак такої вказівки немає стосовно процедур, які встановлюють підставу для припинення трудових правовідносин. Не закріплено їх і в підзаконних нормативно-правових актах. Це, зокрема, стосується встановлення факту нетверезого стану, прогулу чи іншого порушення трудової дисципліни. На практиці в цьому випадку часто складають акт про прогул чи інше порушення трудової дисципліни, а нетверезий стан працівника встановлюється або актом, або медичним висновком. Видається, що у проекті Трудового кодексу України потрібно вказати на те, що дисциплінарний проступок працівника оформляється актом або доповідною запискою (рапортом) безпосереднього керівника, а

також встановити загальні вимоги до такого акта чи рапорту. Законодавче встановлення загальних вимог до цього виду процедур дасть змогу на практиці уникнути багатьох порушень трудових прав працівників, а також захистить інтереси працедавця.

Слід також наголосити на необхідності закріплення на законодавчому рівні переліку юридичних фактів-подій, які є підставами припинення трудового договору. Без сумніву, непереборні сили, смерть людини вважаються самостійними підставами для припинення індивідуальних трудових правовідносин, хоч вони і не передбачені гіпотезами норм трудового права як підстави припинення суб'єктивних прав і обов'язків учасників індивідуальних трудових правовідносин. Однак розвиток індивідуальних трудових правовідносин у сучасних умовах, необхідність удосконалення правового регулювання процедури припинення індивідуальних трудових (адже чимало юридичних фактів, що зумовлюють припинення індивідуальних трудових правовідносин, не передбачено КЗпП України або ж регулюються спеціальним законодавством) правовідносин для покращення ефективності такого регулювання та підвищення гарантій трудових прав працівників вимагають нових підходів до систематизації таких підстав та ролі суб'єктів індивідуальних трудових правовідносин.

Важливою також залишається потреба процесуального регламентування застосування та законодавчого розширення переліку можливих правових наслідків визнання судом незаконності звільнення працівника. Такими, зокрема, пропонується вважати поновлення його на роботі із виплатою заробітної плати за час вимушеного прогулу; поновлення його на роботі без оплати періоду вимушеного прогулу; отримання заробітної плати за період вимушеного прогулу без поновлення

на роботі та зміну правової підстави припинення трудового договору на передбачену ст. 38 КЗпП України – з ініціативи працівника.

Покращення правового забезпечення припинення індивідуальних трудових правовідносин, удосконалення законодавчих гарантій працівників, які припиняють індивідуальні трудові правовідносини, неможливе без врахування проблеми юридичних фактів та їх впливу на трудові правовідносини.

Науковий аналіз необхідних правових реформ щодо вирішення проблем удосконалення індивідуальних трудових правовідносин та фіксації юридичних фактів, що детермінують їхній розвиток, повинен сприяти формуванню стратегії правових реформ щодо посилення правового статусу громадян. Вони пов'язані із внесенням змін до чинного КЗпП України та низки інших нормативно-правових актів, доопрацюванням проекту Трудового кодексу України. Ці зміни сприятимуть усуненню невідповідностей та прогалин у правовому регулюванні індивідуальних трудових відносин в Україні.

Список використаних джерел

1. Тарасова В. А. Юридические факты в области пенсионного обеспечения / В. А. Тарасова. – Москва : Издат. Московского университета, 1974. – 108 с.

2. Зверев С. В. Основания изменения и прекращения трудовых правоотношений : автореф. дисс. … канд. юрид. наук. : спец. 12.00.05 «Трудовое право; Право социального обеспечения» / С. В. Зверев – Москва, 2007. – 29 с.

3. Алексеев С. С. Общая теория социалистического права / Алексеев С. С. – Свердловск : Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1964. – 226 с.

4. Трудове право України / [П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак та ін.] ; за ред. П. Д. Пилипенка. – Київ : Ін Юре, 2004. – 536 с.

5. Общая теория государства и права : академ. курс в 2 т. / за ред. М. Н. Марченко. – Москва : Зерцало, 1998. – Т. 1 : Теория государства. – 1998. – 622 с.

ЯВОРСЬКА В.Г.
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри права Львівського інституту МАУП

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ

Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України не повністю відповідає вимогам якості, змісту та мови.

Дослідженню елементів окресленої проблеми присвячено праці Н. Квасневської, Н. Кушнір, В. Мамутова, І. Назарова, Н. Ніколаєнко та ін. Захисники та працівники правоохоронних органів часто вказують на проблемні питання КПК для його практичного застосування, порівнюють з попередніми нормами та зарубіжним, у якому містяться подібні норми. Проте проблема позитивних змін та недоліків КПК досі не вирішена.

У КПК правове регулювання доказування зазнало істотних змін.

Зокрема, ч. 2 ст. 87 КПК передбачає випадки істотного порушення прав людини, а саме вказано: суд зобов’язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння:

1) здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов;

2) отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження;

3) порушення права особи на захист;

4) отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права;

5) порушення права на перехресний допит.

Перелік таких порушень позитивний для практики застосування КПК при доказуванні.

Підкреслюється значення норми ч. 3 ст. 87 КПК: докази, передбачені цією статтею, повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду, крім розгляду, якщо вирішується питання про відповідальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав та свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані. Тобто, норма має практичне значення, уточнює принципи кримінального процесу.

Передбачено п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК порушення права на перехресний допит. Позитивна новела запозичена з метою такого допиту є отримання вкрай потрібної інформації без втрати часу.

Передбачено ч. 2 та ч. 3 ст. 93 КПК шляхи збирання доказів: сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.

Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних

осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому статтею 220 цього Кодексу [2]. Врегулювання цього питання позитивне для практики правоохоронних органів.

Ч. 3 ст. 93 КПК передбачає ініціювання проведення слідчих дій і забезпечення шляхом подання клопотань. Таким чином забезпечується документування та доступ до правосуддя в кримінальному процесі.

До певної міри дискусійним залишається й правове регулювання збирання доказів. Зокрема, встановлене статтею 93 КПК України право «витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок» трактується представниками органів досудового розслідування як норма прямої дії, на підставі якої у своїй звичайній практиці органи досудового розслідування вимагають видати їм певні документи без отримання ухвали слідчого судді на доступ до речей і документів. Така логіка видається не до кінця правильною, адже якщо її застосувати, наприклад, до речей, на які поширюється дія статті 93 КПК, то ми дійдемо висновку, що власник речі зобов’язаний позбавити себе володіння речами лише на підставі запиту органу досудового розслідування, здійсненого на підставі статті 93 КПК.

Думаю, що законодавець, приймаючи новий КПК, аж ніяк не передбачав такого варіанта розвитку подій і надавав статті 93 КПК лише загальний, певною мірою декларативний характер [3].

Прийняття норми, яка міститься в ч. 4 ст. 95 КПК: суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 цього Кодексу. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них [2]. Така норма позитивна для забезпечення принципу безпосередності в кримінальному процесі.

Вказано поняття «докази для дискредитації свідка», в п. 4 ч. 2 ст. 88 КПК: підозрюваний, обвинувачений використав подібні докази для дискредитації свідка [2]. Зазначено поняття «дискредитації свідка», а не його викриття.

У ч. 3 ст. 88 КПК вказане формулювання: докази щодо певної звички або звичайної ділової практики підозрюваного, обвинуваченого, є допустимими для доведення того, що певне кримінальне правопорушення узгоджувалося із цією звичкою підозрюваного, обвинуваченого [2]. Це шляхи до зловживання трактуванням «звички» з боку правоохоронних органів, причому значення терміну «звички» у КПК не міститься.

Побудова норми ч. 1 ст. 89 КПК не зовсім вдала: суд вирішує питання допустимості доказів під час їх оцінки в нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення [2]. Вирішує питання суд в нарадчій кімнаті, проте оцінює докази безпосередньо при дослідженні, адже при визнанні недопустимості доказів це відображається в протоколі судового засідання та інші наслідки для процесу.

Частково врегульовано питання недопустимості доказів в ч. 2 ст. 89 КПК: у разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість

дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате [2]. Питання недопустимості доказів вирішується судовим рішенням, вирок суду просто містить пояснення недопустимості доказу. В даному випадку потрібно визначити допустимість доказу перед вироком.

Повторення нормою ч. 3 ст. 89 КПК права на подання клопотання: сторони кримінального провадження, потерпілий мають право під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими [2].

Передбачено в КПК поняття оцінки доказів у взаємозв'язку: слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [2].

Ч. 6 ст. 95 КПК передбачає: висновок або думка особи, яка дає показання, можуть визнаватися судом доказом, лише якщо такий висновок або думка корисні для ясного розуміння показань (їх частини) і ґрунтуються на спеціальних знаннях в розумінні статті 101 цього Кодексу. Норма підтримує судовий розсуд при кримінальному процесі, проте не чітка. Як інакше можуть називатися такі показання не вказано.

Проте, якщо норма ст. 95 вказує так, то норма ст. 101 КПК передбачає: висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження [2]. Тобто,

безпосередньо або вони стали відомі при дослідженні. Потрібно уточнення норми кримінального процесу.

У ч. 6 ст. 95 КПК не чітко вказано «висновок експерта», адже в ст. 101 КПК передбачено експерта, а потрібно вказати експерт або спеціаліст, варто передбачити експерта, який надає висновок і підписує.

Елемент упередженості у кримінальному процесі: для доведення недостовірності показань свідка сторона має право надати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка [2]. Норма ч. 2 ст. 96 КПК передбачає тільки таке право, проте не вказує порядку надання таких показань, вимоги до них, наслідки для свідка та його репутації та для кримінальної справи взагалі. Крім того, для визнання показань свідка неналежним доказом потрібно буде лише відомості про його минуле. Причому засудження може бути переглянуте за нововиявленими обставинами.

Порушення принципу дослідження доказів безпосередньо в ч. 2 ст. 97 КПК: суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів [2].

Така практика може призвести до неоднозначності тлумачення, причому виняткових випадків не вказано (це важка категорія справ, певні види злочинів, певний злочинець не зрозуміло).

У п. 3 ч. 2 ст. 97 КПК вказано: суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів [2].

При прийнятті цього рішення суд зобов’язаний враховувати обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їх достовірності. Проте, не вказано, як визначити обставини, які викликають довіру, що це може бути показання про побачене вчинення злочину або свідок вчинив злочин.

Цікавою є норма п. 5 ч. 2 ст. 97 КПК: суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів. При прийнятті цього рішення суд зобов’язаний враховувати складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані [2]. Норма суперечить ч. 2 ст. 17 КПК: ніхто не зобов’язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом.

Вказана норма про допустимість показань з чужих слів незалежно від можливості допитати особу у п. 6 ч. 2 ст. 97 КПК: суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів. При прийнятті цього рішення суд зобов’язаний враховувати співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання [2]. Норма може проявляти зацікавленість певних осіб у поданні доказів. Також потрібно знати всі дані про свідка для того, щоб знати ці інтереси.

Можливість допиту передбачається у п. 7 ч. 2 ст. 97 КПК: суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими

правилами допустимості доказів. При прийнятті цього рішення суд зобов'язаний враховувати можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту [2]. Передбачене суперечить ч. 4 ст. 95 КПК. Передбачено тяжкі психічні хвороби у п. 1 ч. 3 ст. 97 КПК при допиті в судовому засіданні: суд має право визнати неможливим допит особи, якщо вона відсутня під час судового засідання внаслідок смерті або через тяжку фізичну чи психічну хворобу [2]. Проте, це суперечить КК, адже такі особи визнаються неосудними і не підлягають допиту в судовому засіданні, як свідки.

Певні кримінально-процесуальні норми не враховують положень КПК. Вказана норма у п. 4 ч. 3 ст. 97 КПК: суд має право визнати неможливим допит особи, якщо вона перебуває за кордоном та відмовляється давати показання [2]. Передбачена міжнародна правова допомога, яка включає також проведення допитів.

Вказано поняття «оригіналу електронного документа» в ч. 3 ст. 99 КПК: оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа – його відображення, якому надається таке ж значення, як документу [2]. Потрібно уточнити дату створення документа.

Список використаних джерел

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. – Суми : ТОВ «ВВП Нотіс», 2012. – 292 с.

3. Новий КПК очима практиків: перші підсумки застосування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua.racurs.ua/343-novyy-kpk-ochyma-praktykiv-pershi-pidsumky-zastosuvannya.

БІЛІНСЬКА Л.В.
студентка Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: викладач кафедри права
Львівського інституту МАУП Неборачок О.І.

СПАДКУВАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ МІЖ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ ТА ІНОЗЕМЦЯМИ

Актуальність теми статті зумовлена тим, що у результаті міграції населення в усьому світі кількість спадкових справ, які ускладнені наявністю іноземного елементу, постійно збільшується. Зі зростанням міграції населення збільшилась трудова міграція та число переселенців, що залишили свої держави з економічних причин. Переселенці часто пов'язані родинними стосунками з громадянами країни свого походження, що і стає підставою для виникнення спадкових справ з іноземним елементом. Число справ стосовно спадкування з іноземним елементом налічує близько 173 справи.

Метою спадкування в міжнародному приватному праві є аналіз спадкових відносин між громадянами України та іноземцями за межами України, правовий аналіз нормативно-правових актів, що регулює ці відносини, а також захисту прав та інтересів спадкодавців та спадкоємців.

З українських авторів проблему міжнародного спадкового права вивчали Фединяк Г., Кисіль В., Толстих В., Кармаза О., Степанюк А. Серед іноземних вчених слід відмітити роботи Боровик О., Горбункової І., Медведєвої І., Панічкиної В., Philip A., Raucent L., De Valkeneer R., Meijers E. M., Erfrecht C., Perrick S., Batiffol H., Revillard M., De Wulf C., Droz G. A. L., Kunz K. H. тощо. У радянській період дослідження проводилися Храмцовим К., Орловою Н., Рубановим А., Кічігіним Л., Гренковою О., Лунцем Л.

У межах будь-якого правопорядку природним явищем є смерть фізичних осіб, що припиняє правоздатність людини і відкриває спадщину. Але кожному окремому правопорядку притаманні національні особливості, пов'язані з традиціями, які, в свою чергу, обумовлені дією релігійних, етнічних, історичних та інших факторів, внаслідок чого правове регулювання спадкових відносин надто ускладнюється. До того ж ці особливості стосуються всіх основних етапів процесу спадкування, починаючи з визначення складу спадщини і закінчуючи процедурою вступу у володіння майном.

Відкриття спадщини – це юридичний факт, внаслідок якого виникають спадкові правовідносини. Підстави відкриття спадщини – смерть спадкодавця або оголошення його померлим.

У сучасному світі мільйони громадян є суб'єктами спадкових відносин, що виникають незалежно від їхньої країни постійного місця проживання, зокрема і в Україні. У разі смерті громадянина України за кордоном або якщо його майно чи майнові права знаходяться за межами України виникає низка правових проблем, серед яких важливе місце належить питанням правового регулювання спадкових відносин.

Спадкове право України та більшості іноземних держав виходить з поєднання двох основоположних принципів: свободи заповіту і охорони інтересів сім'ї, що відповідає першим двом підставам спадкування – за заповітом та за законом. Спадкування за заповітом відіграє провідну роль, оскільки надає можливість власнику на свій розсуд розпорядитися майном на випадок смерті.

Таким чином, у ст. 1222 Цивільного кодексу України чітко зазначено, що спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. Ст.24

ЦК України говорить, що людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою. Основне значення наведеної норми полягає у тому, що вона встановлює засади спадкової правоздатності фізичних осіб, до складу яких входять не лише громадяни України, але й іноземці та особи без громадянства, і яка тим самим вказує, що вони також можуть бути спадкоємцями як за законом, так і за заповітом [1].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 04.02.1994 року, іноземцем визнається особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином іншої держави або держав. Особою без громадянства є особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином [2].

У разі смерті громадянина України за кордоном або якщо його майно чи майнові права знаходяться за межами України виникає низка правових проблем, серед яких важливе місце відводиться питанням правового регулювання спадкових відносин. Колізійні питання спадкування були і залишаються в міжнародному приватному праві чи не найскладнішими. Правові акти спадкового права різних держав характеризуються значними відмінностями у матеріально-правовому та процесуальному врегулюванні спадкових відносин. Зокрема, спостерігається різний підхід до підстав спадкування, форми та змісту заповіту, заповідальної дієздатності громадянина, скасування заповіту, розподілу спадкового майна тощо. До того ж вирішення спадкових спорів, як правило, породжує майнові відносини, що належать до системи відносин власності однієї держави, але взаємодіють із системою власності іншої держави. Це дає підстави кожному із правопорядків претендувати на врегулювання одних і тих самих спадкових відносин, якщо вони ускладнені іноземним елементом.

Законодавство України до поняття «іноземець» відносить іноземних громадян і не відносить осіб без громадянства. За загальним правилом,

правоздатність іноземців визначається за правом держави їх перебування. В Україні іноземцям надається національний правовий режим. Згідно зі ст. 26 Конституції України, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються такими самими правами та свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [2].

Спадкування за заповітом є одним із видів спадкування. Заповіт являє собою волевиявлення спадкодавця, яке спрямоване на визначення юридичної долі його майна після смерті, що складене у формі, яка прописана законом. Метою регулювання спадкових відносин на законодавчому рівні є встановлення такого порядку та вимог до заповіту, які б виключали будь-які сумніви стосовно останньої волі заповідача. За законодавством майже усіх країн світу заповіт, який був складений з порушенням формальних вимог, передбачених законом, може бути визнаний недійсним.

Спадкові правовідносини, які виникають між громадянами України та іноземцями за межами України, мають важливе значення, так як вони встановлюють права та обов'язки учасників даних правовідносин, визначають порядок отримання спадщини, у випадку якщо спадкодавець знаходиться за межами України, а також здійснюють захист інтересів даних суб'єктів.

Спадкове право виконує важливу для забезпечення нормального розвитку цивільного обороту функцію – воно дозволяє не втратити ті права та обов'язки, що виникли за життя у суб'єкта, та гарантує їх перехід до спадкоємців після його смерті, чим забезпечує правонаступництво поколінь. Як відомо, спадкові правовідносини складаються між певними учасниками-спадкоємцями з приводу певного майна – спадщини, що

мають свій зміст, яким є права і обов'язки учасників. Як наслідок постає питання: чи є різниця у тому, що спадкується і ким?

Поняття «спадкування за заповітом» у міжнародному приватному праві являє собою правовий термін, який означає, що коло правонаступників спадкодавця, порядок і умови, на яких це відбувається, визначається не безпосередньо законом, а волею спадкодавця. Воля спадкодавця при цьому повинна відповідати закону за формою вираження і не суперечити закону за змістом, що відповідає положенням національного цивільного права більшості держав. Якщо такої відповідності немає, то закон корегує волю заповідача [3, 27].

За законодавствами майже усіх держав спадкування за заповітом має пріоритет. Спадкування за законом має місце у випадках, коли заповіт або не складений, або його визнано неправильним. У ході формування міжнародного приватного права спадкування за заповітом було нетиповим, проте в міру розвитку права і в силу певних переваг (можливість погодження загального порядку посмертного правонаступництва у правах та обов'язках померлих зі своєрідністю сімейного стану спадкодавця, його відносин з членами сім'ї, родичами, а також іншими близькими йому особами) ця форма спадкування отримала широке розповсюдження і в більшості країн вважається пріоритетною [3, 17].

Науковці вважають, що пріоритет спадкування за заповітом над спадкуванням за законом уявний, і на практиці спадкування за законом зустрічається набагато частіше, ніж за заповітом [4, 75], що обумовлено «сімейним характером спадкування» [5, 62]. Інші ж дотримуються протилежної думки та зазначають, що все більша кількість громадян використовують заповіт, по-перше, для того, щоб визначити долю своєї власності та забезпечити близьких на випадок своєї смерті, і, по-друге, для того, щоб позбавити їх від вірогідних спорів, які можуть виникнути у

зв’язку з поділом майна спадкодавця, і ця кількість має стійку тенденцію до зростання [6, 16].

Українська практика виходить з визнання в Україні всіх прав спадкування, які виникли на підставі відповідних іноземних законів. Важливу роль з охорони спадкових прав українських громадян за кордоном виконують консульські установи України. Повноваження таких установ закріплені у консульських конвенціях. Так, згідно зі ст. 15 Консульської конвенції, яка була укладена Україною з КНДР 8 червня 1994 року, у випадку смерті громадянина акредитуючої держави в державі перебування, компетентні органи держави перебування повинні негайно інформувати про це консульську установу.

У випадку наявності спадщини в державі перебування і за відсутності спадкоємців у цій державі, консульська службова особа має право бути присутньою при складанні опису майна та його запечатуванні компетентними органами держави перебування (ч. 1, 2 ст. 16 Консульської конвенції). Відповідно до статті 37 Указу Президента від 2 квітня 1994 року Консул має право приймати спадкове майно для передачі спадкоємцям, які перебувають в Україні. Слід зазначити, що положення щодо охорони і реалізації спадкових прав громадян України за кордоном містяться також у Консульському Статуті України.

Громадянин України, якому стала відома інформація про відкриття на його користь спадщини за кордоном, має право звернутися за захистом своїх прав до Департаменту консульської служби Міністерства закордонних справ України, вказавши таку інформацію:

1) відомості щодо спадкодавця (ПІБ, дата і місце реєстрації смерті, громадянство, останнє місце постійного мешкання);

2) відомості щодо спадкоємців (ПІБ, родинні, шлюбні або інші зв'язки із спадкодавцем; громадянство місця постійного мешкання, місце мешкання на момент отримання інформації про відкриття спадщини);

3) інформацію щодо майна, яке входить до складу спадщини (дата і місце відкриття спадщини; наявність/відсутність заповіту; склад спадкової маси; місцезнаходження нерухомого майна);

4) відомості щодо особи, від якої надійшло повідомлення про відкриття спадщини, а також осіб, які ведуть справу про спадкування.

Сприянням в розв'язанні спадкових питань за кордоном і розшуком спадкоємців займаються також адвокати Української іноземної юридичної колегії («Укрін'юрколегії»). Таким чином, українські громадяни, які мають право на спадщину і бажають отримати майно, що знаходиться на території іноземної держави, можуть звернутися за допомогою, окрім консулів, також до адвокатів Ін'юрколегії, які спеціалізуються у таких справах.

На сьогоднішній день в конституційних нормах нашої держави зазначається, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. В першу чергу, мова йде про те, що і Конституція України, й інші нормативні акти закріплюють право власності на майно не лише за власними громадянами, але й надають таке право, хоча і обмежено, іноземним громадянам. Так, законодавство України чітко встановлює підстави, умови та випадки набуття іноземцями права власності на нерухоме майно.

Держава може бути спадкоємцем майна як за законодавством України (ст. 1277 ЦК), так і інших держав у випадках, коли у спадкодавця немає спадкоємців ні за законом, ні за заповітом, або всі спадкоємці позбавлені

заповідачем права спадкування, або якщо жоден зі спадкоємців не прийняв спадщини. Таке спадкове майно (що інколи називають відумерлим) по праву спадкування переходить до держави.

Здатність бути спадкоємцем входить до змісту правоздатності фізичної особи і зберігається за нею протягом усього життя, незалежно від приналежності до громадянства будь-якої країни. Передумовою виникнення спадкових відносин з участю іноземних осіб є рух зазначених суб'єктів різних країн через державні кордони й поширення майнових відносин на міждержавному просторі.

Спадкове право консервативне, воно по суті є продовженням і доповненням права власності, містить чимало положень, які з нього випливають, яке діє на певній території у певний період. Нотаріуси за місцем відкриття спадщини приймають заяви спадкоємців про прийняття спадщини або про відмову від неї, видають останнім свідоцтво про право на спадщину. Дана відмова базується на положенні ч. 1, ст. 1221 ЦК України, яка вказує в якості місця відкриття спадщини останнє місце проживання спадкодавця. В той час, як ч. 2 цієї статті наголошує на можливості визначення місця відкриття спадщини за місцезнаходженням нерухомого майна або основної його частини лише при умові, що місце проживання спадкодавця невідоме [1].

Тому найпростішим аргументом нотаріуса, до якого звертається спадкоємець померлої за кордоном особи – власника нерухомого майна в Україні, це відсутність власної відповідної компетенції для видачі свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно та рекомендація звернутися до нотаріуса за місцем останнього проживання спадкодавця.

Крім норм ЦК України та даного закону, питання стосовно спадкування нерухомого майна з іноземним елементом, а саме суб'єктом, вирішується на підставі міжнародних угод між Україною та іноземними

державами. Однією з таких угодою є конвенція «Про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах», яка була ратифікована Україною 10.11.1994 року та набула чинності 14.07.1995 року, й яка у ст. 44 наголошує, що громадяни кожної із Договірних сторін можуть спадкувати на територіях інших Договірних сторін майно чи права за законом або за заповітом на рівних умовах і в тому самому об'ємі, як і громадяни даної Договірної сторони. Крім того у ст. 48 даної конвенції зазначено, що провадження в справах про спадкування нерухомого майна компетентні вести установи Договірних сторін, на території яких знаходиться нерухоме майно. В даному випадку для видачі свідоцтва про право на спадщину нотаріус України перевіряє факт смерті спадкодавця, час та місце відкриття спадщини, наявність підстав для закликання до спадкоємства осіб, які подали заяву про видачу свідоцтва, склад спадкового майна, на яке видається свідоцтво про право на спадщину. Якщо отримані відомості відповідають вимогам закону, то надалі нотаріус вчиняє відповідні дії, які передбачені чинним цивільним законодавством України [2].

Таким чином, приєднання України до даної конвенції від 1993 року є основним з кроків на шляху до всебічного забезпечення належного захисту прав і законних інтересів громадян та осіб, які проживають на її території. Оскільки коло об'єктів спадкування знаходиться в прямій залежності від ряду соціально-економічних особливостей розвитку суспільства та від кола об'єктів права власності фізичних осіб, то діючий ЦК України у ч. 2 ст. 374 зазначає, що іноземці, особи без громадянства можуть набувати права власності на землю (земельну ділянку) відповідно до закону.

Відповідно до ч. 2 ст. 81 Земельного кодексу України іноземні громадяни та особи без громадянства можуть набувати права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення в межах

населених пунктів, а також за межами населених пунктів, на яких розташовані об’єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності [7].

Але підстави виникнення права приватної власності для даної категорії осіб обмежені, тобто вони мають право на підставі цивільно-правових правочинів (за договором купівлі-продажу, дарування, міни, спадкування та ін.), набувати у власність земельні ділянки тільки несільськогосподарського призначення, на яких, як правило, розташовані об’єкти нерухомості. Відповідно до положень ст. 1225 ЦК України право власності на земельну ділянку переходить до спадкоємців, в коло яких входить і іноземний громадянин, на загальних підставах, із збереженням її цільового призначення. У випадку, коли іноземна особа спадкує нерухоме майно, то до неї переходить право власності або право користування земельною ділянкою, на якій воно розміщене. Але у зв’язку з тим, що право заповідача на призначення спадкоємців не обмежене, то існують випадки, коли до складу спадщини, спадкоємцем якої має стати іноземець входить право на володіння земельною ділянкою сільськогосподарського призначення. В такому випадку іноземний громадянин-спадкоємець приймає спадщину відповідно до описаної вище процедури і стає власником даної земельної ділянки, але протягом року така земля підлягає відчуженню. Тобто, іноземець повинен її продати, подарувати або обміняти особі, яка володіє належною земельною правоздатністю (наприклад, громадянину України).

З вищезазначеного зрозуміло, що іноземні громадяни мають право та можливості спадкувати на території України нерухоме майно, що безумовно є для них майновим надбанням. Складність полягає лише у тому, який саме об’єкт нерухомості спадкується. Якщо мова йде про будинки, споруди та іншу аналогічну нерухомість, крім землі, то до права

власності іноземних громадян на зазначені об’єкти, які розташовуються на території України, не застосовується жодних обмежень. Тобто, спадкування такого роду майна здійснюється на загальних підставах, які є спільними як для українських, так і іноземних громадян.

Що ж стосується земельної ділянки, то тут ситуація дещо інша, іноземець має право спадкувати землі як сільськогосподарського, так і несільськогосподарського призначення. Але у цьому випадку щодо іноземців діють певні обмеження, а саме: іноземець має право спадкувати земельну ділянку несільськогосподарського призначення лише в межах населених пунктів, а також за межами населених пунктів, на яких розташовані об’єкти нерухомого майна, що належать йому на праві приватної власності. Тобто, мова йде не про всі землі несільськогосподарського призначення, а лише про ті, на яких розташовані об’єкти нерухомості, що безпосередньо пов’язані з землею та перебувають у приватній власності іноземця. Якщо іноземний громадянин успадкує земельну ділянку сільськогосподарського призначення, то повинен буде протягом року її відчужити. Зазначені обмеження не можна назвати ані надбанням, ані втратою, адже іноземний спадкоємець не позбавляється права спадкувати земельну ділянку, а лише зазнає обмежень стосовно права власності на зазначене нерухоме майно. Доречно зауважити, що цивільне законодавство нашої країни не просто позбавляє іноземного власника права власності на сільськогосподарську землею, а надає йому можливість самостійно її відчужити, натомість отримавши матеріальну винагороду, що свого роду є альтернативним надбанням. Таким чином, норми спадкового права України досить демократично та детально регулюють питання, що стосуються спадкування іноземними громадянами нерухомого майна на території України.

Підсумовуючи наведене можна дійти висновку що, українська практика виходить з визнання в Україні всіх прав спадкування, які виникли на підставі відповідних іноземних законів. Іноземцям в Україні стосовно спадкування ніяких обмежень не встановлено. Їм надається національний режим незалежно від того, проживають вони в Україні чи ні. Права спадкування, які виникли за кордоном, повністю визнаються в Україні. Ст. 13 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» закріплює, що іноземці та особи без громадянства можуть, відповідно до законодавства України, мати у власності будь-яке майно, можуть успадковувати і заповідати його. Двосторонні договори України і Конвенція СНД 1993 року побудовані на тому самому принципі – іноземці можуть успадковувати на рівних умовах і в тому самому обсязі, що і громадяни даної держави.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – С. 461.

2. Про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах : Конвенція від 22.01.1993 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 44. – Ст. 2824.

3. Никонова М. В. Правовое регулирование наследования по завещанию с иностранным элементом : дисс. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Никонова Мария Валерьевна. – М., 2007. – 179 с.

4. Васильченко В. В. Юридичні факти в динаміці спадкового правонаступництва / В. В. Васильченко // Вісник Запорізького державного університету. – 2003. – № 1. – С. 74–78.

5. Никитюк П. С. Наследственное право и наследственный процесс. Проблемы теории и практики / П. С. Никитюк. – Кишинев : Штиинца, 1973. – 258 с.

6. Богданова А. А. Завещание как сделка в наследственном праве России : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Богданова Анастасия Андреевна. – М., 2005. – 199 с.

7. Земельний кодекс України від 25.10.2001 // Відомості Веррховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.

БЛАЖЕВСЬКИЙ П.І.
студент Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права Львівського інституту МАУП
Граб М.І.

ОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МАТЕМАТИЧНОГО ДОВЕДЕННЯ У ПРАВІ

У сучасному світі доказ став невід'ємною частиною раціональної культури. Без нього важко уявити існування науки і права, оскільки будь-яке висунуте положення набуває статусу науковості або правомірності, лише пройшовши через процедуру доведення. Будучи найбільш надійним засобом отримання істинного знання про предмет дослідження, доказ дає можливість вченим і юристам обґрунтовувати висновки, отримані в процесі пізнання. Ці висновки мають високий ступінь достовірності.

Особлива увага приділена новому підходу до переоцінки основних постулатів доказового математично-правового способу мислення.

Проблемним питанням математично-правового доказування присвятили свої праці В. Д. Арсеньєв, А. А. Эйсман, В. Д. Спасовіч, Г. Вейль та інші.

Як справедливо зазначив В. Я. Пермінов, «найвидатніші мислителі античних, середніх віків і нового часу намагалися лише пояснити непорушність математичних істин, але ніколи не ставили їх під сумнів» [1, с. 3].

Деякі вчені вважають, що витоки несуперечності математичного доказу криються в тому, що ця наука порівняно рано знайшла власні виразні засоби і заговорила на формальній мові. Звичайно, це був вимушений крок, оскільки природна мова через її недостатню точність не цілком підходила аналітичній науці як засіб дослідження. На думку Б. В. Бірюкова «природна мова, чудово пристосована для передачі внутрішнього стану людини, але вона мало придатна для точного безпристрасного наукового аналізу, оскільки її елементи не володіють однозначністю сенсу, мають масу важко вловимих відтінків, а її слова змінюють своє значення з часом, іноді набуваючи прямо протилежного змісту» [2, с. 19].

Що ж стосується засобів юридичного доказування, то тут ми маємо справу з фактами, які констатуються в більшості своїй людьми, не звиклими до спостереження і фіксації явищ. Ці факти можуть викликати у різних людей різні емоції, що впливає на об’єктивність спостереження, фіксації і відтворення. На цю обставину звертає увагу В. А. Лекторський: «Сприйняття як вид пізнання ... передбачає осмислення, розуміння, тлумачення побаченого… Психологи на цей рахунок говорять так, що сприйняття об’єкта здійснюється в результаті складного процесу зіставлення сенсорної інформації з тими об’єктними еталонами, які записані в пам’яті. Причому в процесі цього зіставлення можливі й помилки... Процес сприйняття – це постійне вирішення завдань особливого роду, своєрідний вид мислення, візуальне мислення. Суб’єкт може сприймати і такі сторони об’єктів, які не впливають на його органи

почуттів. Разом з тим існують такі предметні зміст, які в принципі не можуть бути вбудовані в чуттєву тканину і, отже, не можуть бути чуттєво сприйняті» [3, с. 143]. На підтвердження цього можна навести таке висловлювання фахівців з психології сприйняття: «Сприйняття ... скоріше схоже не на сліпе копіювання дійсності, а на творчий процес пізнання, в якому, мабуть, як і у всякій творчості, присутні елементи фантазії» [4, с. 65].

Розраховувати на абсолютно надійні компоненти юридичного доказування не доводиться, оскільки не існує таких засобів доказування, з яких можна було б почерпнути фактичні дані, які не викликають ніяких сумнівів в їх достовірності до того, як вони оцінені в сукупності зі всіма іншими доказами. Недостатня надійність засобів доказування полягає в тому, що юриспруденція використовує у своїй практиці природну мову, яка не завжди об'єктивно висловлює думки і почуття людини. Ще В. Д. Спасовіч звертав увагу на те, що «з недосконалості наших органів випливає, що ця достовірність, якої людина домагається щосили, не може бути безумовна, а тільки відносна. Нас зваблюють не раз наші почуття; розум наш короткозорий, обмежений і помислити не може про те, щоб охопити всю істину, поєднати в собі неосяжне, безмежне» [5, с. 8].

Передбачаючи перераховані особливості засобів юридичного доказування, законодавець визнав за необхідне сформулювати вимогу допустимості, яка застосовується до всіх засобів юридичного доказування. Допустимість оцінюється як формальне поняття, що означає відповідність джерела фактичних даних і демонструє його процесуальні форми вимогам закону. Інакше кажучи, якщо навіть доказ відноситься до справи, але отриманий з джерела, не передбаченого законодавцем, чи прибраний в неналежну процесуальну форму, то доказової сили він не матиме. Більш того, враховуючи особливості сприйняття юридичних доказів, судовим

доказуванням займаються не будь-які, що бажають отримати знання по судовій справі люди, а лише спеціально уповноважені законом особи. Так, законодавець, шляхом своєрідної формалізації, намагається максимально поліпшити якість використовуваних доказів.

В. П. Казарян вважає, що математика є не строго формальною, а змістовною наукою. Вона має справу з безпосереднім сприйняттям, хоча б тільки й уявними в розумі, об'єктами. Потім вона піднімається до більш складних об'єктів лише в тій мірі, в якій це дозволяє зробити інтуїтивно ясна операція конструювання. Автор підкреслював важливу роль інтуїції в математиці, чітко розділяв два рівні в математичному міркуванні: змістовний (інтуїтивний) і формальний (лінгвістичний). Він відкидав ідею про те, що достовірність математичного міркування визначається виключно його лінгвістичної формою і підтверджується лише формальною правильністю суджень і умовиводів [6, с. 40–41].

Ми пропонуємо ввести в юридичну практику кількісні поняття, що мають чисельне значення. На їх основі є можливим використовувати певні математичні концепції в праві. Вони підвищують здатність суб'єктів доказування оцінювати дійсність. З цієї точки зору, чим більше явищ і процесів ми зуміємо виміряти і представити в кількісній формі, тим більш точне уявлення будемо мати.

Відповідно до цієї концепції чіткої межі між ймовірністю і достовірністю не існує. Імовірність поступово зростає в міру накопичення аргументів, асимптотично наближаючись до одиниці, але ніколи не досягаючи її, а достовірність розуміється як дуже висока ступінь імовірності, близька до одиниці.

Відстоюючи імовірнісну схему доведення, Ю. К. Орлов відзначає: «можливість отримання висновку шляхом дедукції зустрічається вкрай рідко, і накопичення аргументів здійснюється в основному за правилами

ймовірнісної логіки» [7, с. 127]. Та ж думка підкреслюється В. Д. Арсеньєвим: «у минулому оцінка доказів як розумовий процес вивчалася з позиції традиційної двозначної логіки. Це виявилося недостатнім для опису структури оцінки доказів. За допомогою засобів ймовірнісної логіки було показано, що у міру накопичення доказів і їх спростування ступінь правдоподібності доказу зростає, поки, нарешті, їх сукупність не стає достатньою для достовірного висновку» [8, с. 55].

Таким чином, імовірнісна схема доказування пов'язана з математичною інтерпретацією поняття ймовірність. Тут безпосередньо використовується теорема, відома в теорії ймовірностей як теорема множення ймовірностей, і її наслідки [9, с. 30]. Вона показує, як у міру накопичення доказів падає ймовірність їх випадкового збігу, а, отже, зростає імовірність винності підозрюваного, наближаючись до достовірності.

П. Лаплас, розвиваючи теорію ймовірностей як математичну науку, зробив спробу побудови імовірнісних моделей оцінки судових доказів. У своїй книзі, написаній в 1814 р., він намагається знайти об'єктивні критерії оцінки судових доказів, використовуючи математичні методи: «зважаючи на те, що більша частина наших суджень заснована на імовірності показань свідків, дуже важливим є підпорядкувати її обчисленню» [10, с. 106].

Застосування тією чи іншою наукою математичних методів дослідження можна розглядати як показник зрілості цієї науки.

Список використаних джерел

1. Перминов В. Я. Развитие представлений о надежности математического доказательства / В. Я. Перминов. – 2-е изд. – Москва : Эдиториал УРСС, 2004. – 240 с.

2. Бирюков Б. В. Жар холодных чисел и пафос бесстрастной логики. Формализация мышления от античных времен до эпохи кибернетики / Б. В. Бирюков, В. Н. Тростников. – Москва : Знание, 1977. – 191 с.

3. Лекторский В. А. Субъект, объект, познание / А. А. Лекторский. – Москва : Наука, 1980. – 359 с.

4. Вергилес Н. Ю. Проблема адекватного образа / Н. Ю. Вергилес, В. П. Зинченко // Вопросы философии. – 1967. – № 4. – С. 63–72.

5. Спасович В. Д. О теории судебно-уголовных доказательств: в связи с судоустройством и судопроизводством / В. Д. Спасович. – Перепеч. с изд. 1861 г. – Москва : ЛексЭст, 2001. – 112 с.

6. Казарян В. П. Математика и культура : учеб. пособ. / В. П. Казарян, Т. П. Лолаев. – Владикавказ : Изд-во Сев.-Осет. гос. ун-та, 1999. – 240 с.

7. Орлов Ю. К. О соотношении и содержании категорий истины и достоверности в судебном доказывании / Ю. К. Орлов // Вопросы борьбы с преступностью : [сб. ст.]. – Москва, 1976. – Вып. 25. – С. 127-141.

8. Арсеньев В. Д. Практическая достоверность в уголовно процессуальном доказывании / В. Д. Арсеньев // Проблемы надежности доказывания в советском уголовном процессе : сб. – Москва, 1984. – С. 215–219.

9. Гнеденко Б. В. Элементарное введение в теорию вероятностей / Б. В. Гнеденко, А. Я. Хинчин. – 7-е изд., доп. – Москва : Наука, 1970. – 167 с.

10. Лаплас П. Опыт философии теории вероятностей : пер. с нем. / П. Лаплас. –Москва : [Б. и.], 1908. – 206 с.

ВЄРЕНЦОВА Д.О.
студентка Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: викладач кафедри права
Львівського інституту МАУП Неборачок О.І.

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО УКЛАДЕННЯ З ІНОЗЕМЦЯМИ

Галузь сімейного права у системі розвитку суспільних відносин розвивається з самого початку становлення людства. Як в Україні, так і на міжнародній арені сучасне сімейне законодавство постійно доповнюється новими законодавчими актами та підлаштовується під засади сучасного суспільства.

Згідно з Конституцією України, шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка, та кожен із подружжя має рівні права та обов'язки. Це означає, що правочини, які стосуються заснування шлюбно-сімейних відносин між двома людьми, мають мати добровільну основу та спиратись на спільне рішення обох сторін. Категорично не допускається будь-яке примушування.

З часом все більше набирає популярність такий спосіб домовленості між основними суб'єктами сімейного права – чоловіком та жінкою, як шлюбний договір. Шлюбний договір – це цивільний правочин, що базується на домовленості наречених або подружжя відносно встановлення майнових прав та обов'язків подружжя на період існування та припинення шлюбу. Шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки, а також можуть бути визначені майнові права й обов'язки подружжя як батьків. Однак шлюбний договір не регулює особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми; не може зменшувати обсягу прав

дитини, які встановлені СК України, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно невигідне матеріальне становище.

Елементи шлюбного договору (наприклад, «змовини» батьків чи родичів наречених про майновий внесок у добробут майбутньої сім'ї – придане нареченої, «віно» нареченого) спостерігаємо на ранніх етапах розвитку України, тож можна зробити висновок, що шлюбний договір є одним з найдавніших правових інститутів України. Але на початку XX століття він частково втратив популярність.

Шлюбний договір – це, перш за все, угода про вирішення спірних питань життя сім'ї, укладена між особами, які вступають у шлюб, або подружжям. Згідно з частиною третьою статті 93 Сімейного Кодексу шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми. Отже, подружжя не зможе, передбачити якісь обов'язки особистого характеру по відношенню один до одного, а також особисті немайнові відносини між ними та дітьми. Добре це чи ні – покаже практика. Питання щодо врегулювання відносин, які виникають при укладенні шлюбного договору в Україні, було досліджено такими науковцями, як З. Ромовська, І. Жилінкова, Ю. Шемшученко, О. Ульяненко, А. Слєпакова, Б. Гонгало, П. Крашенніков, М. Антоколоська. Зараз шлюбний контракт найбільш поширений у країнах Західної Європи, в Америці та Канаді. Такою популярністю він зобов'язаний потужним феміністичним рухам і боротьбі жінок за свої права, рівноправність чоловіка і жінки у шлюбі. Найчастіше шлюбний контракт оформлюють заможні люди – політики, бізнесмени, співаки, зірки кіно.

На сьогодні правовими актами, що регулюють відносини у сфері укладення шлюбного договору, є Цивільний кодекс України, Сімейний

кодекс України та Закон України «Про міжнародне приватне право», у якому шлюбний договір отримав колізійне правове забезпечення.

Головною та чи не єдиною функцією шлюбного договору є вирішення питання щодо поділу майна у випадку розлучення подружжя. Шлюбний договір суттєво спрощує процес розлучення у судовому порядку. До прикладу, коли чисельність майна велика і потребує встановлення багатьох деталей, дотриматись рамок строку розгляду справ майже неможливо. Справа щодо поділу майна може бути ускладнена через збирання доказів, питання оцінки цього майна, тривалістю проведення експертиз тощо, коли при вчасному укладанні шлюбного договору це не потрібно.

Дуже часто шлюбний договір має місце при реєстрації шлюбу між громадянами України та іноземцями. Так, відповідно до ст. 2 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземці та особи без громадянства мають ті ж права і свободи та виконують ті ж обов'язки, що і громадяни України, якщо інше не передбачено Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України. Стаття 18 цього ж закону зазначає що іноземці та особи без громадянства мають рівні з громадянами України права і обов'язки у шлюбних і сімейних відносинах. Тобто, громадяни інших держав та особи без громадянства мають повне законне право укладати шлюб та шлюбний договір з громадянами України. За кордоном, на відміну від нашої країни, шлюбний договір вже досить давно став нормою, що забезпечує цивілізовані відносини, і укладення шлюбних договорів є звичайною справою, особливо при укладенні повторних шлюбів.

Статистичні дані, наведені на офіційному сайті Міністерства юстиції України, свідчать про вузький спектр використання шлюбних договорів українцями, а саме лише 9 000 договорів за останні 9 років. До того ж

нотаріальна практика зазначає, що найчастіше шлюбні договори укладаються подружжям, де один з них іноземець.

Порядок укладення шлюбного договору з іноземцями не має окремого регулювання у законодавстві. Зазначено тільки те, що подружжя може обрати для регулювання майнових наслідків шлюбу право особистого закону одного з подружжя або право держави, у якій один з них має звичайне місце перебування, або, стосовно до нерухомого майна, право держави, у якій це майно знаходиться. Тобто, шлюбний договір між українцями та іноземцями може укладатись на території та за законами тієї держави, громадянином якої є один з них, або за країною походження об'єктів цього договору, залежно від їх вибору. При укладенні контракту між громадянами України нотаріально засвідчується 3 екземпляри, а при угоді з іноземцем може знадобитись 4, останній для пред'явлення за вимогою в дипломатичну установу іншої держави.

В більшості випадків ініціаторами укладення такого договору є саме іноземці. По-перше, таким чином можна уникнути багатьох шлюбів заради майна. Також у суспільстві існує думка, що даний правочин є так званою психологічною «перевіркою» одного з подружжя на чистоту його намірів. Людина, яка бажає вступити у шлюб для власної матеріальної вигоди, навряд чи захоче укладати такий контракт. По-друге, шлюбний договір не провокує розлучення, а в більшості випадків утримує від нього.

Сучасні науковці вважають, що незважаючи на переконання більшості, що укладення шлюбного договору – це ознака недовіри до другого подружжя, розширення практики його укладення заслуговує на підтримку та подальше дослідження та вдосконалення його правозастосування. І хоча практика укладення шлюбного договору в Україні є наразі не досить розвинутою, але хочеться сподіватися, що найближчим часом інститут шлюбного договору стане більш поширеним

явищем і серед середнього классу нашого населення, а не залишиться пріоритетом заможних іноземних громадян.

Інформування населення про існування та порядок укладення шлюбного договору – це запорука успіху популяризації цього правочину як звичного процесу при утворенні сім'ї та гарантії міцного шлюбу.

Список використаної літератури

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.96 р. // Відомості ВРУ. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст.135.

3. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. – Київ : Паливода А.В., 2013. – 200 с.

4. Сімейне право України : підручник / за ред. Ю. С. Червоного. – Київ : Істина, 2010. – 400 с.

5. Сімейне право України : підручник / [Т. О. Ариванюк, І. А. Бірюков, В. С. Гопанчук та ін.] ; за ред. В. С. Гопанчука. – Київ : Істина, 2002. – 304 с.

6. Дякович М. М. Сімейне право України : навч. посіб. / М. М. Дякович. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2012. – 552 с.

7. Редька Р. Укладення шлюбного договору – варто чи ні? / Руслан Редька // Галицкие контракты. – 2013. – № 9.

8. Даниленко Т. Якби шлюбні контракти в Україні укладали частіше, не було б стільки сімейних спорів / Тетяна Даниленко // Юридичний журнал. – № 3 (153). –Київ : ТОВ ВО «ЮСТІНІАН», 2015. – С. 8-10.

9. Фоменко А. Укладення шлюбного договору та його наслідки / Анна Фоменко // Юридична газета. – 2015. – 25 серп. – № 34 (480). – С. 18.

ГРАБОВИНСЬКА М.-І.Ф.
студентка Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: заступник директора з безпеки та ділової інформації Львівського інституту МАУП,
старший викладач кафедри права Гулій А.М.

ПІДТРИМАННЯ ВІДКРИТОСТІ СУСПІЛЬСТВА ІЗ ВРАХУВАННЯМ АНТРОПОВІДПОВІДНОСТІ ПРАВА

У процесі демократичної трансформації сучасного українського суспільства відбувається докорінна зміна ролі права, яке набуває рис основного ціннісного орієнтиру, однієї з фундаментальних суспільних засад [2, с. 3]. Гуманістична спрямованість реформування правової системи України, яка відображена у положенні Конституції України про визнання людини найвищою соціальною цінністю, зумовлює необхідність врахування її участі у процесах створення та реалізації права [3, с. 109].

Стає важливим дослідження права з погляду тієї науки, яка вивчає закономірності правового буття людини в об'єктивно існуючій нормативній системі, тобто з позицій антропології. Тож, зважаючи на це, актуальним є дослідження антропних властивостей права, пізнання яких дасть змогу створити належні правові механізми для створення відкритого суспільства та його перманентного підтримання в стані відкритості.

На даний час проблеми антропології права [4, с. 10], продовжують привертати увагу вітчизняних та зарубіжних вчених. Наступну проблематику досліджували В. Бабкін, А. Заєць, О. Зайчук, М. Козюбра, С. Максимович, Ю. Оборотов, М. Орзіх, П. Рабіновіч, В. Селіванов, О. Скакун, С. Сливка, С. Тимченко, М. Цвік, В. Шкода, С. Алексєєв, В. Бачинин, К. Джарві, Ф. Ейдлін, Д. Керімов, А. Ковлер, М. Марченко, В. Нерсесянц, М. Ноттурно, В. Садовський, Х. Харт, Л. Фуллер, Л. Явич та ін.

Вітчизняна юридична наука в цілому ще й досі не вимірює людиною свій об’єкт. Тому нині вона залишається або класичною, або модерною, не досягаючи рівня «постнекласичної науки» [5]. «Саме в гуманітарних науках, наука вперше зіткнулась з особливим типом об’єктів, які належать до таких, що саморозвиваються, людиновимірним системам, де людина і його діяльність стають компонентом та системоутворюючим чинником системи» [6, с. 64].

Метою статті є встановлення антропних властивостей права. Серед завдань слід зазначити здійснення концептуального аналізу права крізь призму його антропності; встановлення ролі та значення антропних властивостей права для розбудови відкритого суспільства.

За К. Поппером, суспільства бувають відкритими і закритими. При цьому, на його думку, для людства має значення лише перший вид, оскільки за умови побудови відкритого суспільства можна говорити про успішний розвиток людської цивілізації, що обумовлюється природою цього суспільства.

Визначальною ознакою є відкритість усіх сфер суспільного життя. Як зазначив К. Поппер: «У відкритому суспільстві індивіди змушені ухвалювати особисті рішення» [7, с. 196]. Попперівська теорія відкритого суспільства ґрунтується на принципі змінюваності навколишнього світу, в тому числі суспільства. Члени останнього мають своєчасно відстежувати зміни природи, адекватно оцінювати їх та, врешті, ухвалювати особисті рішення, які є передумовою динамічного розвитку людської спільноти.

Це суспільство діє так, як треба діяти, а не так, як це записано у наявних нормах. Члени та інститути відкритого суспільства не відчувають себе приреченими до розвитку подій саме у такому порядку, як це визначено в наявних правилах, адже, якщо стає очевидним, що правила вже не діють, то громадяни не заперечують цього факту. Усвідомлюючи

відносну сталість правових норм та необхідність їх адекватної зміни, члени відкритого суспільства не ставляться до права магічно.

Раціональне, наукове і вільне право стає можливим завдяки емансипації індивідів від усіх родинних, територіальних і місцевих зв'язків, від забобонів і вірувань, від успадкованих традиційних форм, звичок і обов'язків [8, с. 212]. Щоб правові норми сприяли відкритості та розвитку суспільства, потрібно створити механізми для своєчасного і повного пізнання природи людини та її спільнот. Тобто варто розуміти антропні властивості права, щоб приймати актуальні правові норми, запровадження яких справді потребують нові суспільні відносини, та які ефективно регулюватимуть їх, підтримуючи єдність суспільства і держави та забезпечуючи порядок [9, с. 163].

Краще зрозуміти суть функціонування правової реальності допомагає також вивчення змісту динаміки взаємодії людини із соціальним середовищем. Так, в правовідносинах людина керується, поряд з правосвідомістю, також економічними, політичними, релігійними, етичними мотивами. Це означає, що пізнаючи право, варто приділяти увагу всім областям людського життя та знанням про нього.

В природі людини обов'язково наявні вихідні першофеномени чи архетипи тих нормативно-ціннісних конструкцій, які визначають її морально-правову поведінку. Під час створення чи, навпаки, руйнування правової реальності людина керується передусім якостями своєї людської природи, спираючись на власні життєві сили. Установки свідомості та підсвідомості призводять до появи духовних і практичних формоутворень правового характеру, що потрібно брати до уваги під час спроби пояснити певні процеси, що відбуваються у правовій реальності [10, с. 28–29; 11, с. 48].

Лише завдяки антропології можна отримати спеціальні знання і навички, щоб допомагати владі підпорядковувати своїй волі місцеві племена чи народи. Знання з антропології, а також врахування належною мірою вимог реальної економічної і соціальної обстановки в суспільстві [12, с. 32] перетворювали таке управління на непомітне нав'язування волі метрополії [13, с. 199–200].

Право опосередковує соціальну волю людини, тобто воно надає міжсуб'єктним відносинам цивілізованої форми. При цьому основним структурним елементом таких відносин є суперечливості [10, с. 30]. Воля у праві – це здатність особи до вибору мети діяльності та до внутрішніх зусиль, необхідних для її втілення, унаслідок якої підтверджуються і реалізуються правові цінності, визнані розумом. Воля обмежується розумом, завдяки чому вона отримує орієнтири та не призводить до негативних наслідків [14, с. 8].

Розум та воля як антропологічні основи права мають бути взаємодоповнювальними поняттями. Розум та воля діють у формі здорового глузду, який є початковим рівнем мислення, який оперує вже існуючими поняттями. Він є тією основою, на яку спирається позитивне право [14, с. 9]. Саме орієнтація на здоровий глузд, що призводить до вчасної відмови від застарілих моральних і/або правових норм, сприяє позитивній активності індивідів і відкритості суспільства.

Людина постійно прагне розширити межі антропосфери. Саме внутрішні якості людини змушують її або залишатися в нормативно-правових межах, або порушувати їх. У цьому зв'язку важливим стає визначення тих якостей людської природи, на які спрямована практика правових обмежень його соціальної активності, а також які форми правової нормативності відповідають людській природі, а які ні та чому [15, с. 9].

За необхідності врівноважувати чи блокувати ті форми людської поведінки, що загрожують соціальному порядку, суспільство має створювати ефективні правові норми, підкріплюючи їх дію за допомогою організаційно-управлінських засобів. Норма права по суті є типовою моделлю реагування суспільства на повторювану форму деструктивної активності індивідів [10, с. 31–32; 11, с. 51].

Оскільки завдання права полягає в тому, щоб захищати позитивну діяльність особи та обмежувати негативні форми діяльності, то можна стверджувати, що право виникає як відповідь цивілізації на активність індивіда. Тобто воля до самоствердження, творчості та свободи потребує корегування волею до порядку. Право має оберігати ті необхідні ступені свободи, без яких не можлива ані творчість, ані повноцінна людська життєдіяльність. Воно завжди має обмежувати свободу, якщо вона переходить у свавілля чи починає загрожувати свободі інших громадян, шкодити основам цивілізованості, державності й соціального порядку [10, с. 32; 7, с. 128–129].

Людина для реалізації безумовних цінностей повинна осмислено ставитися до процесів у суспільстві та механізмів їх реалізації (у тім числі правових). За цих умов індивід зможе оцінити свої діяння і вникнути в їх сутність, що робить людину самостійною у поглядах на добро та зло, права і обов’язки, її місце в суспільстві та державі[16, с. 9]; бути здатним до самостійного вольового вибору на підставі пізнаних універсальних цінностей, висування таких ідей, що сприятимуть розвитку суспільства тощо [14, с. 10]. Сприятливою для відкритого суспільства моделлю поведінки індивіда є автономна модель поведінки, яка орієнтується на власні принципи, що збігаються з універсальними, тобто беруть до уваги інтереси всіх членів суспільства [17, с. 42].

В діяннях особи простежується її залежність від низки обставин (власної ціннісної позиції, існуючих норм, культури, мови, моди, громадської думки, лібідо, сфери підсвідомості, неявних установок тощо), тобто від об'єктивних природних умов та чинників психофізіологічного порядку [18, с. 177]. Тому для утвердження в суспільстві правових цінностей важливо, щоб особа повною мірою усвідомлювала свою залежність від цих чинників і зважала на них [19, с. 8].

Варто також зазначити, що перепоною на шляху до відкритості суспільства є якраз нездатність права допомогти людині здолати власні внутрішні суперечності, знайти оптимальний, соціально схвалюваний шлях, засоби і способи вирішення конфлікту, тобто убезпечити людину від вчинення злочину. Важливу роль відіграє держава, яка має змінюватись так, щоб її громадяни знаходили можливість вести себе законослухняно з усіма ознаками цивілізованості та культури. Суспільство, своєю чергою, має сприяти індивідові в отриманні ним належних виховання та освіти.

У цьому зв'язку важливим стає досягнення цивілізацією такого рівня розвитку, де будуть створені умови для появи не лише «людини політичної» (Аристотель), а «людини юридичної» (Ж. Карбоньє). Адже якщо людина соціальна схильна майже рівною мірою як до творення, так і до руйнування, то людина юридична – це той тип цивілізованого індивіда, який здатний самостійно перерозподіляти свою енергію і вводити свої інстинкти в межі права [10, с. 33–34]. Основними рисами людини юридичної є вміння грати соціальні ролі в контексті цивілізованих правовідносин, наявність розвиненої правосвідомості і готовності керуватися у власних діях мотивами, які виходять з його сфер. Наявність достатньої кількості таких індивідів у суспільстві має сприяти його відкритості та розвитку.

Тут доцільним також буде зауважити, що в історії руських правових інститутів особа заслонялася сім'єю, громадою, державою і не отримала свого правового визначення, було визнано, що весь суспільний розвиток залежить від того, яке положення займає особа. Тому навіть зміна суспільних напрямів характеризується заміною однієї формули стосовно особи іншою [4, с. 7] без ґрунтовного розроблення ідеї правової особи.

Право є волею найвищих світських авторитетів, втіленою у владно-регулятивних приписах та діях, спрямованих на підтримання суспільного порядку. Право має владний характер, сприймаючи соціальну дійсність як дещо змінюване, держава постійно висуває до неї різні вимоги, наполягаючи на їх виконанні, прагнучи підпорядкувати її своїй волі і тримати під постійним контролем найважливіші прояви суспільного життя. Для збереження своєї відкритості суспільство має створити таку систему інститутів, яка б давала йому змогу стримувати державу від надмірного втручання у своє життя. В основу такої протидії покладено волю особистостей, яка є для них первинним імперативом, що виходить від найвищого морального авторитету, тобто від їхньої власної совісті. Врешті, право має бути реститутивним, тобто таким, що самооновлюється, адже суспільство зацікавлене у відновленні соціальної рівноваги, яка порушується внаслідок проявів насилля з боку окремих осіб чи держави [20, с. 35], важливо створити, розвинути визначені процедури, умови комунікації [21, с. 39].

Важливою гарантією дотримання прав і свобод людини, а відповідно, відкритості суспільства, є також наявність і дієвість демократичної конституції [22, с. 241].

К. Поппер зазначав, що лише нежива природа не робить помилок, а людині, і, зокрема, законодавцям властиво помилятися. Є безліч способів, серед яких та чи інша норма права може схибити з погляду її власних

цілей; невдалими можуть виявитися її основна структура, деталі формулювання, концепція фактичних обставин, на які вона розрахована тощо [23, с. 73]. За допомогою розуму неможливо сформувати правову систему так, щоб підготувати право до кожного повороту людських справ [19, с. 52, 138, 140–141].

Зважаючи на вищевикладене можна зробити висновок про те, що право подібне до людини, воно як і людина, здатне до адаптації чи до утвердження нових новаторських ідей та принципів. Завдяки праву відбувається складний процес пристосування один до одного соціуму та індивіда, держави та громадянина. Право є способом існування соціальних якостей особистості, тому воно забезпечує чи має забезпечувати їй об'єктивно детермінований масштаб свободи, що юридично гарантує можливість її участі у творчому творенні та використанні матеріальних і духовних благ, а також інших соціальних цінностей [24, с. 72]. При цьому нормотворчі зусилля індивіда виходять за межі існуючих правових стереотипів, у перспективи розвитку соціальності. Крім того, залежно від того, як створюються та змінюються правові приписи, наскільки вони відповідають природі суспільства та його членів, від знання, розуміння і ставлення останніх до цих норм та до необхідності їх постійної зміни, залежить відкритість суспільства.

Отже, ми маємо пізнавати та створювати право, повною мірою усвідомлюючи антропоморфність його природи. Змінюючи правові норми, необхідно досягати належного рівня антроповідповідності права. Лише за цих умов ми отримаємо змогу використати право для забезпечення відкритості суспільства, що є визначальною передумовою подальшого успішного розвитку людства.

Список використаних джерел

1. Гумилёв Л. Этногенез и биосфера земли / Л. Гумилёв. – Москва : Эксмо, 2007. – 736 с.
2. Максимов С. Правова реальність як предмет філософського осмислення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2002. – 38 с.
3. Анохін Ю. Юридична антропологія: до характеристики її предмета / Ю. Анохін // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 7. – С. 100–110.
4. Бігун В. Людина в праві: аксіологічний підхід : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 / Нац. акад. внутр. справ України МВС України. – К., 2004. – 21 с.
5. Стёпин В. Теоретическое знание / В. Стёпин. – Москва : Прогресс-Традиция. – 2000. – 744 с.
6. Гуманитарная наука как предмет философско-методологического анализа : [материалы круглого стола] // Вопросы философии. – 2007. – № 6. – С. 57–82.
7. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т. 1. / К. Поппер. – Київ : Основи, 1994. – 444 с.
8. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство / Ф. Тьоніс ; [пер. з нім. Н. Комарова, О. Погорілий]. – Київ : Дух і літера, 2005. – 262 с.
9. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т. 2. / К. Поппер. – Київ : Основи, 1994. – 494 с.
10. Бачинин В. Антропосоциологические проблемы права: методология и эмпирия / В. Бачинин // Известия высших учебных заведений. Правоведенье. – 2001. – № 3. – С. 27–39.
11. Оборотов Ю. Юридическая антропология – новое измерение права / Ю. Оборотов // Юридический вестник. – 2000. – № 1. – С. 48–52.

12. Козюбра М. Демократія і перебудова / М. Козюбра, Є. Бурлай, А. Заєць. – Київ : Політвидав України, 1988. – 171 с.

13. Клак Хон К. Зеркало для человека. Введение в антропологию / К. Клак Хон ; [пер. с англ. под ред. А. Панченко]. – СПб. : Евразия, 1998. – 352 с.

14. Трофименко В. Розум та воля як антропологічні основи права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2004. – 20 с.

15. Corvi R. An introduction to the thought of Karl Popper / Translated by Camiller P. – London &New York : Routledge. – 1997. – 224 p.

16. Рабінович П. Права людини та їх юридичне забезпечення / П. Рабінович. – Київ : НМКВО, 1992. – 100 с.

17. Поппер К. Демократия и народоправие / К. Поппер // Новое время. – 1991. – № 8. – С. 41–43.

18. Лазарев Ф. Антропная гносеология : содержание и основные презумпции / Ф. Лазарев // Культура народов Причерноморья. – 2002. – № 36. – С. 174–179.

19. Фуллер Л. Анатомія права / Л. Фуллер ; [пер. с англ. Н. Комарова]. – Київ : Сфера, 1999. – 144 с.

20. Рулан Н. Юридическая антропология / Н. Рулан ; [пер. с фр., под общ. ред. А. Ковлера]. – Москва : Норма, 1999. – 310 с.

21. Річицький В. Відкритість інформації як універсальна вимога / В. Річицький // Вісник НАН України. – 2003. – № 9. – С. 26–45.

22. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности / Дж. Сорос ; [пер. с англ. С. Умрихиной, М. Штергарца]. – Москва : ИНФРА-М, 1999. – 262 с.

23. Эйдлин Ф. Карл Поппер и теория демократии / Ф. Эйдлин // Философские науки. – 1990. – № 5. – С. 69–80.

24. Явич Л. Сущность права / Л. Явич. – Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1985. – 208 с.

ГРАБОВИНСЬКА М.-І.Ф.
студентка Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри права Львівського інституту МАУП
Мельниченко Б.Б.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

При становленні та використанні досягнень сучасної науки й техніки з'являються нові об'єкти правового регулювання. Одним з таких об'єктів є ядерна енергія, що виникає в процесі виробництва.

Питання правового забезпечення екологічної безпеки є об'єктом дослідження таких науковців як: В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, Н. Р. Малишевої, Ю. С. Шемшученка та ін.

Акти міжнародного права, якими запроваджуються механізми гарантування екологічної безпеки – це група міжнародно-правових інструментів, що передбачає встановлення різного роду механізмів для забезпечення екологічної безпеки на глобальному чи регіональному рівнях.

Вважається, що першим міжнародним нормативно-правовим документом, у якому закріплено термін «екологічна безпека», є Декларація щодо навколишнього середовища й розвитку, прийнята на Конференції ООН з навколишнього середовища й розвитку, що відбулася 14 червня 1992 року в Ріо-де-Жанейро.

У вищезазначеній Декларації закріплено й проголошено 27 принципів, які застосовуються й сьогодні. У світлі даної теми необхідно

зазначити перелік таких принципів: 1) світ, розвиток і охорона навколишнього середовища взаємопов'язані; 2) турбота про людину є центральною ланкою в діяльності щодо забезпечення сталого розвитку; 3) люди мають право жити в доброму здоров'ї та плідно трудитися в гармонії з природою; 4) держави приймають ефективні законодавчі акти в галузі охорони навколишнього середовища; 5) захист навколишнього середовища на благо нинішнього й майбутніх поколінь; 6) забезпечення екологічної безпеки; 7) контроль за дотриманням міжнародних договорів з охорони навколишнього середовища тощо [1].

Об'єктом спеціального правового регулювання на міжнародному рівні екологічна безпека стала у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН від 5 грудня 1986 р. і 7 грудня 1987 р. У зазначених документах визначено, що захист і поліпшення довкілля, раціональне використання природних ресурсів тісно пов'язані із забезпеченням міжнародної безпеки у всіх її аспектах, припиненням перегонів у озброєнні і роззброєнням, у першу чергу ядерним [2, с. 49–53].

У цей же час на нараді Постійного консультативного комітету країн-членів Організації Варшавського Договору (1987 р., травень) країнами Радянського Союзу пропонуються основні положення концепції міжнародної екологічної безпеки, як складової всеосяжної системи міжнародної безпеки, що були сформульовані в Комюніке Берлінської наради [2, с. 50]. Взаємозв'язок екологічної та міжнародної безпеки переконливо показано і в статті М. С. Горбачова «Реальність і гарантії безпечного миру» [3].

Екологічна особливість і проблема атомної енергетики тісно пов'язані із аспектом радіоактивності, тобто з потенційно можливим впливом іонізуючого випромінювання на людину і навколишнє природнє середовище. В разі неконтрольованого витоку радіоактивних речовин

можливе спричинення значної шкоди, в результаті цього основні екологічні вимоги та правила покликані забезпечувати радіаційну безпеку і радіаційний захист.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятий в 1991 році, передбачає, що місцеві органи влади, підприємства, організації та громадяни зобов'язані вживати всіх необхідних заходів для запобігання і недопущення перевищення встановлених рівнів іонізуючого впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей в населених пунктах, рекреаційних і заповідних зонах, а також в місцях масового знаходження і розмноження диких тварин [4].

Формування екологічних вимог бере свій початок із формування ядерного права на території України. Ухвалення ЗУ «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.02.1995 р., «Про поводження з радіоактивними відходами» від 30.06.2005 р., «Про видобування і переробку уранових руд» від 19.11.1997 р., «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» від 14.01.1998 р., «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» від 11.01.2000 р., у яких закріплено вимогу дотримання безпеки експлуатації ядерних установок, визначено поняття ядерної і радіаційної безпеки, ядерної і радіаційної аварії, радіаційного захисту.

Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» визначив основний принцип державної політики у сфері використання ядерної енергії – це принцип пріоритетності захисту людини і довкілля від впливу іонізуючого випромінювання [5]. Закон України «Про захист людини від іонізуючого випромінювання» встановив, що основна дозова межа опромінення населення не повинна

перевищувати 1 мілізіверта ефективної дози опромінення за рік [6]. Крім того законом встановлені дози опромінення персоналу.

Подальший розвиток зазначені вимоги отримали в нормах і стандартах з ядерної і радіаційної безпеки, а саме «Загальні положення забезпечення безпеки атомних станцій», «Поводження з радіоактивними відходами», «Вимоги до поводження з радіоактивними відходами до їх захоронення. Загальні положення», та інших.

У зв'язку зі значним обсягом міжнародно-правових норм, спрямованих на врегулювання питання забезпечення екологічної безпеки, Україна як член міжнародної спільноти виступила з ініціативою щодо розроблення єдиного міжнародного нормативного акту, який би комплексно визначав стратегію природоохоронної та антропоохоронної діяльності, т. з. «Екологічної Конституції Землі» [7; 8 с. 12–20].

Підводячи підсумок, варто зазначити, що по суті, всі глобальні проблеми сучасності входять у зміст економічної, політичної, соціальної та духовно-культурної функцій кожної держави, але в різній мірі реалізуються в житті. Стан справ з енергетичними ресурсами диктує необхідність підвищення відповідальності країн світу за вирішення глобальних проблем або просування по шляху до їх вирішення. Необхідні наукові методи вирішення глобальних проблем і соціальні умови втілення їх у життя. При цьому центральною ланкою стратегії має бути розвиток міжнародного співробітництва держав, об'єднання зусиль усього людства шляхом розширення політичних, економічних, гуманітарних і культурних зв'язків, вдосконалення засобів комунікації на основі утвердження в міжнародних відносинах нового політичного мислення.

Список використаних джерел

1. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3. rada.gov.ua /laws /show/995_455

2. Кириленко В. П. Принцип экологической безопасности в современном международном праве / В. П. Кириленко // Правоведение. – 1989. – № 3. – С. 49–53.

3. Горбачев М. С. Реальность и гарантии безопасного мира / М. С. Горбачев // Право. – 1987. – 17 сентября.

4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

5. Про використання ядерної енергії та радіаційної безпеки : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 12. – Ст. 81.

6. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 22. – Ст. 115.

7. Україна ініціює створення Екологічної Конституції Землі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://health.unian.ua /country/ 665607-ukrajina-initsiyue-stvorennya-ekologichnoji-konstitutsiji-zemli.html

8. Малишева Н. Р. Міжнародне право навколишнього середовища: стан та перспективи розвитку / Н. Р. Малишева // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ : ТОВ «Видавництво географічної літератури «Обрії», 2010. – С. 12–20.

ІЛЬКІВ М.М.
студентка Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: старший викладач кафедри права
Львівського інституту МАУП Марунин І.В.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

Потреба у вдосконаленні існуючого правового виховання населення та його певних категорій зумовлює необхідність наукового опрацювання його загальнотеоретичних засад. Рівень правового виховання, формування правової свідомості та правової культури – один із важливих критеріїв і передумов побудови демократичної, соціальної, правової держави та громадянського суспільства в Україні.

Проблема визначення сутності, змісту, особливостей правового виховання є комплексною, адже виходить за межі правової науки. Для її плідного розроблення необхідні зусилля не тільки юристів, а й педагогів, психологів, соціологів та інших науковців. Правовиховний вплив не можна розглядати окремо від інших напрямів виховання, таке тлумачення призводить до недооцінки ролі права в суспільстві, його виховної та регулятивної функцій, значно знижує правову відповідальність, адже виховання – це єдиний, взаємопов'язаний, взаємодоповнювальний процес, що охоплює кілька складників:

1) моральне виховання. Право і мораль спрямовані на формування необхідної поведінки людей відповідно до визначених норм та принципів поведінки. Моральне виховання – це цілеспрямований процес формування у людини знань, моральних потреб, ідейно-моральних переконань, моральних якостей і почуттів, стійких та звичних норм поведінки, які відповідають моральному ідеалу (А. Столяренко) [1, с.45];

2) ідейно-політичне виховання. Право є одним із засобів здійснення державної політики. Воно надає політичним вимогам загальнообов'язкового характеру, забезпечує стійкість та визначеність суспільних відносин. Держава за допомогою права має впливати на людей з метою формування в їх свідомості переконання (ідей) побудови демократичної, соціальної, правової держави;

3) трудове виховання. Його метою в сучасних умовах є формування шанобливого ставлення до праці у будь-якій сфері (фізичній, інтелектуальній). Право стимулює ідейну і психологічну готовність до трудової діяльності, потяг до високоякісної праці та професіоналізму, виховання в особи дисципліни в трудовій сфері, свідомого ставлення до праці, вмінь та навичок. Трудове виховання формує культуру праці, повагу до людей, які працюють, переконання, що лише праця людей, яка забезпечує виробництво матеріальних і духовних цінностей, всього необхідного для життя особи, а також вміння керувати цими процесами забезпечить достатній рівень життя людей, їх матеріальний і духовний добробут;

4) естетичне виховання. Воно спрямоване на засвоєння певної системи знань, понять, уявлень із метою забезпечення естетичного ставлення до дійсності, розуміння і об'єктивного оцінювання прекрасного у природі, мистецтві, праці та спілкуванні між людьми. Естетичне виховання передбачає формування і утвердження естетичних поглядів і переконань, смаків, художнього кругозору, вмінь і навичок творчої художньо-естетичної діяльності, тобто формування і розвиток естетичної культури особистості (М. Ануфрієв);

5) професійне виховання. Полягає у цілеспрямованій, плановій і організаційній діяльності державних органів та суспільних організацій, за якої з урахуванням об'єктивних умов суспільного життя у спеціалістів

формується система професійних правових знань і уявлень, емоцій, почуттів і установок, що забезпечують їх свідомо активну правомірну поведінку в процесі професійної діяльності та інших сферах (Н. Козюрба).

Отже, професійно-правове виховання формує у громадянина комплекс таких правових і професійних знань, умінь, навичок, звичок, уявлень та переконань, які забезпечують його становлення як особистості та фахівця відповідного рівня. Взаємодія правового виховання з іншими напрямами забезпечує всебічний розвиток особистості. Отже, правове виховання – це складне багатоаспектне явище.

Правове виховання – цілеспрямована, організована, послідовна, систематична та системна діяльність з боку держави, її органів, установ та організацій, інших учасників правовиховної діяльності з метою формування у особи належного рівня правової свідомості та правової культури, законослухняності, правомірної поведінки, а також прагнення до соціально-правової активності.

Сучасне правове виховання сьогодні – це не контроль за свідомістю особи, не формування соціально-апологетичного пристосування, а педагогічна та соціально-правова допомога людині в розвитку її творчої індивідуальності, почуття людської гідності, розуміння ролі права, як засобу забезпечення її законних інтересів.

Основною метою правового виховання є: формування високого рівня правової культури, який передбачає ознайомлення, повагу та свідоме виконання особою положень, норм, принципів Конституції України, норм права і чинного законодавства, вміння правильно застосовувати знання вищезгаданих правових приписів у повсякденному житті та практичній діяльності.

М. Козюбра, В. Оксамитний, П. Рабінович у правовому вихованні розрізняють основну (головну) і додаткову; кінцеву і проміжну; загальну і

часткову (спеціальну, специфічну); віддалену, ближню, безпосередню та іншу мету. Однак, на їх думку, правовому вихованню притаманна єдність мети, в межах якої кожна із них має свої особливості і специфічні ознаки, що по-різному здійснюються. В. Головченко, Г. Неліп, М. Неліпа вважають, що мету правового виховання можна класифікувати за різними критеріями: терміном, обсягом (загальна, конкретна, стратегічна); часом (ближча, довготривала, перспективна); змістом (освітня, профілактична, агітаційна) [2, с. 74].

Мету правового виховання диференціюють за такими напрямами:

1) освітній – набуття необхідного рівня правових знань про положення, норми і принципи Конституції України, законодавство держави та галузі права, правові норми та приписи, норми, що містяться в статутах, наказах, настановах, інших нормативних документах, які регламентують їх діяльність;

2) виховний – полягає у прищепленні поважного ставлення до положень, норм та принципів Конституції України, законодавства держави, норм права та інших соціальних норм, правових приписів, статутів, наказів, настанов, нормативних документів і свідомому, добросовісному, беззаперечному їх виконанні;

3) практичний – відображає вміння застосовувати вказані правові знання у практичній діяльності, тобто чітко орієнтуватися в законодавстві, вміти знаходити та використовувати необхідні правові норми та приписи, надані їм законом права та виконувати покладені на них обов’язки, реалізовувати в межах наданих повноважень завдання та функції держави [3, с.164].

Правові переконання – це елемент правової свідомості особи, який вказує на її ставлення до права, закону та тих цінностей, що взяті ними під охорону.

Правові навички характеризуються ступенем засвоєння на основі одержаних раніше правових знань процесів правової дійсності. Відповідно, правові навички – це наявність у свідомості населення елементів поведінки, які вказують їм, як діяти в певній правовій ситуації. Правові звички є наслідком багаторазового повторення і закріплення у психіці особи такої поведінки або внутрішньою її потребою [4, с.221].

Механізм правового виховання – процес впровадження правових ідей і установок, що містяться в суспільній правосвідомості, у свідомості вихованців (особистостей, суспільних груп) з метою формування суспільних ідеалів, цінностей, принципів, підтримання суспільної дисципліни, законності та правопорядку, зміцнення соціальної поведінки, підвищення рівня правової свідомості та правової культури.

Механізм правового виховання формують такі основні елементи;

а) суб'єкти – основна ланка, яка визначає та спрямовує загальний напрям право виховної роботи, здійснює контроль та вносить корективи у розвиток правовиховного процесу (державні органи, організації, установи, керівники, вихователі, інші учасники правовиховного процесу, в т. ч. й самі вихованці);

б) об'єкти – суспільна правова свідомість та свідомість, воля і поведінка осіб, яку необхідно сформувати, надавши сукупність правових та професійних знань, навичок і вмінь;

в) зміст, мета, завдання, принципи та функції правового виховання;

г) правова база (система норм права, сукупність правовиховних заходів, інформація правового змісту);

ґ) педагогічні технології, тобто системні методи створення, застосування і визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, спрямовані на оптимізацію освіти;

д) засоби, форми і методи правового виховання;

е) організованість та ефективність правовиховного процесу [5, с. 43].

Отже, механізм правового виховання в духовному внутрішньому зрізі (правовиховний процес особистості) може охоплювати такі стадії: накопичення правових знань, правової інформації; перетворення накопиченої інформації на правові переконання, звички правомірної поведінки; готовність діяти, керуючись цими переконаннями, тобто чинити правомірно, відповідно до закону.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Текст] : [прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 груд. 2004 р. : станом на 1 січ. 2006 р.]. – Київ : Мін-во Юстиції України, 2006. – 124 с.

2. Венгеров А. Б. Теория государства и права / А. Б. Венгеров.– Москва : Юриспроденция, 1995. – 230 с.

3. Загальна теорія держави і права : [підручник] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Харків : Право, 2011. – 584 с.

4. Конституційне право України : підручник / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. – Київ : Ін Юре, 2002. – 544 с.

5. Конституція України : у 3-х кн. / Кн. І. Документи, коментарі, статті. – Київ : Українська правнича фундація, 1995. – 380 с.

КАХНИЧ О.О.

студентка Львівського інституту МАУП

Науковий керівник: заступник директора з безпеки та ділової інформації Львівського інституту МАУП,

старший викладач кафедри права Гулій А.М.

ДОТРИМАННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ТА СВОБОД ОСОБИ В УКРАЇНІ ЗА УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Цивілізоване суспільство не можливо уявити без наявності певних прав і свобод кожного його учасника, що забезпечують кожному можливість бути самостійним суб'єктом суспільного життя. Держава зобов'язана забезпечити реалізацію і захист суб'єктивних прав. В умовах побудови правової держави однією з гарантій прав і свобод учасників цивільних відносин є правовий захист.

Питання про особисті немайнові права особи є дуже актуальне на даний час, адже вони почали реалізовуватися в практичній діяльності досить недавно, та й з прийняттям нині чинного ЦК України норми, що регулюють дану тему, містять ряд особливостей. Особисті немайнові права є недостатньо вивченими та дослідженими, а тому викликають нині зацікавлення (є об'єктом дослідження) в багатьох науковців. Дану тему досліджували М. Галянтич, Г. Коваленко, В. Петренко, В. Чернадчук, С. Шимон, С. Козлова, А. Ерделевський, Я. М. Шевченко.

Метою даної роботи є висвітлення питання цивільно-правового захисту особистих і майнових прав громадян, реалізація права захисту в сучасних умовах, проблеми, пов'язані з такою реалізацією, і можливі шляхи їх подолання.

Проблеми особистих немайнових прав особи є однією з найважливіших у цивілістиці. Кожна особа у правовій державі має відчувати свою правову та соціальну захищеність, а повага до особистості є в такому суспільстві нормою повсякденного життя. Організація Об'єднаних Націй визначає права людини як «права, які притаманні нашій природі і без яких ми на можемо жити як люди». Їх справедливо називають також «спільною мовою людства» [2, с. 8].

Особисті права людини нерозривно пов’язані з такими поняттями, як рівність, свобода, недоторканість особи. І це природно, тому що ідеї рівності, свободи і недоторканності протягом всієї історії цивілізації використовувалися в боротьбі нового зі старим, прогресивного з консервативним.

Іншими словами, міру свободи особи в суспільстві необхідно прямо проектувати на міру справедливості і свободи самого суспільства. Україна намагається гармонізувати своє законодавство до загальноєвропейських стандартів, основні з яких містяться в Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 р., Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 р., Міжнародному пакті про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р., Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р., Декларації глав держав-учасниць Співдружності незалежних держав про міжнародні зобов’язання у сфері прав людини і основних свобод від 24 вересня 1993 р., Законі України «Про уповноваженого Верховної Ради з прав людини» від 23 грудня 1997 р., інших міжнародних договорах, що прийняті Організацією Об’єднаних Націй, Організацією по безпеці та співробітництву в Європі, Радою Європи та іншими міжнародними організаціями [1, с. 212].

У ЦК України всі особисті немайнові права, залежно від цільового призначення, поділяються на особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров’я, свободу, особисту недоторканність тощо); особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи (право на ім’я, індивідуальність, особисте життя тощо).

Що стосується правової природи особистих немайнових прав, то і сьогодні їх цивілістична природа в літературі фактично не оспорюється.

Однак окремими авторами особистим немайновим правам приписується конституційно-правова природа. Беззаперечно, що в Конституції України, зокрема у розділі другому, закріплюються основні особисті права громадян, однак у ній неможливо та й недоцільно передбачити основні способи реалізації та охорони цих прав. Це все закріплюється на рівні галузевого цивільного законодавства, де особисті немайнові права дістають свій подальший розвиток. Адже ніхто не буде оспорювати цивілістичну природу права власності лише через те, що основні засади цього права закріплені у ст. 41 Конституції України.

Наявність передбачених законом меж реалізації особистих немайнових прав фізичної особи свідчить про те, що вони не є абсолютними. При цьому, відповідно до ст. 274 ЦК України, обмеження особистих немайнових прав фізичної особи, передбачених Конституцією України, мають встановлюватися Конституцією, обмеження особистих немайнових прав, передбачених ЦК України або законами, мають бути визначені ними також. Слід вирізняти як загальні межі реалізації особистих немайнових прав (наприклад, заборона порушення прав інших осіб), так і спеціальні межі, характерні лише окремим особистим немайновим правам (наприклад, коли інформація про хворобу фізичної особи може погіршити стан її здоров'я або стан здоров'я її батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників, зашкодити процесу лікування, то право на інформацію про стан здоров'я може бути обмежене).

Ще однією особливістю реалізації особистих немайнових прав є те, що вони мають здійснюватися особою, як правило, самостійно. Проте в інтересах малолітніх, неповнолітніх, а також повнолітніх фізичних осіб, які за віком або станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої особисті немайнові права, ЦК України допускає здійснення їх права батьками (усиновлювачами), опікунами, піклувальниками (ст. 272 ЦК

України). Органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень забезпечують здійснення фізичною особою особистих немайнових прав.

Цивільне право здатне регулювати особисті немайнові відносини до моменту їхнього порушення. Відносини формуються і розвиваються у нормальному (непорушному) стані, коли поведінка інших суб'єктів відповідає вимогам закону. Громадяни та організації повинні наділятися правом на захист. Це пояснюється тим, що неможливо встановити санкцію, якщо не визначено права і обов'язки, які ця санкція охороняє чи забезпечує дотримання. Регулювання будь-яких суспільних відносин означає і їх правову охорону. Право на захист – це лише одна з правомочностей суб'єктивного цивільного права.

Право на захист особистих немайнових прав – це регламентоване правове регулювання на випадок оспорення, невизнання, заперечення, виникнення загрози порушення чи порушення особистого немайнового права. Змістом права на захист особистих немайнових прав є такі повноваження: вимагати непорушення цих прав; вимагати припинення всіх діянь, якими порушуються ці права; вимагати відновлення вказаних особистих немайнових прав у випадку їх порушення.

Для захисту особистих немайнових прав кожна особа, у якої було порушено її право, має право звернутися до суду. Згідно зі ст. 124 Конституції України юрисдикція суду поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі. Ст. 55 Конституції України гарантує судовий захист прав і свобод людини і громадянина. Законодавством про судоустрій України гарантується усім суб'єктам правовідносин захист їх прав, свобод і законних інтересів незалежним і неупередженим судом, утвореним відповідно до закону.

Для захисту особистих немайнових прав можна застосовувати загальні способи захисту прав (ст. 16 ЦК України) та спеціальні, які встановлюються спеціально для певної категорії прав, в цілому та для конкретного права зокрема (ст. 276, 277, 278 ЦК України).

Враховуючи немайновий характер цих прав, відповідальність за їх порушення повинна мати переважно немайновий зміст. З цього випливає, що найважливішим напрямом удосконалення охорони особистих немайнових прав є розширення за їх порушення кола саме немайнових санкції [3, с. 11].

Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав, які безпосередньо пов'язані з особою, знаходиться на дуже низькому рівні. На нашу думку, основними шляхами розв'язання цієї проблеми є: закріпити у законі перш за все загальне право особи на усунення порушення будь-якого особистого немайнового права в судовому порядку і створити відповідну структурну процедуру захисту цих прав: спочатку вимагати захисту на рівні місцевого опорного пункту міліції, де можуть працювати і психологи, а при неможливості розв'язати цю проблему вже потім звертатися до суду; застосування у цій сфері такої форми відповідальності, як громадська догана, громадський осуд, публічне вибачення винного правопорушника, стягнення штрафу, звільнення з посади або заборона обіймати відповідні посади. При чому проблема мінімального і максимального розмірів штрафу в разі відмови від спростування, компенсації матеріальної та моральної шкоди має бути вирішена законодавчо.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція з прав людини від 4.11.1950р. // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 212-221.

2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996. – С. 6-9.

3. Гримак В. Захист цивільних прав в Україні / В. Гримак // Юридичний вісник, 2001. – 10-16 лист. – С. 10-11.

4. Сисоєнко М. Особисті немайнові права за новим цивільним законодавством України / М. Сисоєнко // Підприємство, господарство, право. – 2003. – № 5. – С. 14-16.

5. Яворицький Д. Правове регламентування захисту особистих прав громадян / Д. Яворицький // Український часопис. – 2000. – № 3. – С. 18-20.

КОРПАЛО Н.Р.

студентка Львівського інституту МАУП

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Львівського інституту МАУП Граб М.І.

ПРИЧИНИ І УМОВИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ЖІНКАМИ

Сама по собі злочинність не є позитивним явищем і тому відповідно це викликає осуд з боку суспільства. Зокрема це стосується жіночої злочинності, так як жінка є матір'ю та берегинею домашнього вогнища. Слід зазначити, що залучення жінки до злочинної діяльності та поширеність жіночої злочинності значно більше впливає на моральний стан суспільства, ніж злочинність серед чоловіків. Тому варто погодитися з

думкою про те, що показник злочинності серед жінок є певним орієнтиром, який визначає здоров'я суспільства. Коли жінка опиняється у в'язниці, то вона втрачає своє біологічне і соціальне призначення. Тому дана тема є досить актуальною і потребує значної уваги з боку суспільства.

Дану тему досліджували такі дослідники: Ч. Ломброзо, Ю. Антонян, А. Блага, О. Назаров та інші.

В історичному плані розрізняють такі теорії жіночої злочинності: моралістичні, антропологічні (біологічні) і соціологічні. Дві перші були поширені в минулі століття, нині домінує третя [1, с. 191].

Незважаючи на те, що положення жінки протягом певного часу змінюється, рівень жіночої злочинності залишається нижче рівня злочинності серед чоловіків у п'ять-сім разів. І це незважаючи на те, що жінок у країні більше, ніж чоловіків. Наприклад, за даними статистики МВС України у 2005-2011 рр. відсоток жіночої злочинності у суспільстві коливався в межах 12,7-13,9 % від усієї злочинності [2].

Останнім часом спостерігається збільшення відсотку злочинів, які скоюють жінки. Що характерно, схожі тенденції відбуваються не лише в Україні, а й в інших державах світу [9].

Розглянемо особливості чинників, що впливають на злочинність серед жінок сьогодні. Характерний для XX століття і дотепер процес емансипації жінок поруч з позитивними має й негативні аспекти. Жінки втрачають раніше властивий їм соціальний статус, дедалі частіше опановують чоловічі професії (армія, поліція, політика, спорт тощо), у зв'язку з цим багато з них не можуть (або не хочуть) вести сімейне господарство і виховувати дітей. Чоловіки ж традиційно не воліють братися за господарські справи в родині. Маскулінізація жінок призводить до появи в них чоловічої психології, що штовхає певну їх частину до «чоловічих» злочинів (вбивства, нанесення тілесних ушкоджень, шахрайство, грабежі,

розбої). Розширення кола активного втручання жінок у соціальне життя підвищує їх частку в таких злочинах як службові, господарські, майнові.

Збільшення чоловічих рис у характері жінок дедалі ширше втягує їх неодружену частину у статеве життя, часто безладне, зловживання алкоголем (кожна десята жінка), тютюном (кожна п'ята), наркотиками, які значно швидше, ніж у чоловіків призводять до залежності від них при гірших показниках до виліковування. Ці чинники сприяють становленню частини жінок на шлях злочинності і проституції. Так, 30 % злочинів жінки вчиняють у нетверезому стані. Часто жінка стає «повноправним» учасником протиправних дій чоловіків, а подекуди навіть організовує й очолює такі дії.

До речі, цікаві процеси спостерігаються в італійській мафії. За останні роки сотні її босів заарештовані й засуджені. І тепер кланами керують переважно їх жінки – «хрещені матері». Головне полягає в тому, шо ці «босині» діють не гірше від своїх чоловіків, і тому мафіозні «маси» визнають їх і не мають нічого проти їхнього керівництва.

Водночас вольові якості пересічної жінки м'якші, вона швидше піддається навіюванню, що часто дає змогу чоловікам-злочинцям з її оточення втягувати жінку в кримінальну діяльність, особливо коли це стосується інтересів чоловіка, батька, сина, коханця. При вчиненні посягань на власність жінка здебільшого виправдовується тим, що «всі так роблять» і «жити хочеться не гірше від інших». Для жінок, які вчиняють крадіжки, шахрайство, характерними є небажання чесно працювати, неорганізований побут, безладне статеве життя. До речі, останнє, як і проституція , міцно пов'язане з жіночою злочинністю взагалі [1, с. 192].

Іншим типовим місцем прояву жіночої злочинності є сімейно-побутова сфера, яка є традиційно «жіночою». У дослідженні Д. Шестакова, яке ґрунтувалося на вибірковому вивченні кримінальних справ і

результатах опитування осіб, які відбували покарання за злочини, вчинені у сімейній сфері, докладно розглянуті соціальні та психологічні особливості осіб чоловічої та жіночої статі, котрі брали участь у сімейних конфліктах. Виявилося, що у підгрупі жінок-чоловіковбивць (8 % злочинів від кількості вчинених вбивств у сім'ї) реаліями сімейного життя були: недостатня забезпеченість чоловіка грошима (75 %); пияцтво чоловіка (44 %); житлова невлаштованість (28 %); перевага зарплати дружини над зарплатою чоловіка (22 %); розходження у поглядах подружжя щодо розподілу домашніх обов'язків (19 %); недостатня авторитарність чоловіка (5-16 %) [3, с. 15]. Таким чином у жіночій насильницькій злочинності на побутовому грунті значну роль відіграють соціально-економічні та психологічні чинники.

Серед мотивів вбивства жінками своїх чоловіків слід назвати самоствердження (33 % осіб), прагнення позбутися турбот (32 %), намагання перешкодити залишенню сім'ї (19 %), ревнощі (14 %), користь (2 % жінок, які вбили своїх чоловіків) [4, с. 37].

Крижна Л. В. виокремлює дві підгрупи жінок-злочинниць. Першій притаманні риси суб'єктивного характеру – неврівноваженість, емоційна нестійкість, розбещеність, аморальні погляди, важко пояснювана дратівливість, надмірно принизливе ставлення до членів сімейно-побутового оточення і т. ін. Іншу підгрупу складають жінки, які скоюють злочини за наявності віктимної поведінки потерпілої сторони. Іноді це свідоме провокування, особливо при систематичному вживанні спиртних напоїв, знущаннях, образах, погрозах, інших фактах протиправної поведінки [5, с. 8].

Теза про те, що часом чоловіки своїми діями зумовлюють насильство проти себе вивчається у дослідженні Б. Головкіна (вивчено 500 кримінальних справ, проведено по 100 інтерв'ю з чоловіками та жінками,

які вчинили злочин, та опитано 120 дільничних інспекторів) розглядається розпачливо-рішучий тип злочинця (питома вага складає 15 %; переважно жінки 14-29 років, у більшості випадків заміжні), який в силу певних психологічних особливостей у своїй поведінці більше керується почуттями, інтуїцією, нерідко амбіціями. Характерно, що вирішальну роль у переростанні стану розпачу винних у стійку рішучість до вчинення тяжкого злочину відіграє віктимна поведінка потерпілих (тобто чоловіків), які в одних випадках тривалий час знущалися над майбутніми злочинцями, а в інших – вели аморально-дезадаптивний спосіб життя [6, с. 7]. Звідси випливає, що частина злочинів, які скоюють дружини проти своїх чоловіків, обумовлена реакцією на неправомірну поведінку останніх [3, с. 18].

В цілому питома вага жінок серед осіб, які вчиняють окремі види злочинів, така: обман покупців – 80 %; шахрайство – 41 %; вбивство – 12 %; грабіж – 8 %; заподіяння тяжких тілесних ушкоджень – 7 %; розбій – 6 %; необережні злочини –5 % (з них автотранспортні – 2 %) [7].

Цікаво, що завчасно продуманий характер мають 60 % убивств, вчинених жінкою, і лише 42 %, вчинених чоловіками. Отже, слід визнати відносно більшу латентність злочинів, які вчинені дружинами проти своїх чоловіків [3, с. 18].

Тепер розглянемо біологічні чинники, які можуть негативно впливати на психіку жінки і призвести до протиправної її поведінки. Вони можуть бути умовами певних злочинів, які скоюють жінки, але не мають домінуючого значення. Насамперед це фази менструального циклу, вагітність і післяпологовий період, а також період клімаксу.

Жодні соціальні умови не усувають явищ передменструального синдрому (напруження), коли загострюється емоційний стан жінки; хворобливого стану психіки під час вагітності і після пологів (п. 4 ч. 1

ст. 66 КК України розглядає вчинення злочину жінкою у стані вагітності як обставину, що пом'якшує покарання). До неї не може бути застосовано покарання у вигляді довічного позбавлення волі (ч. 2 ст. 64 КК України) або через клімактеричні зміни у психіці (скажімо маячіння, ревнощі). Усе це треба враховувати, оцінюючи злочинну поведінку жінки [1, с. 195].

Не можна не відзначити і такий чинник, в чималому ступені пов'язаний із збільшеною соціальною мобільністю жінок, як можливість їх більш тісного і тривалого спілкування з раніше судимими особами, які здійснюють злочини. У подібному зверненні виникає криміногенне зараження жінок, особливо молодих, засвоєння ними негативних установок і стереотипів поведінки, залучення до антигромадського способу життя. Життя молодої жінки може скластися трагічно, якщо вона пов'яже себе з групою правопорушників або наркоманів, з мафіозними структурами [8, с. 15].

У підсумку проведеного нами дослідження ми дійшли до таких висновків. Беручи до уваги те, що жінок більше, ніж чоловіків, злочинність серед жінок є набагато меншою, ніж серед чоловіків. Але жіноча злочинність має стрімкі темпи зростання порівняно з чоловічою, що не може не бентежити суспільство. Також злочинність серед жінок є більш латентною. Найбільше злочинів жінки вчиняють у тих сферах, де вони найбільше залучені, а саме сімейно-побутова та професійна. Ці чинники мають бути враховані при подальшому вирішенні даної проблеми та при запровадженні програм з попередження і подолання наслідків злочинності серед жінок.

Список використаних джерел

1. Александров Ю. В. Кримінологія : курс лекцій / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – Київ : МАУП, 2002. – 295 с.

2. Статистика МВС: стан та структура злочинності в Україні за 2005-2011 рр. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index

3. Бова А. Кримінологія гендера: дослідження подружнього насильства / А. Бова // Український соціум. – 2004. – № 2 (4). – С. 13–20.

4. Преступность среди социальных подсистем. Новая концепция и отрасли криминологии / [Горшенков Г. Н., Кабанов П. А., Касторский Г. Л. и др.] ; под ред. докт. юрид. наук, профессора Д. А. Шестакова. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 353 с.

5. Крижна Л. В. Попередження злочинів, що вчинюються у сфері сімейно-побутових відносин : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. «Кримінальне право та кримінологія» / Л. В. Крижна. – Київ, 2000. – 17 с.

6. Головкін Б. М. Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія» / Б. М. Головкін. –Харків, 2003. – 20 с.

7. Надьон О. Жіноча злочинність: деякі особливості розслідування справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1111/%CD

8. Антонян Ю. М. Преступность среди женщин / Ю. М. Антонян. – Москва, 1992. – 256 с.

9. Кальман О. Г. Злочинність в Україні: основні тенденції [Электронный ресурс] / О. Г. Кальман, І. О. Христич. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/bozk/2007/17text/g17_04htm

МАРКІВ Л.Л.
студент Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: заступник директора з безпеки та ділової інформації Львівського інституту МАУП,
старший викладач кафедри права Гулій А.М.

ФІЗИЧНА ОСОБА ПІДПРИЄМЕЦЬ

Дана тема набула актуальності з часів її конституційного закріплення, тобто з червня 1996року і з часом стає ще більш актуальною.

У ст. 42 Конституції України вказано: «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом». Дана норма поклала край шістдесятирічній забороні, що стосувалася фізичних осіб – отримувати прибутки від зайняття приватною справою. Аналізуючи чинне законодавство, можна стверджувати про існування такого способу участі фізичної особи у здійсненні господарської діяльності як підприємництво без створення юридичної особи, тобто існування такого суб'єкта права як фізична особа-підприємець [1].

Метою статті є здійснення системного наукового дослідження поняття «правовий статус фізичної особи-підприємця».

Державна реєстрація особи, яка бажає отримати статус підприємця здійснюється державними реєстраторами підрозділів державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань Державної реєстраційної служби. На підтвердження набуття статусу фізичній особі-підприємцю державним реєстратором видається Виписка.

Фізична особа може набути статусу підприємця з 18 років. Для осіб, які досягли 16 років, але не досягли 18 років, необхідна згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника, або органу опіки та піклування.

Особа з точки зору психології і філософії – суб'єкт суспільних відносин, який має певний рівень психічного розвитку. Якості особи притаманні психічно здоровій особі, яка досягла визначеного віку, здатна в

силу інтелектуальних і духовних якостей бути учасником суспільних відносин, формувати свою позицію, відповідати за свої вчинки. Відповідно до цього не кожну людину можна вважати особою. Поняття «особа» є вужчим за поняття «людина». І, як правильно підкреслюється в юридичній літературі, особою не народжуються, нею стають. Поняття «людина» як суб'єкт права широко використовується в різноманітних міжнародних документах і законодавстві. Так, в ст. 6 Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною асамблеєю ООН в 1948 р., зазначено, що кожна людина, де б вона не знаходилася, має право на визнання її правосуб'єктності. Людина в подібних випадках розглядається як істота, яка поєднує в собі біологічні та соціальні елементи, якій притаманна форма розвитку психіки – свідомість [4].

Ст. 42 Господарського кодексу України встановлює, що підприємницькою діяльністю є самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Умовами здійснення підприємницької діяльності згідно із ст. 50 ЦК України є повна цивільна дієздатність фізичної особи та державна реєстрація [3].

Відповідно, при здійсненні фізичною особою підприємницької діяльності необхідно чітко розмежовувати, в яких відносинах фізична особа виступає як підприємець, а в яких – як звичайна фізична особа.

Так, за визначенням ст. 42 Господарського кодексу України, підприємницька діяльність характеризується такими ознаками, як самостійність, ініціативність, систематичність, власний ризик та спрямованість на визначений результат – одержання економічних та соціальних результатів та отримання прибутку. Розглянемо ці ознаки [3].

По перше, підприємницька діяльність характеризується самостійністю. Це означає, що фізична особа повинна здійснювати свою діяльність самостійно, тобто від власного імені, а не від імені організації, в якій така фізична особа працює, є керівником або засновником, в тому числі і одноособовим засновником. Хоча ст. 128 ч. 3 Господарського кодексу України і визначає, що підприємницька діяльність може здійснюватись громадянином як безпосередньо, так і через створене останнім приватне підприємство, все ж таки самостійною підприємницькою діяльністю громадянина слід вважати діяльність, яка здійснюється громадянином безпосередньо. Самостійність також означає, що фізична особа повинна самостійно здійснювати керівництво цією діяльністю. При цьому самостійність не означає, що фізична особа-підприємець повинна здійснювати вказану діяльність тільки своїми власними силами. Так, ст. 128 Господарського кодексу України передбачає, що фізична особа-підприємець має право приймати на роботу та укладати трудові договори з найманими працівниками, та, відповідно, доручати їм ведення підприємницької діяльності. Але при цьому підприємницьку діяльність наймані працівники здійснюють від імені фізичної особи-підприємця, працівниками якої вони є, тобто відповідальність лягає на фізичну особу-підприємця [5].

Цікавим питанням щодо самостійності підприємницької діяльності є поширення права спільної сумісної власності подружжя на майно, що використовується для здійснення підприємницької діяльності. З одного боку, підприємницька діяльність проголошена як самостійна та ініціативна, що при укладенні договорів щодо поставки товарів або купівлі майна потрібна тільки згода самого підприємця, і не повинна потребувати згоди іншого з подружжя. Також для стабільності товарно-грошового обігу за участю фізичних осіб-підприємців необхідно прямо встановити, що

підприємець самостійно укладає договори без участі іншого з подружжя. З іншого боку, Сімейний кодекс України не передбачає таких винятків з режиму спільної сумісної власності членів подружжя. Відповідно до ст. ст. 61, 62, 65 Сімейного кодексу України розпоряджатися майном та грошовими коштами, одержаними під час шлюбу, повинні члени подружжя за взаємною згодою. При укладенні договору одним з подружжя інший з подружжя має право оскаржити таку угоду за тією підставою, що він не давав згоди на укладення такого договору. З нашої точки зору, при виникненні суперечностей перевага буде надана нормам Сімейного кодексу України як більш чітко визначеним.

Другою ознакою підприємницької діяльності є систематичність. При всій зрозумілості цієї ознаки на рівні законів або підзаконних актів не визначено, що вважається саме систематичною діяльністю, і скільки операцій на рік повинна здійснити фізична особа, щоб її діяльність була визначена як підприємницька. Наприклад, фізична особа два рази на протязі календарного року придбала квартири і в цьому ж році здійснила їх продаж, отримавши прибуток. Чи є така діяльність систематичною і чи повинна в цьому разі фізична особа зареєструватися як суб'єкт підприємницької діяльності? На жаль, ні Цивільний, ні Господарський кодекси, ні інші законодавчі акти не дають відповіді на ці питання. Більш того, в роз'ясненнях Державного комітету з регуляторної політики та підприємництва та Державної податкової адміністрації України також відсутні будь-які вказівки на те, скільки операцій на протязі календарного року повинна вчинити фізична особа, щоб її діяльність була визначена як систематична, і, відповідно, підприємницька. Складається враження, що законодавець віддає вирішення цього питання самим фізичним особам. Тобто, фізична особа сама вирішує, чи є її діяльність підприємницькою, і здійснює державну реєстрацію [5].

Третьою ознакою підприємницької діяльності є ініціативність. Ця ознака тісно пов'язана з самостійністю. Враховуючи, що фізична особа-підприємець самостійно здійснює підприємницьку діяльність, від неї і виходить ініціатива на вчинення тих чи інших операцій та укладання договорів.

Наступною ознакою підприємницької діяльності є здійснення такої діяльності на власний ризик. Ця ознака пов'язана з попередніми ознаками, насамперед, із самостійністю. Враховуючи, що фізична особа-підприємець самостійно веде цю діяльність, то за результат діяльності, насамперед фінансовий, відповідає також ця фізична особа. Будь-яка операція або договір можуть закінчитися або прибутками, або збитками; при цьому причиною збитків можуть бути будь-які обставини, в тому числі і форс-мажорні, які не залежать від волі осіб.

Останньою ознакою підприємницької діяльності є економічний та соціальний результат та отримання прибутку. При цьому законодавець у визначенні результату допускає певну тавтологію. Вважаємо, що економічний результат та отримання прибутку є синонімами. Що ж законодавець розуміє під соціальним результатом, для нас залишається загадкою [5].

Ми детально зупинилися на розгляді ознак підприємницької діяльності з наступних причин. Як вже зазначалося, фізична особа в одних відносинах діє як підприємець, в інших – як звичайна фізична особа, при цьому межа між цими двома відносинами є досить невизначеною. Наприклад, фізична особа-підприємець придбала автомобіль в автосалоні. Автомобіль використовувався як для здійснення підприємницької діяльності (переїзди на переговори, перевезення зразків товару тощо), а також для потреб сім'ї підприємця. Автомобіль вийшов з ладу. І тут виникає ряд питань. По перше, до якого суду подавати позов – до

загального чи до господарського, який розглядає спори між суб'єктами підприємницької діяльності. По друге, чи застосовується до цих відносин Закон України «Про захист прав споживачів», який найкраще захищає права покупця товару. В ст. 1 вказаного Закону визначено, що під споживачем розуміється особа, яка придбає товар для особистого споживання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю. Тому можна уявити, що в подібній ситуації покупець буде доводити, що автомобіль не використовувався в підприємницькій діяльності; недобросовісний продавець товару навпаки буде доводити, що товар купувався для здійснення підприємницької діяльності для виключення можливості застосування норм Закону України «Про захист прав споживачів» до цих відносин. На жаль, будь-яких роз'яснень з цього приводу ми не маємо. Також не дає відповіді на це питання судова практика; зокрема, в постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду цивільних справ про захист прав споживачів» позиція Верховного Суду України щодо цих питань не визначена.

Також я хотів розглянути останні зміни щодо оподаткування фізичної особи-підприємця.

Від 1 січня фізичні особи-підприємці II і III групи будуть зобов'язані платити єдиний соціальний внесок у 704 грн. навіть за місяці, коли вони не отримували доходів.

Ці зміни для тих, хто користується спрощеною системою оподаткування, стали одним із наслідків рішення уряду підвищити мінімальну зарплатню до 3200 грн. на місяць.

Щоб ухвалити бюджет-2017 із підвищеною «мінімалкою», уряд запропонував змінити низку законів, норми яких були прив'язані до мінімальної зарплатні. Парламент – погодився.

«Мінімалка» у 3200: чи будуть гроші?

Підвищення «мінімалки» та інші щедроти: чому саме зараз?

Бюджет 2017: «людиноцентричний» чи традиційний?

В одному законопроекті – №5130 – були зібрані абсолютно різноманітні норми, від Кодексу законів про працю, Кримінального кодексу і закону «Про пенсійне забезпечення» до закону «Про престижність шахтарської праці».

Вони визначали багато питань: від прив'язки до «мінімалки» окладів держслужбовців до розмірів штрафів за адміністративні порушення.

Серед іншого, ішлося і про зміни в оподаткуванні фізосіб-підприємців (ФОП).

6 грудня цей закон ухвалив парламент, а 27 грудня – підписав президент.

Одне рішення – багато наслідків.

Оскільки мінімальна зарплатня з 1 січня 2017 року зросте до 3200 грн. на місяць, мінімальний розмір єдиного соціального внеску (ЄСВ) зросте до 704 грн.

В уряді вважають, що підвищення «мінімалки» має сприяти виведенню з «тіні» доходів, зокрема, і «спрощенців». Крім того, це має покращити соціальні гарантії для тих, хто працює у малому та середньому бізнесі.

За розрахунками уряду, це також має зменшити дефіцит Пенсійного фонду. А кращий фінансовий стан Пенсійного фонду покращить умови для пенсійної реформи, яку уряд планує розпочати у 2017 році.

Крім того, з точки зору податківців, діяльність деяких «спрощенців» можна трактувати як «внутрішній офшор» або як один зі способів мінімізації податків.

Чиновники розраховують, що обов'язковість сплати ЄСВ дозволить дещо «почистити» реєстр ФОПів від тих, кому цей статус або не потрібен, або ж його використовують не за призначенням.

Проте самі підприємці, а також оглядачі кажуть, що це рішення вже призвело до нової хвилі закриття «сплячих» ФОПів, власники яких отримували нерегулярні доходи, але не скасовували реєстрації на випадок поновлення бізнесу.

Тепер багато з них воліють радше «закрити» ФОП, ніж платити 704 грн. податку.

З іншого боку, підприємці, які ведуть активний бізнес і не мають тривалих перерв у діяльності, кажуть, що при збереженні спрощеної системи оподаткування цілком можуть платити і більший соцвнесок, якщо це забезпечує певні соціальні гарантії і легальність діяльності.

Водночас іще на стадії підготовки законопроекту аналітики парламенту попереджали, що запропоновані урядом зміни можуть негативно вплинути на «осіб, які провадять незалежну професійну діяльність», тобто тих, у кого бувають цілком природні паузи із отриманням доходів чи гонорарів.

Передусім це стосується наукової, літературної, артистичної, художньої чи викладацької роботи або ж приватної юридичної чи медичної практики.

Новий закон може погано вплинути на художників, письменників чи викладачів, у яких бувають паузи в доходах.

Хто і скільки платитиме?

Підприємці з І групи (у яких немає найманих працівників і які працюють у торгівлі та сфері послуг) з 1 січня 2017 року платитимуть, як і раніше, половину єдиного соціального внеску. Але сума зросте до 352 грн. (22% від «мінімалки» 3200 грн.).

Удвічі більше – 704 грн. – платитимуть підприємці II групи (у яких є не більше 10 найманих працівників і які надають будь-які послуги населенню чи платникам єдиного податку, а також мають ресторанний бізнес) і III групи (які мають до 20 найманих працівників і види діяльності яких не обмежені).

Підвищення «мінімалки» до 3200 теоретично означало б і збільшення єдиного податку, що його сплачують підприємці за спрощеною системою оподаткування.

Проте на практиці зміни стосуватимуться лише підприємців II групи, які платитимуть єдиний податок до 640 грн. (до 20% від «мінімалки»).

Для I групи єдиний податок у 2017 році розраховуватиметься на основі не мінімальної зарплатні, а прожиткового мінімуму (до 10%) – тобто не перевищуватиме 160 грн.

Для підприємців III групи єдиний податок розраховується залежно від доходу (5% від доходу для неплатників ПДВ і 3% від доходу для платників ПДВ), а відтак, для них жодних змін не буде.

За даними Державної служби статистики, на кінець 2015 року в Україні були зареєстровані 1,6 млн ФОП, у яких були зайняті 2,29 млн осіб.

Скільки з них погодяться на нові умови, покаже вже статистика наступного року.

Отже, підсумовуючи все вищевказане, ми дійшли висновків:

Фізична особа-підприємець в цивільно-господарських відносинах є різностороннім учасником. Принципи здійснення ним підприємницької діяльності роблять його подібним до юридичних осіб, тоді як в приватних відносинах, незважаючи на будь-які зміни в його статусі, він залишається бути громадянином-фізичною особою. А тому, слід чітко розмежовувати ці різні сфери відносин.

На даний момент статус ФОП є актуальним, але з прийняттям нових законопроектів усе змінюється і що буде далі невідомо.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Текст] : прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 груд. 2004 р. : станом на 1 січ. 2006 р. – Київ : Мін-во Юстиції України, 2006. – 124 с.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40-44. – Ст.356.

3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18-22. – Ст. 144.

4. Електронний ресурс [irbis-nbuv.gov.ua]

5. Електронний ресурс [http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/10271-51-1.html]

ПИТЕЛЬ В.В.
студентка Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: викладач кафедри права
Львівського інституту МАУП Неборачок О.І.

ПРАВОВИЙ СТАТУС УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМЦЕМ

На даний час актуальними залишається питання укладення шлюбу з іноземцем в Україні або особою без громадянства, укладення шлюбу між іноземцями в України чи особами без громадянства. Якщо для реєстрації шлюбу між громадянами України достатньо тільки заяви та паспорту, то для іноземців чи осіб без громадянства для проведення державної реєстрації шлюбу необхідно подання додаткових документів та дотримання певних законодавчих умов.

Порядок укладення шлюбу в Україні між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, а також між іноземцями або особами без громадянства визначаються законодавством України, а саме ст. 55 та 56 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Укладання шлюбу між громадянином України та іноземцем може здійснюватися на території України, за кордоном, у консульській установі або дипломатичному представництві. Умови дійсності таких шлюбів в Україні встановлені Розділом IX Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р.

В Україні щодо осіб, які подають заяву на укладення шлюбу, право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу. У разі укладення шлюбу в Україні застосовуються вимоги Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу (ст. 55 ЗУ «Про міжнародне приватне право») [3].

Є країни, культура та традиції яких істотно відрізняються від українських. Як відомо, у різних країнах світу законодавство теж не є ідентичним. Тому не дивно, що є деякі проблеми розбіжностей норм зарубіжного та українського законодавства. У сучасній правовій науці в сімейному законодавстві дедалі частіше застосовується поняття «шлюби міжнародного характеру» або «шлюби за участю іноземного елемента». Такий їх статус визначається кількома чинниками: а) участю в них іноземного елемента (фізичної особи); б) регулювання відповідних відносин із застосуванням іноземного права; в) зарубіжним місцем укладення шлюбу. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства визначається Конституцією України, законом України «Про статус іноземців та осіб без громадянства» та іншими законами України, а також міжнародними договорами України [1].

Досягнення шлюбного віку особами, які бажають побратися, передбачене правовими джерелами всіх держав. У більшості з них вік шлюбного повноліття нижчий від віку загального повноліття. Шлюбний вік для жінок здебільшого нижчий, ніж для чоловіків. У різних державах цей вік неоднаковий. Приміром, стаття 13 Сімейного кодексу Російської Федерації встановлює шлюбний вік у 18 років. Стаття 10 Кодексу Республіки Казахстан про шлюб та сім'ю теж встановлює шлюбний вік для чоловіків та жінок у 18 років. У США залежно від штату вік для вступу до шлюбу коливається для чоловіків від 14 до 18 років, а для жінок від 13 до 17 років. У різних провінціях Канади шлюбний вік коливається від 16 до 19 років. Реєстрація шлюбу в Україні регулюється Сімейним кодексом України. Статтею 22 зазначеного Кодексу шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у 18 років. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу.

Це загальне правило, але законодавство передбачає випадки, коли шлюбний вік може бути знижено. Згідно зі статтею 23 Сімейного кодексу України за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. Іноземець, який не досяг шлюбного віку, встановленого статтею 22 СК, не може зареєструвати шлюб в органі реєстрації актів цивільного стану навіть тоді, якщо за законом країни його громадянства вступ у шлюб допускався б й у більш ранньому віці. Такий висновок випливає з норм сімейного законодавства України, а також міжнародно-правових угод України [4].

На території України, якщо мусульмани бажають зареєструвати шлюб у церкві за своїми церковними звичаями, – це їх право, але такий шлюб не буде визнаний Україною. Відповідно до ст. 21 Сімейного кодексу України

шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану [2].

Укладення шлюбу між іноземцями в консульській установі або дипломатичному представництві відповідних держав в Україні регулюється правом акредитуючої держави. Україна є учасницею міжнародно-правових договорів з різними країнами. У цих договорах уточняються ті питання, які можуть виникнути при реєстрації шлюбу з громадянами цих країн. Для того, щоб дізнатися, право якої країни застосовувати та яким чином укладати шлюб при реєстрації шлюбу за участю іноземних громадян, слід звернутися до міжнародно-правових договорів. Таких договорів багато, перелік міститься на офіційному сайті міністерства юстиції України [4].

Так, згідно з міжнародними договорами між Україною і Литовською Республікою, Латвійською Республікою, Республікою Узбекистан про правову допомогу та правовідносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах умови укладення шлюбу визначаються для кожної із осіб, що вступають до шлюбу, законодавством договірної сторони, громадянином якої вона є. Крім того, повинні бути дотримані вимоги законодавства договірної сторони, на території якої укладається шлюб, стосовно перешкод до укладання шлюбу. Форма укладання шлюбу визначається законодавством договірної сторони, на території якої укладається шлюб.

Норми про визнання шлюбів є у багатьох міжнародних договорах про правову допомогу в цивільних та/чи сімейних і кримінальних справах. Тут же визначається і компетентність органів, які беруть участь у розгляді справ про визнання шлюбів за участю іноземців. Також згідно із Законом України «Про міжнародне приватне право» правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його

відсутності – правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого – правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином.

Подружжя, яке не має спільного особистого закону, може обрати право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу, якщо подружжя не має спільного місця проживання або якщо особистий закон жодного з них не збігається з правом держави їхнього спільного місця проживання. Подружжя може обрати для регулювання майнових наслідків шлюбу право особистого закону одного з подружжя або право держави, у якій один з них має звичайне місце перебування, або, стосовно нерухомого майна, право держави, у якій це майно знаходиться.

Якщо повнолітній громадянин України і 15-річна громадянка Франції бажають вступити в Україні у шлюб, то виникає колізія стосовно матеріальних умов укладання шлюбу, адже в України шлюбний вік для жінок становить 18 років. Формальні умови – це вимоги, які висуваються до процедури оформлення шлюбу, тобто стосуються форми укладання шлюбу. Щодо особливостей форми і порядку укладання шлюбу за законодавством іноземних країн, то законодавчій практиці відомі дві основні форми – державна форма реєстрації шлюбу та релігійна. В багатьох країнах визнається тільки шлюб, який укладено у відповідних державних органах (Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Швейцарія, Японія тощо). В деяких країнах допускається укладання шлюбу лише в релігійних установах (наприклад, Ізраїль, Іран, Ірак, Кіпр, Ліхтенштейн та інші). Поширеним є третій підхід, згідно з яким самі особи можуть вибрати форму укладання шлюбу – державну реєстрацію чи релігійну форму укладання шлюбу (Австралія, Англія, Бразилія, Іспанія, Італія, Канада тощо). В Україні визнається лише цивільна (державна) форма реєстрації

шлюбу, що також має бути враховано при укладенні шлюбу з іноземним громадянином.

Розірвання шлюбу може відбуватися в судовому порядку або через державні органи РАЦСу. Відповідно до ст. 106 СК України в державних органах РАЦСу розриваються шлюби за спільною заявою подружжя, яке немає дітей, незалежно від наявності між ними майнового спору. Окремою проблемою у сфері регулювання шлюбно-сімейних відносин є визнання розірвання шлюбу (розлучення), що мало місце за кордоном. Це визнання полягає у поширенні законної сили рішення іноземного суду (чи іншого правозастосовного органу) на територію України. Таке визнання може здійснюватися у двох формах: або у вигляді визнання іноземного судового рішення про розлучення судом України, або шляхом легалізації документа про розлучення, виданого за кордоном [6].

Підсумовуючи сказане, можна констатувати, що українське, закордонне і міжнародне законодавства у сфері сімейних відносин виробили досить репрезентативну правову базу колізійного регулювання укладення шлюбу за участю іноземних громадян, його реєстрації та визнання шлюбу. Ключові норми регулювання цих відносин ґрунтуються на засадах особистого закону їх учасників, місця проживання або перебування, на принципах найтіснішого зв’язку, найбільш сприятливого права та автономії волі.

Список використаних джерел

1. Конституція України : [прийнято Верховною радою України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.

2. Сімейний кодекс України : [прийнято Верховною радою України від 10.01.2002 № 2947-III] // Урядовий кур’єр. – 2002. – № 44.

3. Про міжнародне приватне право громадянства : Закон України: офіц.текст: за станом на 09 черв. 2013 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – С. 1248.

4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : [закон України: офіц. текст: за станом на 11 серп. 2013 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19. – С. 833.

5. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : [закон України: офіц.текст: за станом на 02 січ. 2014 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – С. 518.

6. Офіційний сайт Міністерства Юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minjust.gov.ua

РОМАНЕНКО Т.О.
студентка Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: викладач кафедри права
Львівського інституту МАУП Неборачок О.І.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

Одним із найважливіших прав людини є право на працю ст. 43 Конституції України. Завдяки праці людина може створити належні умови для свого проживання, матеріально забезпечити себе та свою родину. Проте, наразі Україна перебуває в нестабільному економічному стані, що є гострою проблемою для її громадян. Проблема полягає у працевлаштуванні, у гідній оплаті праці, що в свою чергу призводить до такого поняття як трудова міграція. Громадяни України вимушені їхати за кордон для заробітку. За різними оцінками експертів, за межами України на сьогодні перебуває від 2,5 до 5 млн осіб працездатного віку. Масовий виїзд громадян України супроводжується зниженням показників

народжуваності, підвищенням захворюваності внаслідок виснажливої праці на чужині, почастішанням випадків настання передчасної смерті мігрантів.

Метою статті є аналіз явища трудової міграції громадян України, розгляд сучасного стану законодавчої бази в сфері регулювання праці громадян України за кордоном, а також розробка рекомендацій щодо його вдосконалення.

Цій проблематиці приділяли увагу відомі вітчизняні та іноземні вчені, зокрема: О. О. Алексєєв, М. М. Богуславський, В. А. Василенко, О. М. Васильєв, В. І. Кисіль, І. Я. Кисельов, З. Кучера, Х. Кох, А. Ліон-Каєн, І. І. Лукашук, У. Магнус, Г. К. Матвєєв, Л. С. Фединяк, С. Б. Чехович та ін.

Що ж таке ця трудова міграція? Трудова міграція це ширше поняття, ніж праця за кордоном. Трудова міграція – це певний процес, обумовлений відповідними факторами. Трудова міграція – це переміщення працездатної особи на територію держави, громадянином якої вона не являється та в якій постійно не проживає, з метою зайняття оплачуваною трудовою діяльністю. На відміну від трудової міграції, праця за кордоном – це вже безпосередній кінцевий результат трудової міграції. Праця за кордоном – це оплачувана трудова діяльність трудящого-іммігранта за кордоном, заради якої він, власне, і виїжджає за кордон.Трудящий-мігрант – це особа, яка на законних підставах займається трудовою діяльністю з метою отримання прибутку на території держави, громадянином якої вона не являється та в якій постійно не проживає. Трудящий-емігрант – це громадянин певної держави, або особа, що постійно в ній проживає, яка виїжджає до іншої держави з метою займатися на законних підставах оплачуваною трудовою діяльністю [1].

Більш детально розглянемо аспекти, що спонукають особу стати трудящим-емігрантом. Як вже зазначалось вище, економічний фактор

виїзду закордон є основним і рушійним. У зв'язку із цим, вкрай важливим для врегулювання проблеми трудової міграції є питання зайнятості, оскільки економічний стан людини напряму залежить від можливості реалізувати своє право на працю, що в свою чергу є складовим права на зайнятість. Період міграції можна охарактеризувати такими ознаками: 1) невдоволеність економічними умовами життя; 2) країнами-реципієнтами українських трудящих-мігрантів стають країни, які характеризуються: а) близькою територіальною розташованістю (вибір країни за даною ознакою особливо характерно для трудящих-мігрантів, що живуть в прикордонних областях); б) спрощеним режимом в'їзду; в) безвізовим режимом перетинання кордону; г) вищим за Україну рівнем оплати праці; 3) недостатня контрольованість трудового міграційного процесу на державному рівні; 4) трудова міграція українських працівників практично повністю здійснюється за межами правового поля; 5) більшість українських працівників працюють за кордоном нелегально [4].

Явище трудової міграції потребує ретельного втручання з боку держави, а саме: 1. Забезпечення умов для поширення легального працевлаштування, насамперед в тих країнах, куди виїжджає найбільша кількість громадян України. З цією метою слід активізувати підписання відповідних міждержавних угод та удосконалення чинного законодавства в частині ліцензування фірм для проведення працевлаштування за кордоном. 2. Забезпечення прав та соціального захисту працівників-мігрантів. 3. Здійснення постійного аналізу масштабів нелегальної трудової міграції за межі України та проведення всіх можливих, в рамках законодавства, заходів для попередження цього явища і запобігання торгівлі людьми. 4. Цілеспрямовано створювати робочі місця в таких галузях, як сільське господарство, легка, текстильна і хімічна промисловість, тобто там, де

сьогодні використовується праця мігрантів в Європі. Слід радикально переглянути механізм оплати праці у середині країни [5].

Щодо нормативно-правового регулювання праці громадян України за кордоном, воно характеризується наступними особливостями: 1) воно здійснюється у двох сферах, що в даному питанні є взаємообумовленими та взаємозалежними: правове регулювання праці громадян України за допомогою норм трудового права з одного боку та норм міграційного законодавства з іншого; 2) правове регулювання даного питання тільки-но розпочинає розвиватися та набувати чітких форм; 3) оскільки саме явище здійснення трудової діяльності за межами території України є досить багатоаспектним та складається із декількох елементів, пов'язаних із реалізацією права громадян на працевлаштування за кордоном, то і правове регулювання даного явища є сегментним; 4) норми правового регулювання праці громадян України за кордоном містяться головним чином в міждержавних угодах, в яких однією із сторін є Україна, а іншою – приймаюча українських працівників країна.

Регулювання процесу працевлаштування за кордоном та виїзду за кордон входять до повноважень декількох органів та служб в Україні, але національне законодавство спеціальних норм щодо безпосереднього захисту прав громадян, які працюють за кордоном, не містить. На сьогодні доцільніше орієнтуватися на міжнародні правові норми в цій сфері. Вони є більш прогресивними та демократичними, надаючи при цьому гарантії, що представляють собою цілу систему універсальних міжнародних способів захисту прав і свобод людини правового характеру [3].

Але, слід зазначити, що Україна поступово приєднується до вимог міжнародного законодавства щодо прав людини та європейських структур. Про це свідчить прийняття таких нормативних актів, як «Основні напрямки соціальної політики на період до 2004р.», «Про засади державної

політики України в галузі прав людини», «План заходів із захисту прав та інтересів громадян України за кордоном», розробка та затвердження Кабінетом Міністрів «Програми забезпечення прав та інтересів громадян, які виїжджають за кордон для працевлаштування, та усиновлених іноземцями дітей на період до 2005 р». Принцип захисту громадян України, які перебувають за кордоном, з боку держави передбачено її Конституцією. Він відображений і в Консульському статуті України від 2 квітня 1994 р., згідно з яким консул зобов'язаний вживати заходів для того, щоб громадяни України користувалися в повному обсязі всіма правами, наданими їм законодавством держави перебування, а також міжнародними звичаями. У разі порушення прав громадян України консул зобов'язаний вживати заходів для їх відновлення [1].

Чимало питань щодо регулювання трудових відносин громадян України за кордоном залишаються дискусійними або не вирішеними взагалі. Й хоча на національному рівні відбувається процес удосконалення колізійного права, все більша увага приділяється створенню матеріально-правових норм у різних галузях міжнародних трудових відносин. На жаль, нормативне регулювання трудових відносин за участю громадян України за її межами містять значні прогалини.

Заповнити ці прогалини можливо. Для забезпечення комплексного підходу до захисту прав українських трудящих-мігрантів необхідно прийняти закон щодо правового статусу громадян, працевлаштованих за кордоном. Такий закон має визначити обов'язки осіб, котрі виїжджають на заробітки за кордон, захист їхніх прав, обов'язки відповідних органів влади, їхню відповідальність за забезпечення прав і свобод заробітчан. У ньому неодмінно мають бути закріплені вимоги до діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, встановлено відповідальність посередників та визначено роль державних установ у

процесі працевлаштування громадян поза межами України. Цей нормативний акт має бути комплексним, оскільки трудова міграція – складне соціально-економічне явище, пов’язане із різними аспектами суспільного життя.

Аналізуючи усе вищенаведене, ми можемо зробити висновок, що як би прогресивно та демократично не були закріплені права працівників-мігрантів на міжнародному рівні, доки на національному не буде здійснено відповідних заходів щодо забезпечення реалізації міжнародних норм, останні так і залишаться для українських громадян лише декларативними положеннями, тими міжнародними стандартами, до яких необхідно прагнути. Адже норми національного права забезпечують дію міжнародних, а отже не тільки проголошують приєднання до міжнародних стандартів прав людини, а й відповідно повинні реалізовувати їх.

Список використаних джерел

1. Кизима І. С. Чинники зовнішньої трудової міграції населення України / І. С. Кизима. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua /portal/natural/npkntu_e/2009_15/stat_09/54.pdf.

2. Проблема трудової міграції в Україні. – Режим доступу : http://h.ua/story/199794.

3. Дронь Є. В. Трудова міграція в Україні: тенденції та наслідки / Є. В. Дронь, В. Г. Заньковський. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv. gov.ua / portal/soc_gum/znpen/2010_6/38_TrM.pdf.

4. Журба О. В. Поняття та сутність праці за кордоном та сучасної української трудової міграції / О. В. Журба // Форум права. – 2008. – № 1. – С. 130-133. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : htt://www.nbuv. gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08govutm.pdf.

5. Журба О. В. Гарантії захисту прав громадян України, які працюють за кордоном / О. В. Журба // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – Харків, 2008. – Вип. 42. – С. 306-311.

СЛОБОДЯНИК Н.В.
студентка Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: заступник директора з безпеки та ділової інформації Львівського інституту МАУП,
старший викладач кафедри права Гулій А.М.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСПОРЮВАННЯ ТА ВИЗНАННЯ БАТЬКІВСТВА (МАТЕРИНСТВА) В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Порушена у статті проблематика стосується сім'ї, оспорювання та визнання батьківства (материнства), яке є на сьогоднішній час досить актуальне.

Ще у XVIII столітті відомий французький драматург і публіцист П'єр Огюстен Бомарше визначив логічний ланцюг, згідно з яким кожна людина походить від своїх батьків. Анна Франкова – юрист ЮК «Кириченко і Партнери» зазначає, що у реальному житті батьки не завжди обізнані про біологічне походження своїх дітей або взагалі про існування дітей, які записані на їхнє прізвище, що спричиняє наслідки юридичного характеру. У таких випадках батьки мають можливість скористатись правом пред'явити позов про оспорювання свого батьківства та виключення відомостей про себе як батька дитини з актового запису про її народження [1].

Питання оспорювання батьківства (материнства) в Україні стало предметом наукових досліджень. Серед них чільне місце займають праці З. Ромовської, А. Франкової, Н. Запари та ін. Особливе місце у цих

дослідженнях відводиться саме судовому розгляду оспорювання батьківства (материнства).

При реєстрації народження дитини законодавством передбачено порядок визначення походження дитини від батька та від матері. У п.1 ст. 122 СК України зазначено: дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя. Дружина записується матір'ю, а чоловік – батьком дитини. Походження дитини від подружжя визначається на підставі: свідоцтва про шлюб; документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини.

Розглядаючи питання про походження дитини від подружжя, слід мати на увазі й положення п. 3 ст. 122 СК України, відповідно до якого дружина і чоловік мають право подати до державного органу реєстрації актів цивільного стану спільну заяву про невизнання чоловіка батьком дитини. У такому разі походження дитини буде визначатися відповідно до ч. 1 ст. 135 СК України, тобто запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень проводиться за прізвищем матері, а ім'я та по батькові батька дитини записується за вказівкою матері.

Частина перша ст. 136 СК України передбачає, що особа, яка записана батьком дитини відповідно до ст. ст. 122, 124, 126 і 127 цього кодексу, має право оспорити своє батьківство, пред'явивши позов про виключення запису про нього як батька з актового запису про народження дитини.

Я повністю погоджуюсь з поглядом З. Ромовської, що «оспорювання батьківства не може бути позовною вимогою. Нею є внесення відповідних змін до Книги реєстрації народжень, а саме виключення імені особи як батька з актового запису про народження дитини. Ця помилка започаткована в Коментарі до СК України, набула поширення, а спроби її виправдати поки що не дали бажаного результату» [2].

Згідно СК України оспорювати своє батьківство мають право: особа, яка записана батьком дитини (ст. 136 СК України); спадкоємці особи, яка записана батьком дитини (ст. 137 СК України); матір дитини (ст. 138 СК України).

Згідно п. 4 Постанови ВСУ «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. справи про визнання батьківства суд розглядає у позовному провадженні. У таких справах позови осіб, зазначених у ч. 3 ст. 128 СК України приймаються до судового розгляду якщо: дитина народжена матір'ю, яка не перебуває у шлюбі; у разі смерті матері, а також за неможливості встановити місце її проживання; батьки дитини невідомі і запис про них у Книзі реєстрації народжень учинено за рішенням органу опіки та піклування (ч. 2 ст. 135 СК України) [3].

На сьогоднішній час фізичні особи доволі часто користуються правом на оскарження спору про визнання батьківства. До прикладу можна взяти Ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 9 квітня 2008 року, де розглядалася справа про встановлення факту батьківства. Позивач просила встановити факт батьківства П. М., який помер 9 липня 2004 р., щодо її сина І. Д., 5 грудня 1989 р. народження, та зобов'язати відділ РАЦС внести зміни до актового запису від 22 січня 1990 р. про народження І. Д., зазначивши П. М. його батьком. Апеляційний суд не звернув уваги на порушення судом першої інстанції норм матеріального та процесуального права і помилково залишив його рішення без змін. Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного суду України касаційну скаргу задовольнила [4].

Слід зазначити, що питання про оспорювання батьківства (материнства) регулюється не тільки законодавством України, але й

міжнародними нормами, зокрема, Європейською конвенцією про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом, ратифікованою Україною 14 січня 2009 р., яка регулює питання, що стосуються установлення, визнання батьківства (материнства) (ст. 2-5 Конвенції) [5].

СК України надає право в тому числі і жінці, яка записана матір'ю дитини, оспорити своє материнство (ст. 139 СК України). Жінка, яка вважає себе матір'ю дитини, має право пред'явити позов до жінки, яка записана матір'ю дитини, про визнання свого материнства.

Але пред'явлення позову до суду не дає гарантії, що суд винесе рішення на користь матері чи батька, які заявили позов. В суді необхідно буде довести відсутність кровного споріднення між особою, яка записана батьком, матір'ю і дитиною, на підставі поданих доказів.

Якщо проаналізувати судову практику, можна виокремити найпоширеніші види доказів, які стають визначальними при винесенні рішень у справах про оспорювання батьківства та виключення відомостей про себе як батька дитини з актового запису про її народження: висновок судово-генетичної експертизи, підтвердження факту спільного проживання однією сім'єю і ведення спільного господарства відповідачем та матір'ю дитини до її народження ними дитини, пояснення свідків тощо [4, 6, 7, 8].

Поширеною проблемою є випадки, коли батьківство, материнство встановити неможливо. Як здійснити запис про батьків дитини у таких випадках? Відповідь на це запитання дається у ст. 135 СК України.

При народженні дитини у матері, яка не перебуває у шлюбі, у випадках, коли немає спільної заяви батьків, заяви батька або рішення суду, запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень проводиться за прізвищем матері, а ім'я та по батькові батька дитини записується за вказівкою її матері.

У разі смерті матері, а також за неможливості встановити місце її проживання запис про матір та батька дитини провадиться відповідно до цієї статті, за заявою родичів, інших родичів, інших осіб або уповноваженого представника закладу охорони здоров'я, в якому народилася дитина.

Якщо батьки дитини невідомі, запис про них у Книзі реєстрації народжень провадиться за рішенням органу опіки та піклування [9].

Але, на мою думку, ця стаття Сімейного кодексу не є повною, оскільки, щоб встановити батьківство і материнство потрібно надати більше доказів, які б допомогли це зробити.

Отже, з наведеного вище, можна сказати, що питання про оспорювання батьківства доволі часто застосовується на практиці.

Список використаних джерел

1. Франкова А. Правовий порядок оспорювання батьківства / А. Франкова // Правовий тиждень. – 2009. – № 42 (168).

2. Ромовська З. Сімейний кодекс України: погляд в майбутнє / З. Ромовська // Право України. – 2001. – № 2.

3. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 трав. 2006 р. № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.scourt.gov. ua

4. Про встановлення факту батьківства : Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 9 квіт. 2008 р. (витяг) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.scourt.gov.ua

5. Європейська Конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом : ратифіковано Законом № 862-VI (862-17) від 14.01.2009 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua

6. Про встановлення факту батьківства : ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 11 черв. 2008 р. (витяг) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.scourt.gov.ua

7. Про встановлення факту батьківства : ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 16 січ. 2008 р. (витяг) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.scourt.gov.ua

8. Про встановлення батьківства та стягнення аліментів на дитину : Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 6 черв. 2007 р. / / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.scourt.gov.ua

9. Сімейний кодекс України: за станом на 7 трав. 2016 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Київ : Велес, 2016. – 64 с.

СЛОБОДЯНИК Н.В.

студентка Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: старший викладач кафедри права
Львівського інституту МАУП Павлюк Н.М.

СМІТТЄВИЙ КОЛАПС ЧИ НЕДБАЛЬСТВО ЛЮДСТВА!

До тих пір, поки люди не будуть прислухатися до
здорового розуму природи, вони змушені будуть
підкорятися або диктаторам, або думці народу.
Вільгельм Швебель

Природа – це вічне життя, становлення і рух. Природа не визнає
жартів, вона завжди правдива, завжди серйозна, завжди сувора;
вона завжди права; помилки ж і омани виходять від людей.
Природа – творець всіх творців.
І. Гете

Сьогодні наша природа є не захищеною від згубного впливу на неї людини. Навіть захисники природи, організації, установи не несуть відповідальності за вчинені дії. Люди прагнуть кращого життя для своїх нащадків, однак жоден з них не задумується, що нагромадження значного капіталу, наявність впливових людей не врятує їх під час вироку, який встановить сама природа.

Людині потрібно переоцінити свої власні бажання, потреби і можливо створити не тільки реальні сміттєпереробні заводи, полігони для утилізації сміття, але й створити та розбудувати духовні якості, які будуть настановою для створення чогось нового і, можливо, навіть невідомого для людства.

Усі правозахисники прагнуть захистити людину, а хто буде захисником природи! На жаль, відповідь на це запитання ще нестворена людиною.

Уже сьогодні люди зіткнулися з проблемою значного нагромадження сміття та неможливістю його повної утилізації. Розвиток націй та

технологічного процесу губить природу – те, без чого ні нація, ні технології не зможуть співіснувати.

Людина створює масштабні проекти, які зрештою також стають ще одним духовним звалищем сміття …

Уже сьогодні Львів зіткнувся зі сміттєвим колапсом, який вирішити досить складно. І, можливо, це не тільки проблема влади чи корумпованих підприємств, установ, організацій, сміттєвих полігонів. Це проблема корумпованості нації як першопричини у проблемі людини та природи.

Сьогодні сміттєві контейнери знаходяться поблизу будинків, навчальних закладів, медичних установ. Несвоєчасне ж вивезення сміття – бомба уповільненої дії. Враховуючи те, що зараз відбуваються кліматичні зміни – це призведе до розвитку колоній бактерій, які легко будуть потрапляти до організму людей та тварин, які надалі, не підозрюючи того, будуть розповсюджувати їх.

Насамперед, при вирішенні питання нагромадження сміття, потрібно на загальному рівні повідомити громадян про наслідки та перспективи області у вирішенні даної проблеми. Сьогодні засоби масової інформації тільки поверхнево повідомляють про наслідки, але цього мало. На мою думку, потрібно детальніше локалізувати питання про те, не як вирішити проблему, а як її не допустити. Можливо, зараз це не суттєво для громадян, але подальший розвиток проблеми призведе до екологічної кризи, що охопить не тільки Львів, але й Україну.

В. Шестопалов уважає, що для подолання екологічної кризи людству потрібне розроблення міжнародної цілеспрямованої комплексної стратегії на засадах керованого співіснування і розвитку людини та природи [1, с. 8].

І. Карівець зазначає, що подолання екологічної кризи неможливе без принципу «буття – єдине». Усі зусилля людей, спрямовані на її подолання,

будуть марними, якщо їхня мотивація ґрунтуватиметься на інстинкті самозбереження і страху зникнути з поверхні землі. Екологія не може звести міст над прірвою, яка утворилася між людиною і природою внаслідок хижацького визиску останньої. Подолання екологічної кризи стане можливим лише тоді, коли людина одного дня усвідомить себе частиною вищої системи й позбудеться антропоцентризму та егоїзму [2, с. 89].

Екологічна криза – передвісник екологічної катастрофи, яка в разі виникнення автоматично перетвориться на катастрофу антропологічну. Із настанням критичного періоду прикмети можливої катастрофи, тенденції, які призводять до неї, стають явними, проте існують поки що в зародковому стані; залишається можливість уникнення цієї катастрофи, наприклад, змінивши характер діяльності людини, регулюючи антропогенне навантаження на природне середовище, здійснивши низку системних заходів, спрямованих на збереження довкілля і попередження виходу критичних параметрів екосистеми за допустимі межі, тобто через здійснення комплексу заходів підтримання екологічної безпеки життєдіяльності, включаючи й постійний моніторинг стану навколишнього середовища. У подоланні екологічної кризи важливу роль відіграє екологічна модель, здатна активізувати суспільну свідомість та утвердити принцип «не роби природі того, чого б ти сам не хотів отримати від неї». Ознакою мудрості стає здатність до самообмеження, самодисципліни й відмова від егоїзму та хижацького прагматизму, успадкованого від техногенної цивілізації.

Поняття «криза» семантично тісно пов’язане з поняттям «проблема». Будь-яка криза породжує проблему, а наявність проблеми може породити кризу, тому, досліджуючи зміст, структуру та класифікацію екологічної

кризи, ми, безумовно, торкаємося площин усієї екологічної проблематики [3, с. 65].

Незважаючи на значну кількість нормативно-правової бази України, ми не можемо попередити проблему, а інколи і захистити себе. Закон України «Про відходи» виокремлює основні критерії для боротьби з побутовими відходами на рівні місцевого самоврядування, а саме виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших центральних органів виконавчої влади; організація розроблення та здійснення регіональних і місцевих програм поводження з відходами, а також забезпечення реалізації загальнодержавних програм; координація та сприяння розвитку підприємницької діяльності у сфері поводження з відходами; здійснення контролю за використанням відходів з урахуванням їх ресурсної цінності та вимог безпеки для здоров'я людей і навколишнього природного середовища; здійснення контролю за діяльністю об'єктів поводження з відходами; взаємодія з органами місцевого самоврядування; забезпечення ліквідації несанкціонованих і неконтрольованих звалищ відходів самостійно або за рішенням уповноважених на те органів [4]. Досягти зазначених цілей можливо лише при співпраці держави, політики, права та суспільства.

Забруднення навколишнього природного середовища та порушення екологічної рівноваги несумісні із засадами сталого розвитку, що обумовлює актуальність вирішення наявних проблем охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності населення як неодмінна умова розвитку регіону. Цілі та завдання Стратегії при цьому мають виключати можливі негативні наслідки для довкілля та містити

заходи й проекти, спрямовані безпосередньо на досягнення екологічної безпеки життєдіяльності в регіоні.

Очікувані результати: зменшення та припинення шкідливого впливу на довкілля промислових і побутових відходів, перехід на європейські стандарти поводження з відходами; усунення загроз техногенної небезпеки в регіоні, стабілізація й відновлення екологічної рівноваги на територіях, порушених гірничими розробками; зменшення обсягів та припинення скидів забруднених зворотних вод у поверхневі водойми та підземні горизонти, досягнення встановлених стандартів якості поверхневих та підземних вод; реалізації басейнового принципу управління водними ресурсами, раціональне використання води; протипаводковий захист території; зменшення рівня забруднення та досягнення стандартів якості атмосферного повітря; лісовідновлення, оптимізація структури лісонасаджень і захист лісів від несприятливих природних явищ та шкідників [5, с. 63].

Переглядаючи даний план стратегій розвитку м. Львіва до 2020 року, можна виокремити декілька підпунктів, які обгрунтовують саму проблему, але, на жаль, не знаходять цілісного вирішення її. Дана стратегія спрямована на покращення екосистеми та, на жаль, сьогодні, вже в 2017 р., ми зіткнулися з проблемою глобального масштабу і невирішення її призведе до негативних наслідків. На мою думку, дана стратегія розвитку вичерпала себе, що ще раз підтверджує теорію: сміття – це другорядна проблема.

Отже, щоб досягти поставлених цілей у боротьбі зі сміттєвими відходами потрібно:

1) Створити некорумповане суспільство, яке боролося б не тільки за свої права, але й за права нації;

2) Запровадити концепцію сталого розвитку, яка б грунтувалася на істинних аспектах існування держави;

3) Прислухатися не тільки до нормативної бази захисту природи, але й звертати увагу на духовний аспект та праці відомих діячів сьогодення та минулого часу;

4) Створити школи, курси, дитячі програми щодо впровадження ввічливого ставлення до екосистеми, що забезпечувало б розвиток майбутнього покоління з уже заявленими цілями боротьби;

5) Створити громаду на основі ОСББ, яка б несла відповідальність за сміттєві звалища та контейнери, які перебувають на їх території;

6) Доглядати за безпритульними тваринами, які проживають на забруднених територіях, сміттєзвалищах, щоб попередити ризики захворюваності як тварин, так і людей у майбутньому;

7) Щоб ЗМІ не розповідали про проблеми, а обгрунтовували їх чітке вирішення при взаємодії системи людина та держава.

8) Створити не масштабний сміттєпереробний завод, а невеликі міні-заводи, які б могли сортувати сміття і переробляти його, а надалі використовувати, як паливо для обігріву будинків.

Список використаних джерел

1. Шестопалов В. Керована коеволюція як стратегія подолання глобальної екологічної кризи / В. Шестопалов // Вісн. НАН України. – 2008. – № 5. – С. 3–9.

2. Карівець І. З. Філософські особливості екологічної свідомості / І. В. Карівець, З. В. Кудлик // Філос. обрії. – 2012. – № 14. – С. 80–90.

3. О. Сулацкова Антропогенні чинники екологічної кризи / О. Сулацкова // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – № 27 (276). – 2013. – С. 63–67.

4. Про відходи : Закон України від 5 бер. 1998 р. № 187/98 // Відомості Верховної Ради України. – 1998 – № 36-37. – Ст. 242.

5. Ганущин О. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року / О. Ганущин, О. Синютка. – 2016. – С. 63.

ХМІЛЬ М.-М.В.
студентка Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: заступник директора з безпеки та ділової інформації Львівського інституту МАУП,
старший викладач кафедри права Гулій А.М.

МЕДІАЦІЯ В РОБОТІ ЮРИСТА

Світовий досвід орієнтований на активне використання медіації, що зумовлює потребу у дослідженні та впровадженні даного інституту і в українському законодавстві. Питання, пов’язані з застосуванням медіації, досліджували такі вчені-правники, як Беліков О., Бондаренко-Зелінська Н. Л., Боброва О. М., Васильчак С. В., Горова А. О., Єрьоменко Г. І., Жмудь В. А., Землянська В. В., Леннуар Н. Н., Руснак Л. В., Рунессон Е. М., Кимберли К., Прокопенко Н. М, та інші.

Сьогодні серед правників України все більшої актуальності набуває питання про застосування альтернативних методів вирішення спорів. Перш за все, необхідність застосування альтернативних методів вирішення спорів пов’язана з недосконалістю та неефективністю національної судової системи. Окрім того, питання альтернативного вирішення спорів є актуальним у зв’язку з фактичною неможливістю виконати рішення суду, що пов’язано з відсутністю дієвого механізму примусового виконання рішень суду [1].

Альтернативними визнаються лише такі способи вирішення спорів, які мають конценсуальний характер і обов’язково передбачають участь

нейтральних, незалежних осіб у розв'язанні суперечки. Такі способи варто розглядати як вирішення спорів і врегулювання правових конфліктів за допомогою альтернативних (недержавних) форм, що мають забезпечувати швидке й ефективне їх врегулювання за мінімальних затрат сил, часу й коштів зацікавлених осіб [10].

Одним із найпоширеніших методів альтернативного вирішення спорів є медіація.

За науковою термінологією «медіація» (англ. Mediation – посередництво) – вид альтернативного врегулювання спорів, метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. На відміну від формального судового чи господарського процесу, під час медіації сторони доходять згоди самі – медіатор не приймає рішення за них [3].

Медіація – це процес, в якому нейтральна третя сторона, медіатор, допомагає вирішити конфлікт, сприяючи виробленню добровільної угоди між конфліктуючими сторонами. Медіатор полегшує процес спілкування між сторонами, допомагає глибше зрозуміти їхні позиції та інтереси, шукає ефективні шляхи вирішення проблеми, надаючи можливість сторонам дійти власної згоди [4].

Окрім того, особа, яка є медіатором, має пам'ятати для себе деякі ***особливості***:

1. У медіатора відсутній клієнт. Клієнтом медіатора є проблема, і медіатор працює саме з проблемою та вирішує її.

2. Медіатор працює з емоціями, адже спори, що виникають між учасниками юридичних осіб, мають емоційне підґрунтя.

3. Для медіатора робота з негативом – звичайний процес.

4. Медіатор повинен працювати з обома сторонами на рівних умовах.

5. Для медіатора важливо виявити сутність спору та його причину з метою пошуку оптимального шляху вирішення спору.

6. Прийняте рішення за результатами вирішеного спору повинно бути прийнятним для обох сторін.

7. Медіатор повинен бути нейтральним, при цьому медіатор не втручається в суть самого рішення, яке прийняли для себе сторони.

8. Медіатор має знайти «крайні точки» сторін, але до взаємної згоди сторони мають дійти самостійно. Якщо сторони не знайдуть спільного рішення, медіатор може запропонувати своє рішення – так звана ***пропозиція медіатора*** [1].

Також медіатор має пам’ятати про те, що кожна медіація має завершуватися медіаційною угодою, яка укладається між учасниками спору та підписується обома сторонами [1].

Медіаційна угода має містити такі обов’язкові умови:

– терміни виконання угоди;

– способи виконання угоди;

– відповідальність сторін за невиконання умов угоди;

– обов’язок сторін про незвернення до суду;

– обов’язок сторін про виконання угоди безумовно;

– умови розподілу витрат сторін на застосування процедури медіації [1].

Медіацію від судового процесу істотно відрізняє те, шо медіація – структурний процес, який звичайно обмежений однією або декількома сесіями, а також охоплює всі сторони конфлікту (комплексне рішення), до якого в майбутньому учасники вже не повернуться. Сторони економлять час, грошові витрати, емоційні сили, присутня можливість уникнути

великих матеріальних втрат, зберегти репутацію, а також можливість комунікації в майбутньому. Рішення приймають самі сторони, а не хтось за них. Рішення відповідає інтересам усіх сторін, а не однієї, як у випадку рішення в суді.

Також, при проведенні медіації можуть враховуватися емоційні та особисті аспекти суперечки і може бути індивідуально визначена її організація, включаючи тимчасові витрати [7].

Важливою перевагою медіації, на мій погляд, є можливість зберегти стосунки після її завершення, тоді як після судового вирішення спору про нормальне спілкування у майбутньому зазвичай немає й мови. Якщо ж додати конфіденційність, гнучкість процедури, купу збереженого часу і нервів, то медіація бачиться як ідеальне рішення, наприклад, для комерційних чи сімейних спорів [9].

В Сполучених Штатах Америки процес медіації – це обов'язковий досудовий елемент врегулювання спорів, що здобув офіційне визначення ще в 1960 році.

В нашій державі використання медіації як способу вирішення корпоративних спорів має недовгу історію, оскільки лише з 1994 р. починає формуватись мережа українських регіональних груп медіації, проводяться перші експерименти щодо її використання. Наразі діє Український Центр Медіації (УЦМ), що створений при Києво-Могилянській Бізнес-Школі. Головними напрямками його діяльності є навчання медіаторів та надання ними послуг. На сьогоднішній день основним завданням Центру є популяризація даного інституту в Україні. В 2006 році був виданий Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» [5]. В Указі передбачено, що держава повинна сприяти розвитку таких недержавних інституцій, як

третейські суди, посередники (медіатори) тощо, які допомагають залагодити спір, не доводячи його до суду [6].

Більше того, питання про впровадження інституту медіації в Україні вийшло за межі кола дискусій серед правників.

Тривалий час тривають спроби прийняття Верховною Радою України закону про медіацію.

Постановою Верховної Ради України від 03.11.2016 р. № 1725-VIII прийнято проект Закону України про медіацію (реєстр. № 3665) за основу та доручено Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя доопрацювати зазначений законопроект з урахуванням зауважень і пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи та внести його на розгляд Верховної Ради України у другому читанні.

Слід зазначити, що Комітетом з питань правової політики та правосуддя розглядався також альтернативний законопроект (реєстр. № 3665-1).

За результатами розгляду, з урахуванням, зокрема, думки громадської організації «Національна асоціація медіаторів України», Комітет вирішив рекомендувати Верховній Раді України проект Закону про медіацію (реєстр. № 3665 від 17 грудня 2015 року), врахувавши при доопрацюванні до другого читання слушні положення проекту Закону про медіацію (реєстр. № 3665-1 від 29 грудня 2015 року).

Прийнятий за основу проект Закону України про медіацію визначає поняття медіації, сторін медіаційної процедури, принципи медіації, порядок проведення процедури медіації, статус медіатора. На відміну від альтернативного законопроекту, окремо не визначає права та обов'язки сторін процедури медіації та медіатора.

Проект Закону України про медіацію широко визначає сферу застосування медіації. Відповідно до статті 3 проекту медіація може

застосовуватися у будь-яких конфліктах (спорах), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у кримінальних провадженнях та справах щодо адміністративних правопорушень.

Поряд з цим українські юристи та іноземні колеги пропонують не чекати на законодавче врегулювання процедури медіації та застосовувати процедуру примирення вже сьогодні [11].

Законодавча ініціатива стосовно правового врегулювання інституту медіації є позитивним явищем для України, адже в сучасних умовах процес медіації практично застосовується виходячи із практики, що склалася в сусідніх країнах Європейського Союзу. Тому очевидно, що нормативна імплементація цього інституту є необхідною та наразі актуальною [1].

Медіація ґрунтується на певних ***принципах***, які є обов'язковими для дотримання та виконання всіма сторонами, що виявили бажання скористатися даним альтернативним методом вирішення спору:

– принцип добровільності, який полягає у тому, що всі сторони мають бути згодні із застосуванням медіації;

– принцип конфіденційності. Фактично саме застосування та проведення процесу медіації – це конфіденційний процес;

– незалежність та неупередженість медіатора;

– принцип рівності сторін – жодна із сторін не має переваг;

– медіація – це гнучкий процес, на відміну від судового порядку вирішення спорів [1].

Сфера застосування медіації не обмежується певним видом конфліктів, її проведення, по суті, можливе у будь-яких спорах. Одна з основних переваг медіації полягає у тому, що сторони самі між собою узгоджують, які питання, насамперед, економічного та виробничого

характеру, і в якому об’ємі, вони хочуть обговорити. Процедура медіації гнучка й неформалізована, тому її легко підлаштувати до потреб сторін [2].

Дати «випустити пар» – це один із етапів медіації. Коли людина виговорилася, вона здатна підходити конструктивно до потрібного їй питання.

На відміну від будь-яких інших методів розв’язання конфліктних ситуацій, медіація дозволяє сторонам особисто приймати рішення. Методи медіаторів суттєво відрізняються від методів, які використовують юристи під час розгляду конфліктів. Якщо юрист дивиться на події, що призвели до виникнення суперечки, робить попередній аналіз фактів, шукає винуватця, який повинен відшкодувати нанесені збитки, то медіатор не розглядає минуле, а враховуючи сьогоднішню ситуацію, налаштовує людей на домовленість у майбутньому. Медіатор допомагає визначитися, чим саме обидві сторони можуть поступитися, щоб дійти згоди, адже проблема може полягати в тому, що одна із сторін не може точно сформулювати свою зацікавленість [8].

Попри свої переваги медіація не є універсальним методом урегулювання конфліктів. Наприклад, медіація неможлива у спорах, вирішення котрих потребує створення прецеденту, чи то у випадках, коли одна із сторін прагне публічної реабілітації або ж вимагає незалежної (правової) оцінки спору [2].

Вирішення спорів є складним процесом у будь-яких категоріях справ. Одні торкаються особистих немайнових інтересів, де особливо важливо зберегти гарні відносини між сторонами конфлікту після його вирішення, інші теж мають труднощі, так як у випадку з категоріями спорів між учасниками юридичної особи, які:

1. По-перше, конфлікти, що виникають між учасниками юридичних осіб, мають негативний вплив на саму юридичну особу, на її майновий стан, кадровий склад, методи та форми управління тощо.

2. По-друге, спори учасників юридичних осіб, як правило, мають емоційне підґрунтя, що призводить до прийняття швидких та незважених рішень.

3. По-третє, спори між учасниками юридичних осіб негативно впливають на репутацію та імідж юридичної особи, її системне функціонування, що призводить до збоїв в організації, а інколи навіть до невиконання зобов'язань, взятих на себе юридичною особою.

4. По-четверте, учасники юридичних осіб, які конфліктують, як правило, мають на меті або розподіл активу, або збільшення відсотка отримання дивідендів, або стратегічні зміни в структурі юридичної особи, що, за умови прогресування конфлікту, може призвести до небажаних ліквідації та/або реорганізації юридичної особи [1].

Враховуючи складність цієї категорії спорів, національна судова система неспроможна їх вирішити належно та з позитивними наслідками для самої юридичної особи. Окрім того, національні суди не мають на меті при врегулюванні спору між учасниками юридичної особи враховувати інтереси юридичної особи; мета суду – врегулювати конфлікт між сторонами в межах чинного законодавства [1].

Застосування інституту медіації для вирішення спорів між учасниками юридичної особи має певні ***переваги:***

– медіація – це добровільний механізм вирішення спорів для учасників юридичної особи;

– процес медіації займає менше часу, ніж вирішення спору в судовому порядку та, інколи, значно дешевший;

– застосування процесу медіації впливає на збільшення шансів щодо збереження нормальних відносин між учасниками юридичної особи, її ділову репутацію та імідж;

– процес медіації дає змогу уникнути розголосу ситуації, що запобігає негативному впливу на існуючий клімат серед кадрового складу юридичної особи;

– застосування медіації призводить до знаходження та прийняття нестандартних та гнучких рішень, прийнятних та позитивних для самої юридичної особи;

– процес медіації значно зменшує негативний вплив на юридичну особу внаслідок конфлікту між її учасниками, зокрема, на її репутацію, імідж, організаційну та функціональну структуру;

– медіація – це рішення двох сторін, прийняте з урахуванням інтересів обох сторін, а не рішення суду [1].

Одним з основних завдань застосування процесу медіації для вирішення спору між учасниками юридичної особи ***має бути збереження активу юридичної особи.*** Учасники спору за допомогою медіатора повинні зрозуміти та візуалізувати весь потенційно можливий негативний вплив існуючого конфлікту на актив юридичної особи. Процес медіації безпосередньо в цьому випадку має бути направлений на мінімізацію негативних наслідків для юридичної особи [1].

Позитивним в застосуванні медіації для вирішення спору між учасниками юридичної особи є її мета. Так, ***мета медіації*** полягає в досягненні рішення, яке задовольнить обидві сторони, що конфліктують. Тобто, на відміну від судового порядку, медіація має на меті вирішити конфлікт, а не притягнути до відповідальності винного. Більше того, метою для медіатора має бути досягнення сатисфакції – задоволення, внаслідок вирішення проблеми, для всіх сторін [1].

Правники, які надають перевагу застосуванню судової системи для вирішення спору між учасниками юридичної особи, мають пам’ятати, що не всі бажання клієнта можливо врегулювати в судовому порядку, на відміну від медіації. Окрім того, суд не має на меті зберегти актив юридичної особи, її організаційну та функціональну структуру, імідж та репутацію. Більше того, в процесі медіації сторони мають можливість розширювати свої вимоги [1].

Отже, медіація – вид альтернативного врегулювання спорів, неформалізована, але чітко структурована процедура врегулювання спору за участі нейтрального посередника (медіатора), який підтримує сторони у досягненні ними взаємовигідного рішення. Медіація не має зобов’язального характеру, а є добровільним механізмом, у якому сторони за власним бажанням можуть припинити медіацію або продовжити її. У цій процедурі налагоджується процес комунікації, де сторони самі або доходять згоди або ні, за них ніхто не приймає рішень. Умовою медіації є конфіденційність під час її процесу, тому усе, що відбувається, залишається в таємниці. Медіація як шлях врегулювання спору спрямована на те, щоб самі сторони змогли обрати той варіант рішення, який би задовольнив інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. Знаходження рішення не обмежується виключно правовим предметом спору, воно також включає широке коло питань, пов’язаних з особистими, економічними та фінансовими інтересами сторін.

Медіатор є нейтральним. Він безпосередньо не втручається в суть самого рішення, яке прийняли для себе сторони. Медіатор, на відміну від третейського судді/арбітра, не виносить жодних рішень, він налагоджує процес комунікації сторін та підтримує їх на шляху розробки ними власного рішення, а в результаті укладається медіаційна угода. Медіація має на меті вирішити конфлікт, а не притягнути до відповідальності

винного, чим впливає на збільшення шансів щодо збереження нормальних відносин між учасниками конфлікту після його вирішення. Запровадження інституту медіації в суспільстві сприяє поширенню практики мирного вирішення спорів позасудовими методами та забезпечення збалансованих взаємовідносин між інститутом медіації та судовою системою.

Список використаних джерел

1. Мороз С. Застосування медіації при вирішенні спорів між учасниками юридичної особи / С. Мороз // Електронне видання Юрист&Закон. – 2015 – № 46. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uz.ligazakon.ua /ua/magazine_article/EA008614
2. Організація Dispute Resolution Hamburg. Com : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dispute-resolution-hamburg.com/ua/ua/mediation/what-is-mediation/
3. Кохан Г. Медіація у нотаріальній практиці / Ганна Кохан // Журнал Юридичний Радник. – 2014 – № 2 (74). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yurradnik.com.ua/stati/
4. Громадська організація «Флора» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://childflora.com.ua/
5. Медіація як ефективний спосіб вирішення корпоративних спорів // Науковий блог Національного університету «Острозька Академія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://naub.oa.edu.ua/2012/mediatsiya-yak-efektyvnyj-sposib-vyrishennya-korporatyvnyh-sporiv/
6. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : від 10.05.2006 р. : указ Президента України № 361/2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/361/2006

7. Українська Академія медіації : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mediation.ua/uk/

8. Рябота В. Медіація як спосіб вирішення суперечок / Владислава Рябота // Києво-Могилянська Бізнес-Школа, 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://innovations.com. ua/ua/ interview/13281/temp

9. Гусейнова Р. Перспективи розвитку медіації в Україні / Регіна Гусейнова // Юридична Газета online, 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yur-gazeta.com/publications/actual/perspektivi-rozvitku-mediaciyi-v-ukrayini.html

10. Начальні матеріали онлайн : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1513061656836/pravo/alternativne_virishennya_sporiv

11. Медіація у вирішенні публічно-правових спорів // Інформаційно-правовий портал «Українське право» ; Наукова думка, 2016: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/zaprovadzhennya-med-ats-yak-alternativnogo-shlyakhu vir-shennya-publ-chno-pravovikh-spor-v/

ХМІЛЬ М.-М.В.
студентка Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри права Львівського інституту МАУП
Мельниченко Б.Б.

ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Масштабність розвитку промисловості, зростання антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище, поява територій, які внаслідок екологічної катастрофи створили небезпеку для життя і здоров'я людини, відповідно стали передумовою запровадження правових норм, які гарантують безпеку життєдіяльності людини в процесі зміни довкілля. Чітке визначення екологічної безпеки, встановлення її правової природи, вдосконалення методів спостереження та контролю за станом довкілля має велике значення у подальшому, яке посприяє неможливості погіршення екологічного стану та виникненню небезпеки для життя і здоров'я людей.

Дослідженню теоретичних або окремих практичних аспектів правової природи екологічної безпеки присвятили свої дослідження вітчизняні та іноземні вчені, серед яких можна окремо відзначити роботи: В. І. Андрейцева, Г. В. Анісімової, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкової, С. А. Боголюбова, М. М. Бринчука, Ю. О. Вовка, А. П. Гетьмана, В. А. Єгіазарова, Б. В. Єрофєєва, І. І. Каракаша, Т. Г. Ковальчук, О. С. Колбасова та ін.

У загальному вигляді безпека визначається як відсутність небезпеки чи загроз. Залежно від суб'єктів вона характеризується як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, населення, держави та суспільства, а також сприятливого для них середовища від внутрішніх і зовнішніх несприятливих факторів [1].

Формування системи екологічної безпеки України тісно пов’язане з розробкою і формуванням національної безпеки України, а також із розвитком всеосяжної системи міжнародної безпеки, яка ґрунтуються на принципах міжнародного права та загальновизнаних вимогах в екологічній, економічній та інших сферах.

Екологічна безпека розглядається у двох аспектах. Як суб’єктивна категорія вона проявляється у процесі реалізації суб’єктивного права громадян на екологічну безпеку шляхом регулятивного та охоронного методів. З іншого боку – це об’єктивно існуюча система правового забезпечення екологічної безпеки, за допомогою якої регламентується екологічно небезпечна діяльність, режим використання природних ресурсів, охорона довкілля, попередження погіршення екологічного стану та виникнення небезпеки для природних об’єктів і населення [2].

Загальні положення у сфері екологічної безпеки закріплені Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища». Зокрема, самостійного закріплення в ньому дістав принцип правового забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини, який належить до основних принципів екологічного права. Його сутність полягає в тому, що за допомогою правових та інших заходів забезпечується підтримка безпечного стану навколишнього природного середовища для життя та здоров’я громадян, довкілля в цілому [3].

Екологічна безпека довкілля забезпечується організаційними, правовими, економічними та соціальними заходами. Основою організаційного управління екологічною безпекою довкілля є надійний правовий механізм, який повинен забезпечити реалізацію науково обґрунтованих принципів охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та екологічну безпеку людського суспільства [4].

Відповідно до законодавства України, охорона навколишнього середовища та екологічна безпека полягають у здійсненні функцій планування, дослідження, спостереження, прогнозування, контролю, екологічної експертизи, інформування та іншої виконавчо-розпорядчої діяльності, що спрямована на охорону, збереження, відтворення та раціональне використання природних ресурсів і забезпечення необхідної якості життєвого середовища для нормального функціонування природних та природно-антропогенних екосистем. Державне управління у сфері охорони довкілля здійснює КМУ, державна адміністрація, виконавчі комітети місцевих Рад народних депутатів, а також спеціально уповноважені державні органи. До останніх належить Міністерство екології та природних ресурсів.

Громадські природоохоронні організації розробляють і пропагують власні природоохоронні програми. Вони можуть створювати фонди охорони природи, здійснювати разом з державними органами управління в галузі охорони довкілля громадський контроль виконання підприємствами та організаціями природоохоронних планів і заходів, дотримання вимог екологічного законодавства [4].

Перехід на модель гармонійного співіснування суспільства і природи, досягнення збалансованості розвитку суспільства за основними її соціальними, економічними та екологічними складовими передбачає додержання таких принципів екологічної безпеки:

• визнання екологічної безпеки як пріоритетної складової національної безпеки та стратегії гармонізації життєдіяльності і збалансованого розвитку;

• визнання екологічної безпеки як пріоритетної складової національної екологічної політики, екологічних політик корпорацій, підприємств, регіонів, місцевих органів влади;

• безпечність будь-якої системи управління, що містить функції управління екологічною безпекою адекватно впливам на навколишнє середовище, здоров'я населення і яка має бути організаційно визначеною (за аналогією з управлінням технічною або пожежною безпекою);

• введення екологічних обмежень та обґрунтованих нормативів на екологічно безпечне господарювання та інвестиційну діяльність, забезпечення дієвості механізму відповідальності за їх недотримання і порушення;

• розробка простих і надійних індикаторів та цільових параметрів, що забезпечують ефективність оцінки екологічної безпеки в загальній системі індикаторів збалансованого розвитку;

• системне законодавче, нормативно-правове, організаційне, наукове, кадрове та інформаційне забезпечення діяльності, що спрямована на посилення екологічної безпеки;

• забезпечення системи програмно-цільового управління безпечним вилученням твердих відходів і очищення стічних вод, вилученням радіоактивних та інших небезпечних відходів, використанням токсичних хімічних речовин, у тому числі запобігання незаконному міжнародному обігу токсичних і небезпечних продуктів;

• забезпечення програмно-цільового екологічно безпечного управління використанням біотехнологій;

• створення загальнодержавної інформаційної бази управління екологічною безпекою та оцінки ризиків виникнення екологічно небезпечних ситуацій;

• забезпечення вільного доступу до повної й достовірної екологічної інформації, своєчасне попередження населення про екологічну небезпеку;

• гарантування екологічної безпеки об'єктів підвищеної небезпеки через запровадження комплексної системи екологічного контролю,

моніторингу, аудиту і страхування ризиків виникнення небезпечних ситуацій;

• обов’язковість повної компенсації завданої шкоди з боку винуватця виникнення екологічної небезпеки, реалізація принципу «забруднювач платить»;

• заміна екологічно небезпечних моделей виробництва, технологій; екологізація всіх функцій управління та структурної, інвестиційної і зовнішньоекономічної діяльності [5].

Таким чином, екологічна безпека є складовою частиною загальної національної безпеки, яка в свою чергу тісно пов’язана з всеосяжною системою міжнародної безпеки. Екобезпека забезпечує захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства, довкілля та держави від реальних чи потенційних загроз, які створюються антропогенними чи природними чинниками відносно навколишнього середовища.

Список використаних джерел

1. Екологічна безпека в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://energovpu7.ucoz.ua/load/tema_3/ekologichna_bezpeka_v_ukrajini/13-1-0-35

2. Екологічне управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/15070412/ekologiya/sistema_upravlinnya_ekologichnoyu_bezpekoyu

3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – С. 546.

4. Основи екології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lubbook.org/book_572_glava_5_Lek%D1%81%D1%96ja_5_Organ%D1%96za%D1%81%D1%96jjna.html

5. Екологічне управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://westudents.com.ua/glavy/11960-osnovn-printsipi-upravlnnya-ekologchnoyu-bezpekoyu-v-kontekst-zbalansovanogo-rozvitku.html

ШКВАРИЛО Д.Л.
студентка Львівського інституту МАУП
Науковий керівник: викладач кафедри права
Львівського інституту МАУП Неборачок О.І.

ФЕНОМЕН МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ

Усиновлення дітей є дуже актуальною темою, тому що одним з основних завдань, які стоять перед сучасними державами, є захист прав кожного громадянина. Особливо це стосується дітей, які в силу свого психоемоційного розвитку не спроможні захистити себе самостійно. Діти є найбільш уразливими тоді, коли позбавлені батьківської опіки та піклування, і вирішуючи питання про їх усиновлення, особливо при міждержавному усиновленні, держави повинні докладати усіх зусиль, аби створити і забезпечити функціонування захисту прав дитини.

Держава робить чимало зусиль для створення належних умов для життя дітей-сиріт, але багато проблем і сьогодні залишаються невирішеними. Існуюча система соціального захисту дітей, позбавлених опіки дорослих, потребує вдосконалення. Вихованці дитячих установ виявляються неготовими до самостійного життя, особливо в умовах економічної кризи. Відсутність єдиної бази дітей, яким потрібна родина, у відкритому доступі ускладнює процес їх сімейного влаштування та усиновлення зокрема [7].

Нормативно-правову базу з соціального захисту дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування складають: Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, закони України, акти Президента

України, постанови Кабінету Міністрів України та інші нормативно-правові акти України [1].

Стабільність держави, її економічний розвиток значною мірою залежить від фізичного та духовного розвитку дитини, ставлення держави до проблем дітей, їх інтересів та потреб.

Найважливіший міжнародно-правовий акт у галузі захисту прав дитини – це Конвенція про права дитини, схвалена на 44-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 20 листопада 1989 р. (Вона набула чинності для України з 27 вересня 1991 р.) [6].

Головним завданням Конвенції є забезпечення дітям особливого піклування та допомоги, надання необхідного захисту і сприяння сім'ї як основному осередку суспільства та природному середовищу для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей. Конвенція визнає, що дитині для повного та гармонійного розвитку необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові та розуміння, дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених у Статуті ООН, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності та солідарності.

У суспільстві активно виявляється феномен соціального сирітства – зростає кількість дітей, які залишаються без батьківського піклування. Ця ознака, на жаль, не обминула і нашого суспільства. Зараз усиновлення є найбільш прийнятною та сприятливою формою виховання дітей, які залишилися без піклування батьків. Усиновлена дитина є більш захищеною з точки зору права, оскільки прирівнюється до біологічних дітей, знаходить батьків, родину, сімейний затишок.

За українським законодавством усиновлення – це юридичний акт, який є складним за своїм фактичним складом і включає волевиявлення

усиновлювача (ст. 223 СК України) та рішення суду (ст. 224 СК України) [2].

Сучасні міжнародні стандарти вважають міждержавне усиновлення найкращим варіантом для дітей, які не можуть отримати належної опіки у своїй рідній країні. Звичайно, ми, українці, маємо робити все для того, аби наші діти залишались у нашій країні, але є випадки, коли це неможливо. І в такому разі усиновлення іноземцями – це шанс на краще життя нікому не потрібних у нашій державі дітей.

Зараз усиновлення є найбільш прийнятною та сприятливою формою виховання дітей, які залишилися без піклування батьків. Усиновлена дитина є більш захищеною з точки зору права, оскільки прирівнюється до біологічних дітей, знаходить батьків, родину, сімейний затишок.

Національне усиновлення останніми роками неухильно зменшується, натомість переважає міжнародне. Така ситуація не відповідає завданням демографічної політики України. Тому держава повинна створити таку систему захисту прав дітей, перш за все дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування, за якої б Україна поступово втратила статус країни-донора в галузі міжнародного усиновлення [5].

Інститут усиновлення регламентується різними нормативно-правовими актами, у тому числі і міжнародними, зокрема, Конвенцією про права дитини, учасницею якою є Україна. Закон не обмежує кількість дітей, яку може усиновити один усиновлювач. Невідомі також будь-які законодавчі обмеження усиновлення за ознакою раси, національності, віросповідання. Надаючи великого значення, в першу чергу, сімейному вихованню дітей, останнім часом держава всіляко сприяє розвитку усиновлення, встановивши суворий судовий порядок його проведення: критерії віку між усиновителями і усиновленими; недопустимість посередницької, комерційної діяльності щодо усиновлення дітей; вимоги

стосовно нагляду за станом утримання та виховання дітей, усиновлених іноземними громадянами; можливість застосування до усиновлювача такої санкції, як позбавлення батьківських прав та ін.

Усиновлення – це перехід прав та обов'язків від біологічних батьків (батька) дитини до усиновителів (усиновителю), при якому дитина в правовому відношенні повністю прирівнюється до біологічних дітей усиновителя. При цьому, природно, втрачаються усі права й обов'язки рідних (біологічних) батьків дитини. Усиновлення є найбільш кращою формою влаштування дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків. В даний час зростає число дітей, які залишилися без піклування батьків. З них багато дітей-сиріт, всі інші мають батьків, які з тих чи інших причин позбавлені батьківських прав (хронічні алкоголіки, наркомани, відбувають терміни покарання, безвісно відсутні, ухиляються від батьківських обов'язків тощо) і не займаються їх вихованням, або за станом здоров'я не можуть здійснювати свої батьківські обов'язки.

Стаття 283 СК України регулює усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України. Усиновлення іноземцем в Україні дитини, яка є громадянином України, здійснюється на загальних підставах, установлених гл. 18 СК України. Дитина, яка є громадянином України, може бути всиновлена іноземцем, якщо вона перебуває не менш як один рік на обліку в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (урядовий орган державного управління з усиновлення та захисту прав дитини в складі центрального органу виконавчої влади з питань сім'ї та молоді) [3].

Усиновлення іноземцями здійснюється за умови забезпечення дитині прав у обсязі, не меншому, ніж це встановлено законами України. За усиновленою дитиною зберігається громадянство України до досягнення

нею 18 років. Усиновлена дитина має право на збереження своєї національної ідентичності відповідно до Конвенції про права дитини, інших міжнародних договорів.

Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України, здійснене у відповідних органах держави, на території якої проживає дитина, є дійсним за умови попереднього отримання дозволу урядового органу державного управління з усиновлення та захисту прав дитини.

У ст. 284 СК України регулюється усиновлення дитини, яка є іноземцем і проживає в Україні. Усиновлення дитини, яка є іноземцем і проживає в Україні, здійснюється громадянами України або іноземцями, які проживають в Україні, на загальних підставах.

Стаття 285 СК України встановлює обмеження права іноземця на таємницю всиновлення дитини, яка є громадянином України. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, не є таємним, якщо в державі, в якій усиновлювач постійно проживає і до якої має переїхати дитина, усиновлення не є таємним. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, і якщо ця особа в Україні постійно не проживає, не є таємним [4].

В Україні іноземцем може бути всиновлена дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства. Усиновлення іноземцем або особою без громадянства дитини, яка є іноземцем чи особою без громадянства, здійснюється в Україні відповідно до законів України, якщо інше не встановлено міжнародними договорами України.

Права й обов’язки іноземних громадян – кандидатів в усиновлювачі передбачені законодавством України, зокрема Порядком передачі дітей, які є громадянами України, на усиновлення громадянами України та

іноземцями і здійснення контролю за умовами їх проживання у сім'ях усиновлювачів. Іноземні громадяни, що виявили бажання всиновити дитину, яка є громадянином України, повинні звернутися з письмовою заявою до урядового органу державного управління з усиновлення та захисту прав дитини про взяття їх на облік кандидатами в усиновлювачі й надання направлення на відвідання відповідного державного дитячого закладу для підбору, знайомства і встановлення контакту з дитиною.

Колізійні питання всиновлення виникають у зв'язку з відмінностями відповідних приписів матеріального права в законодавстві різних держав: можливість усиновлення повнолітніх осіб, згода усиновлюваного і його кровних родичів, збереження правового зв'язку усиновленої особи з її кровними родичами.

На 1 січня 2016 року в Україні було зареєстровано 73 тис. 182 дітей-сиріт. Протягом минулого року 1 тис. 868 дітей були усиновлені, тобто лише 10% від потреби. Перший і головний акцент державі та громадськості слід робити на роботі з сім'єю, на поновлення батьківських прав, неможливості забирати дитину у батьків. Але для цього необхідно задовольнити потреби сім'ї. Цьому сприяє і патронатна форма виховання дітей, біологічні батьки яких позбавлені своїх прав.

За даними офіційної державної статистики на 1 січня 2016 року в Україні (без урахування окупованих територій сходу і Криму, де також залишилися наші діти-сироти, і вони повинні входити в статистику) 73 тис. 182 дітей-сиріт. З них у Донецькій області – 4 тис. 709, у Луганській – 1 тис. 432 дитини. Із загальної кількості таких дітей лише 20-23 % – сироти, а решта дітей є сиротами при живих батьках, діти, позбавлені батьківського піклування. Із загальної кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, понад 52 тис. 906 перебувають під опікою найближчих родичів, в інтернатних установах залишаються

близько 6 тис. 600 дітей, 25 тис. дітей з сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах і не можуть виховувати дітей. 18 тис. дітей можуть бути усиновлені.

Подальший розвиток і вдосконалення інституту усиновлення у сімейному праві України, через приведення українського законодавства з питань захисту прав дітей, які з тих чи інших причин втратили сім'ю, у відповідності з Конвенцією ООН про права дитини та функціонування української держави, займає далеко не другорядне місце серед заходів щодо захисту прав дитини. Це дозволяє говорити про актуальність вдосконалення системи усиновлення на сучасному етапі становлення і розвитку сімейного законодавства в Україні, як дієвого механізму захисту інтересів та прав дітей.

Слід переглянути законодавчі акти щодо санкцій до батьків, які нехтують турботою про дитину. В органах, що займають питаннями усиновлення, повинні працювати компетентні працівники, соціальні педагоги, психологи, які пройшли відповідну підготовку для такого виду діяльності. Крім того, необхідно докорінно змінити систему ведення державної статистики стосовно дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, оскільки вона побудована за відомчим принципом і не дає необхідної інформації про форми утримання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та загальну кількість таких дітей у державі [7].

Отже, ми розуміємо, що створення сімейної атмосфери для дітей – це першочергове завдання держави, бо в сім'ї шанси на виховання сильної, здорової і повноцінної особистості набагато вищі, ніж у державних чи навіть сімейних будинках-інтернатах. І тут в обов'язок держави входить розробка заходів щодо максимального сприяння процесу усиновлення як громадянами України, так і громадянами інших країн.

Список використаних джерел

1. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. в редакції Закону від 01 січня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

2. Сімейний кодекс України : офіційне видання. – Київ : Ін Юре, 2013. – 120 с.

3. Цивільний кодекс України : офіційне видання. – Київ : Паливода А.В., 2016. – 408 с.

4. Про охорону дитинства : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.

5. Декларація прав дитини 1959 р. : резолюція 1386 (XIV) Генеральної Ассамблеї ООН от 20 лист. 1959 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384

6. Конвенція Про права дитини : Конвенція від 20 листопада 1989 р. (для України від 27 вересня 1991 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua

7. Міжнародне приватне право : підручник / за ред. В. П. Жушмана, І. А. Шуміло. – Харків : Право, 2012. – 320 с.

ЗМІСТ:

ЛЕЛИК Л.І.
ВСТУПНЕ СЛОВО…….....……...**3**

СУСПІЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ І ПРАВО:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

ГОЛУБКА М.М.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ОПОДАТКУВАННЯ ТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛІ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ…4

ГРАБ М.І.
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИРОДНОСТІ ПРИРОДНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ……...……...…14

ГУЛІЙ А.М.
КАНОНІЧНЕ ШЛЮБНО-СІМЕЙНЕ ПРАВО В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ КІНЦЯ XII–ПОЧАТКУ XIII СТОЛІТТЯ……...…16

ГУРАЛЬ Н.Р.
РЕЗУЛЬТАТИ РЕФОРМУВАННЯ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В РАМКАХ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА…..27

ЗАДОРОЖНА М.І.
ДЕМОКРАТІЯ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ……36

ЛЕПЕХ Ю.С.
ФУНКЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ……...51

ЛЕУС М.М.
САНАЦІЯ ЯК ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ БАНКРУТСТВА…….56

МАГАС Н.В.

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА……..66

МЕЛЬНИЧЕНКО Б.Б.
ПРАВОВА ПРИРОДА ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ: ДОСВІД СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ……...70

НЕБОРАЧОК О.І.
РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ……..76

НІКАНОРОВА О.В.
МИТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЯК РІЗНОВИД ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ…….88

ОЛІХОВСЬКА М.В., ОЛІХОВСЬКИЙ В.Я.
ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ В УКРАЇНІ…….100

ПАВЛЮК Н.М.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ……..105

ПЕТРИНИЧ О.Г.
ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА…..110

ПРИШЛЯК Г.Я.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ «ДЕМОКРАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ»…….120

О. ПРИШЛЯК М.Б.
ЧОРНОБИЛЬСЬКА ЕКОЛОГІЧНА КАТАСТРОФА: ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ…….124

РУСАЛЬ Л.М.
ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН……...129

ЯВОРСЬКА В.Г.
ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ……137

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

БІЛІНСЬКА Л.В.
СПАДКУВАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ МІЖ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ ТА ІНОЗЕМЦЯМИ…….145

БЛАЖЕВСЬКИЙ П.І.
ОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МАТЕМАТИЧНОГО ДОВЕДЕННЯ У ПРАВІ……...……...157

ВЄРЕНЦОВА Д.О.
ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО УКЛАДЕННЯ З ІНОЗЕМЦЯМИ……..163

ГРАБОВИНСЬКА М.-І.Ф.
ПІДТРИМАННЯ ВІДКРИТОСТІ СУСПІЛЬСТВА ІЗ ВРАХУВАННЯМ АНТРОПОВІДПОВІДНОСТІ ПРАВА…….168

ГРАБОВИНСЬКА М.-І.Ф.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ……178

ІЛЬКІВ М.М.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ……...183

КАХНИЧ О.О.
ДОТРИМАННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ТА СВОБОД ОСОБИ В УКРАЇНІ ЗА УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ……188

КОРПАЛО Н.Р.
ПРИЧИНИ І УМОВИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ЖІНКАМИ…….....194

МАРКІВ Л.Л.
ФІЗИЧНА ОСОБА ПІДПРИЄМЕЦЬ……201

ПИТЕЛЬ В.В.
ПРАВОВИЙ СТАТУС УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМЦЕМ…..210

РОМАНЕНКО Т.О.
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ……216

СЛОБОДЯНИК Н.В.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСПОРЮВАННЯ ТА ВИЗНАННЯ БАТЬКІВСТВА (МАТЕРИНСТВА) В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ……222

СЛОБОДЯНИК Н.В.

СМІТТЄВИЙ КОЛАПС ЧИ НЕДБАЛЬСТВО ЛЮДСТВА!.....228

ХМІЛЬ М.-М.В.
МЕДІАЦІЯ В РОБОТІ ЮРИСТА……..234

ХМІЛЬ М.-М.В.
ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ……246

ШКВАРИЛО Д.Л.
ФЕНОМЕН МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ.....251

Львівський інститут МАУП

Львівський інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом є відокремленим структурним підрозділом Міжрегіональної Академії управління персоналом. Сучасний розвиток Львівського інституту МАУП зорієнтований на підготовку не тільки професійних, а й насамперед всебічно розвинених, мобільних фахівців, здатних працювати в умовах постійних змін.

Основною формою наукової діяльності Інституту є прикладні наукові дослідження, спрямовані на одержання нових знань та їх використання для практичних цілей у галузях гуманітарної сфери, психології, права, економіки, підприємництва, менеджменту.

Науково-дослідна діяльність у Львівському інституті МАУП здійснюється у площині вивчення актуальних питань у галузі науки та практики, пошуку шляхів вирішення існуючих проблем, встановлення та поширення всеукраїнських і міжнародних зв’язків з основних напрямів дослідження.

Львівський інститут МАУП

79058, м. Львів, Гетьмана Мазепи, 29

тел./факс (0322) 294-00-81

web-site: li-maup.edu.lviv.ua

Шановні колеги!

Львівський інститут

Міжрегіональної Академії управління персоналом

щорічно проводить науково-практичну конференцію

за темою:

«Актуальні питання юридичної науки»

У **травні 2018 року** на базі Львівського інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом буде проведена чергова конференція на зазначену тему. До участі у конференції запрошуються провідні науковці та фахівці в галузі права з різних регіонів України, аспіранти, здобувачі, практичні працівники.

З метою участі в конференції просимо надсилати матеріали для публікації.

Дату проведення конференції буде зазначено на Web-сайті Львівського інституту МАУП (www.li-maup.edu.lviv.ua).

Вимоги до оформлення тексту доповіді:

Доповідь повинна бути виконана на актуальну тему, містити результати наукового дослідження.

Обсяг доповіді (тез) до 12 сторінок при форматі сторінки А4 (297х210 мм), орієнтація – книжкова. Поля: верхнє – 1,5, нижнє – 1,5, праве – 1,5, ліве – 2,0, шрифт – Times New Roman, кегель – 14, міжрядковий інтервал – 1,5, стиль – Normal.

Текст може містити лише кінцеві зноски (у квадратних дужках вказується номер джерела з переліку, який наведений у кінці доповіді, і сторінка, на якій викладене відповідне положення).

Матеріали надсилати за адресою:
79058, м. Львів, вул. Гетьмана Мазепи, 29

Львівський інститут МАУП
Кафедра права
або електронною поштою за адресою:
kplimaup@ukr.net

тел./факс (032) 294-00-81.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

«Актуальні питання

юридичної науки – 2017»

Матеріали доповідей та статей

Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Львів, 27 квітня 2017 року)

Матеріали видрукувані в авторській редакції

Голова організаційного комітету *В.Г. Яворська*

Упорядники *В.Г. Яворська, Т.О. Попович*

Підписано до друку 15.04.2017 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Тираж 300 прим.

Надруковано у Львівському інституті
Міжрегіональної академії управління персоналом.
79058, м. Львів, вул. Гетьмана Мазепи, 29

www.li-maup.edu.lviv.ua